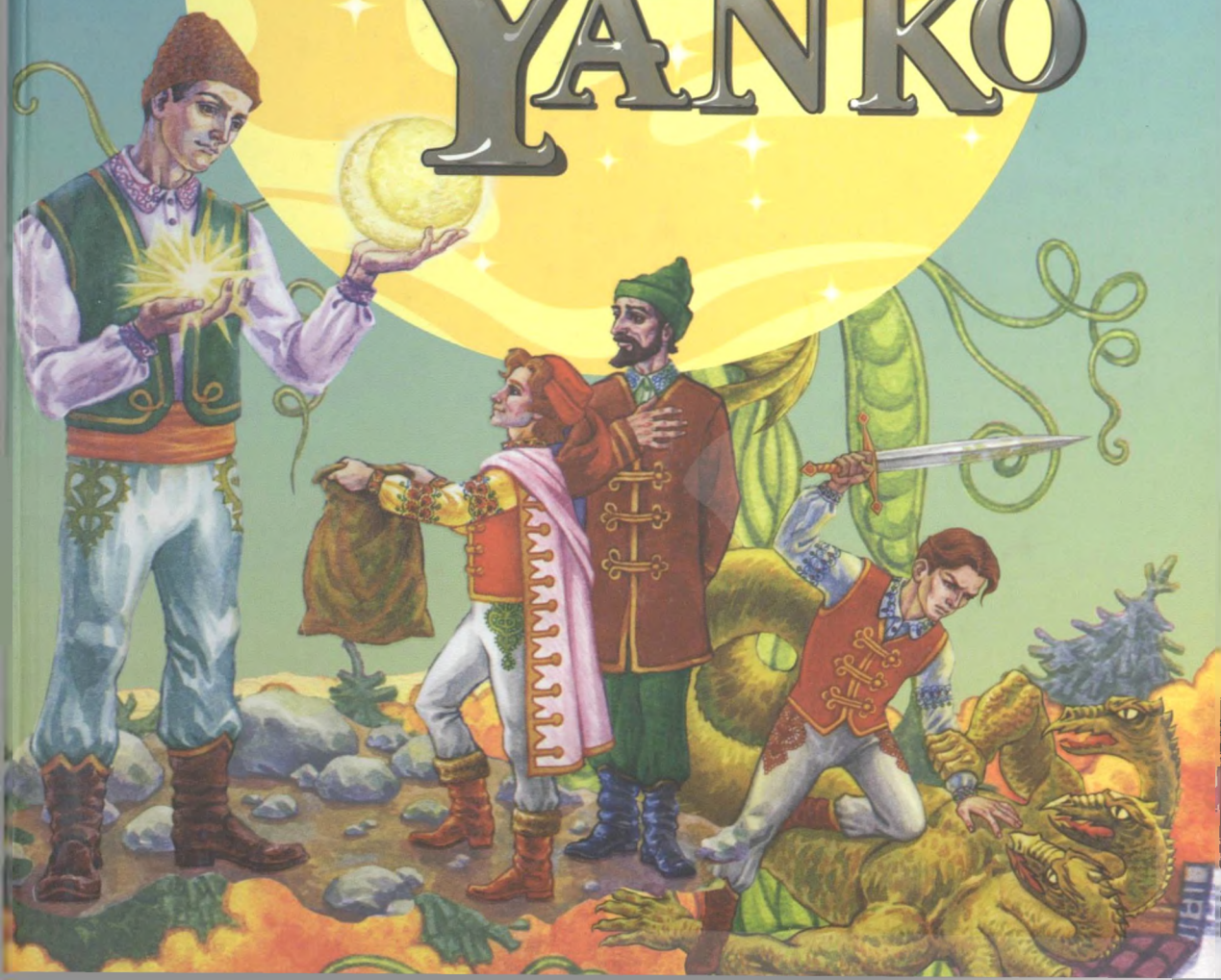

JAHON XALQLARI
ERTAKLARI

VENGER ERTAKLARI

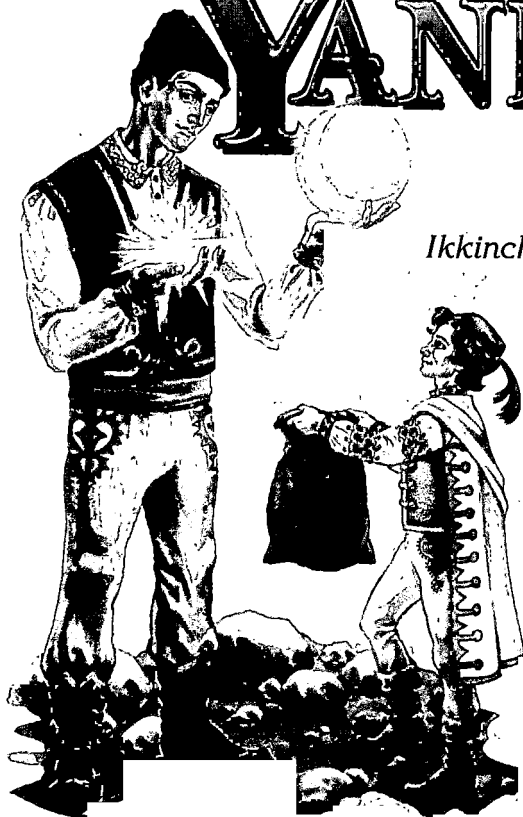
KICHKINA YANKO

JAHON XALQALARI
ERTAKLARI

VENGER ERTAKLARI
**KICHKINA
YANKO**

Ikkinchi nashri

TOSHKENT
«O'ZBEKISTON»
2018

UO'K 398.21(439)=512.133
KBK 82.3(4Ven)
K 48

To'plab, nashrga tayyorlovchi: *Sayyora Yuldasheva*

K 48 Kichkina Yanko [Matn]: Venger xalq ertaklari / To'plab, nashrga tayyorlovchi S. Yuldasheva. — Toshkent: «O'zbekiston» NMIU, 2018. — 232 b. + 8 b. zarv.

ISBN 978-9943-28-511-8

Ushbu to'plamga venger xalqining bolalarni to'g'riso'zlik, mehnat-sevarlik, vatanparvarlik va odillikka undovchi, do'stlikni ulug'lovchi eng sara ertaklari kiritilgan.

UO'K 398.21(439)=512.133
KBK 82.3(4Ven)

Adabiy-badiiy nashr

VENGER ERTAKLARI

KICHKINA YANKO

Ikkinchi nashri.

Rassom *L. Basharova*. Muharrir *B. Xudoyorova*.

Rassom-dizayner *U. Sulaymonov*. Texnik muharrir *B. Karimov*.

Musahhih *G. Aripova*. Kichik muharrir *G. Yeraliyeva*. Sahifalovchi *L. Abkerimova*

Nashriyot litsenziyasi AI №158, 14.08.2009.

Bosishga 2018-yil 4-aprelda ruxsat etildi. Bichimi 70×90^{1/16}.

Ofset qog'oz. «Korinna» garnituras. Ofset bosma usulida bosildi.

Shartli bosma tabog'i 16,97+0,59 zarv. Nashr tabog'i 10,24+0,67 zarv.

Adadi 10 000 nusxa. Buyurtma №18-78.

O'zbekiston Matbuot va axborot agentligining «O'zbekiston» nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 100011, Toshkent, Navoiy ko'chasi, 30.

Telefon: (371) 244-87-55, 244-87-20.

Faks: (371) 244-37-81, 244-38-10.

e-mail: uzbekistan@iptd-uzbekistan.uz

www.iptd-uzbekistan.uz

ISBN 978-9943-28-511-8

© S. Yuldasheva (to'p. nashrga tayyorlovchi),
2016, 2018

© «O'zbekiston» NMIU, 2016, 2018

**Abdulla Qodiriy nomidagi
viloyat AKM**

INT. № 16-92-4-2018

QORAG'ATXON

60 Bor ekan-da, yo'q ekan, yetti ummonning naryog'ida bir beva kampir bo'lgan ekan. Uning chiroyli qizi bor ekan. Qiz qorag'atni juda yaxshi ko'rar ekan, shuning uchun bo'lsa kerak, unga Ribike, ya'ni Qorag'atxon deb nom qo'yishgan ekan.

Onasi qarib, dunyodan o'tibdi, Qorag'atxon yetim qolibdi.

60 Bechora qizni kim boqadi? Qorag'atxon, endi nima qilaman, ochdan o'lmaslik uchun qanday ish qilsam ekan, deb o'ylab qolibdi.

46 Qiz turgan shaharda bir yolg'iz kampir yashar ekan. U, Qorag'atxonning yaxshi va go'zal ekanligini eshitib qolibdi-da, uni jon-jon deb o'zimga qiz qilib olaman, to o'lgunimcha boqaman, ro'zg'orimga qarashib tursa bo'lgani, deb qo'shnisidan aytirib yuboribdi.

Qorag'atxon kampirnikiga ko'chib kelibdi.

320 U kundalik yumushlarini tamomlab, derazaning oldida ish tikib yoki to'r to'qib o'tirar ekan, uni hech kim yetimlarday kamsitmas, dilini og'ritmas ekan.

O'sha shaharda bir boy yashar ekan. Uning uchta o'g'li bor ekan. Bir kuni ular Qorag'atxon turgan uyning oldidan o'tib ketishayotsa, qiz derazaning oldida ish tikib o'tirganmish. Boyning kenja o'g'li qizni ko'ribdi-yu, darrov oshiqi beqaror bo'libdi, shundoq yaxshi ko'rib qolibdiki, yotar-turarida ham, yeyar-icharida ham halovati yo'qolibdi, o'ylagani nuqul Qorag'atxon bo'lib qolibdi.

Qiz ham unga oshiq bo'libdi. Boy bo'lsa, o'g'lining kambag'al qizga ko'ngil qo'yganini eshitib, g'azabga kelibdi-da, Qorag'atxonni

dunyoning bir chekkasiga olib borib tashlanglar, deb xizmatkorlariga buyuribdi.

Kenja o'g'lining qiz derazasi tagida beqaror bo'lib yurganlari behuda ketibdi. Har kuni ko'rinib turgan Qorag'atxon yo'qolibdi-qolibdi. Yigit, endi uni hech ko'rolmas ekanman-da, deb xafa bo'libdi. Kun bo'yi g'amgin yuradigan, yuragi siqiladigan bo'lib qolibdi.

Kunlardan bir kun boy uchala o'g'lini oldiga chaqirib, shunday debdi:

— Oralaringizdan qaysi biringiz eni ham, bo'yi ham yuz gaz keladigan mato keltirsangiz, bor bisotimning uchdan biri o'shaniki bo'ladi. Faqat shunday shartim bor: keltirgan matoyingiz tilla uzuk orasidan o'tishi kerak.

O'g'illari safar jabduqlarini olib, yo'lga tushibdilar. Katta o'g'il bilan o'rtancha o'g'ilning niyati buzuq ekan, ular:

— Ukamizni tashlab ketaylik, yolg'iz qolib o'lib ketadi, keyin otamizning hamma boyligi o'zimizga qoladi, deb til biriktiribdilar.

Aytganlarini qilishibdi — ukalariga bildirmasdan qochib ketishibdi. Kenja o'g'il yolg'iz qolibdi-da, dunyoning chekkasiga olib boradigan yo'lga tushib ketaveribdi.

U juda xafa bo'lib xo'p kezibdi, yetti mamlakatni bosib o'tibdi, shu ketganicha dam olmay, oxiri dunyoning chekkasiga yetib boribdi. U yerda tosh ko'priikka duch kelibdi, juda charchaganidan ko'priik zinasiga o'tiribdi-yu, xayolga cho'mibdi. Endi nima qilsam ekan? Dunyoning chekkasiga bo'lsa yetib keldim, ammo na otam aytgan matoni, na boshqa biron narsani topa oldim.

Ko'priik ustida shunday xayol surib o'tirgan ekan, o'tlar orasidan kichkina kaltakesak sakrab chiqibdi-da:

— Nega xafa bo'lib o'tiribsan, yaxshi yigit? — deb so'rabdi.

Yigit xayol surib o'tirganidan, uning gapini eshitmabdi. Kaltakesak o'z savolini yana qaytargan ekan, yigit o'ziga kelib, shunday javob beribdi:

— Nega xafa bo'lib o'tiribsan, deysanmi? Senga nima? Meni o'z holimga qo'y, kaltakesakjon!

Shunda kaltakesak yigitga ma'noli boqib:

— Nega meni haydayapsan? Qo'y, haydama. Senga yomonlik tilayotganim yo'q-ku!

Yigit uning so'ziga quloq solmay, yana o'yga cho'mibdi. Kaltakesak bo'lsa jim keta qolmay, oldidagi o'tlar orasida o'ynayveribdi.

— Kel, yaxshi yigit, ayta qol, nima g'aming bor? Aytsang, balki dardingga davo topa olarman!

Yigit astoydil kulib yuboribdi. Shunday kichkina jonivor menga qanday yordam bera olardi, deb unga javob ham bermabdi. Kaltakesak bo'lsa gapini takrorlayveribdi.

— Dardingni ayt, yaxshi yigit, qanday tashvish dilingni xira qilyapti? Balki yordam berish qo'limdan kelar?

Oxiri yigit shunday javob qilibdi:

— Juda yordam berging kelayotgan bo'lsa, mayli, butun gapni aytib beray. Otamiz bizga, eni ham, bo'yi ham yuz gaz keladigan, tilla uzuk orasidan o'tkazsa bo'ladigan mato keltirishni buyurdi. Men bilan akalarim shu ajoyib-g'aroyib matoni qidirib yo'lga chiqdik. Ammo butun harakatimiz nima bilan tamom bo'lishiga aqlim hayron.

— Agar tashvishing faqat shunda bo'lsa, balki yordam bera olarman, — debdi jajji kaltakesak, — shu yerda tur, men hademay qaytib kelaman.

Shunday debdi-yu, o'tlar orasiga kirib, ko'zdan g'oyib bo'libdi.

U to'g'ri o'rgimchaklar oldiga boribdi. Ularga nima ish bilan kelganini aytibdi.

O'rgimchaklar shunday javob qilishibdi:

— Xo'p bo'ladi, kaltakesak, senga xizmat qilmasak, kimga xizmat qilamiz. Birpas kutib tur. Matoni bir zumda to'qib beramiz.

Shu zahotiyoq yuzlab o'rgimchaklar ishga tushib, aylanib-aylanib mato to'qiy boshlabdilar, salgina vaqt o'tishi bilan mato tayyor bo'libdi. Qanaqa mato deng? Eni ham yuz gaz, bo'yi ham yuz gaz emish, tilla uzukdan bermalol o'tib ketadigan emish.

— Mana sen aytgan mato, kaltakesakjon, — deyishibdi o'rgimchaklar. Tayyor bo'ldi, ola qol.

Kaltakesak matoni olib, yong'oq po'chog'ining ichiga joylabdida, yigitning oldiga yugurib ketibdi.

Yigit ko'prikda xomush o'tirgan ekan... U birdan cho'chib ketibdi — oldiga bir nima tushibdi. Qarasa, kaltakesak yong'oqni yerga tashlagan ekan.

— Nima olib kelding, jajji kaltakesak? — deb so'rabdi yigit.

— Senga kerak narsani olib keldim! — deb javob beribdi kaltakesak.

— Sen nima ham keltira olarding?

— Eni ham, bo'yi ham yuz gaz keladigan, buning ustiga, tilla uzukdan o'tib ketadigan mato keltirdim!

— Shu ham mato bo'ptimi! — debdi yigit. — Bu yong'oqning o'zginasi-ku!

— Avval ochib, ichida nima borligini ko'rsang-chi?

Yigit yong'oqning ichini ochib, undagi matoni olibdi. Uni yozmoqchi bo'lib qancha urinmsa ham, xuddi oxiri yo'qqa o'xshab ko'rinarmish.

Yigit suyunib ketibdi. Yaxshilik qilgani uchun jajji kaltake-sakka rahmat aytib, yo'lga ravona bo'libdi.

Tushib qolmadimikin, deb cho'ntagidagi qimmatli yong'oqni yo'l-yo'lakay ushlab boribdi.

Yo'l uch tomonga ketadigan joyda, bir vaqtlar akalari tashlab ketgan yerda u ikkala akasini uchratibdi. Ular osmon bilan baravar qilib yuk ortilgan aravaning ustida o'tirishgan ekan, taglarida toy-toy gazlamalar oqarib ko'rinarmish. Ular ukalariga qarab:

— Eh, sen ham yuribsan-da! Nega quruq qaytib kelyapsan? Vaqtini bekorga o'tkazibsan! Shunaqa ekan, nega o'sha vaqtda shart olding, kallavaram, — debdilar.

«Mayli, — deb o'ylabdi yigit ichida. — Hozir maqtangancha maqtanaveringlar, qaysi birimiz yutishimiz uyda ma'lum bo'ladi!»

Uyga qaytib kelibdilar. Ikkala akasi toy-toy gazlamalarni kun bo'yi uyga tashishibdi. Kenja o'g'il bo'lsa, indamay kulib turaveribdi.

— Qani, o'g'illarim! — debdi otasi. — Ko'raylik-chi, nima olib kelibsizlar?

U ikkala katta o'g'li keltirgan gazlamalarni ko'zdan kechirib, o'lchab, uzukdan o'tkazib ko'rmoqchi bo'libdi. Ammo birontasi ham o'tmabdi.

Navbat kenja o'g'ilga kelibdi. U yong'oq po'chog'ini ochibdi-da, ichidagi matoni olib, otasiga uzatibdi.

— Yo tovba-yey! — debdi chol. — Eni ham yuz gaz, bo'yi ham yuz gaz-u, tilla uzukdan o'tadi-ya! O'g'lim, sen uddaburon chiqding, mol-mulkimning uchdan birini senga berganim bo'lsin!

— Endi, — debdi u, — men sizga yana bir shart qo'yaman: menga shunday kuchuk topib kelingki, u qutichaga sig'adigan, kumush ovoz chiqarib vovillaydigan, ovozi yetti mamlakatning

naryog'idan eshitiladigan bo'lsin. Qaysi biringiz shunday kuchukni keltirsangiz, mol-mulkimning ikkinchi uchdan bir qismi o'shaniki bo'ladi.

Uchala o'g'il yana yo'lga ravona bo'libdi. Yo'l uch tomonga ajralib ketadigan joyga yetganda har qaysisi o'zining avvalgi yo'li bilan ketibdi.

Kenja o'g'il yana dunyoning chekkasiga borib, kichkina tosh ko'prik oldida to'xtabdi. O'sha yerga o'tirib, xayol surib ketibdi. Kaltakesak yana o'tlar orasidan yugurib chiqib, yigitning oldida u yoq-bu yoqqa yura boshlabdi.

— Nima bo'ldi senga, yaxshi yigit, nega buncha g'amgingan? — deb so'rabdi.

— Eh, dono kaltakesak! — deb javob beribdi yigit. — Otam shunday kuchuk keltirishni buyurdiki, u qutichaga sig'adigan, kumush ovoz chiqarib vovillaydigan, ovozi yetti mamlakatning naryog'idan eshitiladigan bo'lsin!

— Buni ham topamiz! — debdi kaltakesak. — Sabr qilib o'tirsang bo'lgani. Men tez qaytib kelaman.

Shu so'zlarni aytib, o'tlar orasida g'oyib bo'libdi. U yugurgani-cha to'ppa-to'g'ri mitti odamlar oldiga boribdi-da:

— Jon og'aynilar, menga shunday bir kuchuk kerakki, u kumush ovoz chiqarib vovillaydigan, ovozi yetti mamlakatning naryog'idan eshitiladigan, o'zi qutichaga sig'adigan bo'lsin! — debdi.

— Xo'p, — deb javob berishibdi mitti odamlar, — gapiy yerda qolmasin, kuchugimizni senga berib yuboramiz, bizga ko'p yaxshilik qilgansan.

Mitti odamlardan biri quticha keltirib beribdi, uning ichida kichkinagina kuchukcha bor ekan. Kaltakesak qutichani olib,

yigitning oldiga yuguribdi, shunday tez yuguribdiki, ko'zi ko'rmay qolib, xasga qoqilibdi. Qoqilib yiqilibdi-da, yana o'rnidan turib ketaveribdi.

Qutichani keltirib yigitga beribdi, ammo yo'lda ochmagin, deb tayinlabdi, nega deganda, agar kuchukcha sakrab chiqib ketsa, keyin uni sira ham topib bo'lmas ekan.

Yigit xursand bo'lib, yo'lga qaytibdi. Hech ochmaganim bo'lsin, deb ahd qilibdi.

Yo'l uch tomonga ajralib ketadigan joyda akalarini uchratibdi, ularning katta-kichik kuchuklarni arqonga bog'lab sudrab kelayotganini ko'rib, kula-kula ichagi uzilay debdi.

Ular uyga yetib kelganda chol shunday darg'azab bo'libdiki, katta o'g'illarini kuchuklari bilan qo'shib haydab chiqarishiga sal qolibdi. Keltirishgan kuchuklari shu qadar och, shu qadar qopong'ich ekanki, vovillab, butun shahar u yoqda tursin, butun viloyatni boshlariga ko'taribdi!

Eng keyin kenja o'g'il otasiga yaqin borib, cho'ntagidagi qutichani uning qo'lga tutqazibdi.

Kumush ovoz chiqarib vovillaydigan, ovozi yetti mamlakatning naryog'idan eshitaladigan, buning ustiga kichik qutichaga sig'adigan kuchukchani topib keltirgani uchun otasi kenja o'g'lga boyligining ikkinchi uchdan bir qismini ham beribdi.

Otasi o'g'illarga uchinchi shartni qo'yibdi.

— Kimki o'ziga eng chiroyli xotin topib kelsa, mol-mulkimning qolgan uchinchi qismi o'shaniki bo'ladi! — debdi u.

O'g'illari yana uzoq yo'lga ravona bo'lishibdi.

Kenja o'g'il, ilgari yordam bergan kaltakesakning bu safar ham yordam bera olishiga uncha ko'zi yetmabdi. Lekin shunday bo'lsa ham ilgari yurgan yo'lidan yuribdi.

Yigit dunyoning chekkasidagi tosh ko'priikka yetib borib, o'tgan gallardagidek omadi kelishini kutib o'tiraveribdi.

Ko'p kutmabdi. Jajji kaltakesak bir zumda hozir bo'libdi.

— Nima bo'ldi senga, yaxshi yigit, nega xafa bo'lib o'tiribsan? — deb so'rabdi u.

— Eh, jajjiginam! — debdi yigit. — O'zimga qalliq topib olmasam, otamning shartini bajarmagan bo'laman.

Bu gapni eshitib, kaltakesak:

— Senga hali shunday shart qo'yishdimi, yaxshi yigit! So'zimga quloq sol, senga bu ishda ham yordam beraman.

Kaltakesak nima der ekan, deb yigitning sabri chidamabdi.

— Eshit, yaxshi yigit, — debdi kaltakesak. — Dumimning eng uchidan ushlab ol-da, kushing boricha meni ko'prikning zinasiga ur! Lekin shu payt yuzingni o'girib, otingga qarab turasan. Shunday qilsang, yer yuzidagi eng chiroyli xotin seniki bo'ladi!

Yigit bunday gapni sira kutmagan ekan!

— Yo'q, qadrdon kaltakesagim! — deb javob beribdi yigit. — Men sira ham bu ishni qilmayman. Menga shuncha yaxshilik qilsang-u, yana seni o'ldiraymi!

— Unday bo'lsa, — debdi jajji kaltakesak, — chiroyli xotinga ega bo'lmaysan.

Yigit jajji kaltakesakni o'ldirishga sira unamabdi. Kaltakesak yalinaverganidan yigitning ko'zlaridan yosh oqib ketishiga sal qolibdi. Shunday bo'lsa ham sira rozilik bermabdi. Lekin kaltakesak yalinaverib, oxiri uni ko'ndiribdi.

Yigit kaltakesakning dumidan ushlab olibdi, uni ko'prikning zinasiga shunday uribdiki, bechora jonivor ming bo'lakka bo'linib ketibdi. O'zi bo'lsa shu payt otiga qarab turibdi.

To'satdan allakimning orqadan gapirganini eshitibdi:

— Qani, yaxshi yigit, endi qarayver!

Yigit orqasiga qarabdi-yu, misli ko'rilmagan go'zal qizni ko'rib, es-hushini yo'qotayozibdi. Qizning peshonasida quyosh, ko'kragida oy, tizzasida esa bittadan yulduz porlab turgan emish. Yigit bunday go'zal qizni tushida ham, o'ngida ham ko'rmagan ekan.

— Endi meni otangni oldiga olib bor, — debdi go'zal qiz. — Mening kimligimni bilasanmi? Sen kampirning derazasidan ko'rib yurgan o'sha Ribike — Qorag'atxon bo'laman. Keksa otang meni kaltakesakka aylantirib qo'ygan edi. Lekin sen meni ozod qilding. Endi bo'lsa, bizni go'r qaziydigan bel bilan ketmondan bo'lak hech narsa judo qila olmaydi. Meni yaxshi ko'rishingni bilaman, senga turmushga chiqishga roziman.

Yigit suyunganidan o'zini qo'ygani joy topolmabdi. Qiz bo'lsa so'zida davom etib:

— Hozir men kampirga aylanib olaman, chunki akalaring meni ko'rib qolishsa, seni o'ldirib qo'yishlari mumkin, unda biz niyatimizga yeta olmaymiz.

Qorag'atxon aytganini qilibdi. Bir zumda munkillagan kampirga aylanib qolibdi. Sochlari poxolday yozilib, hurpayib ketibdi.

Ikki akasi ularni ko'rib, kenja ukasini mazax qila boshlashibdi:

— Oh-ho, qaylig'ing muncha yaxshi! Oy desa — oy, kun desa — kun-a! Biram yosh, biram kelishgan, biram chiroyli! Qarab tur, otam seni shunday oldiga solib quvsinki!..

Chol eshik oldiga chiqib, ularni kutib turgan ekan. U kenja o'g'lining qaylig'iga ko'zi tushishi bilan, u meni masxara qilyapti, deb o'ylab, shu qadar jahli chiqibdiki, o'g'lini kampir bilan qo'shib haydab chiqarishiga sal qolibdi. Ammo Qorag'atxon chaqqon ekan, chol og'zini ochgancha bo'lmay, bir zumda shirmoy yuzli qizga aylanib qolibdi.

Akalarining qayliqlari u bilan tenglasha olarmidi?

— Barakalla, o'g'lim, — debdi chol kenja o'g'liga. — Sen uchala shartimni ham bajarding. Endi butun mol-u mulkim seniki. Katta o'g'illariga bo'lsa:

— Ikkovlaringning to'rt tomoning qibla. Qayoqqa borsalaring boraveringlar. Senlar shartlarimni bajarolmadinglar, niyatlaring ham buzuq ekan, — debdi.

Kenja o'g'li Qorag'atxonga uylanibdi, shunday to'y bo'libdiki, shirin-shakar taomlarning ko'pligidan stollar to'lib, bukilib-sinib ketibdi, o'sha ovqatlarning mazasi hali ham og'zimdan ketgani yo'q.

Qorag'atxon bo'lsa, yosh eri bilan hozir ham sog'-salomat o'ynab-kulib yuribdi.

ALDAMCHI PETER

Bu voqea qayerda o'tishi lozim bo'lsa shu joyda sodir bo'libdi. Yetti karra yetti mamlakat bilan bir dengizdan o'tilsa, dumi kalta cho'chqa bolasi tumshug'i bilan yer titayotgan joyga borilar ekan. Ana shu joyda bir kambag'al yashar ekan. Uning laqabi aldamchi Peter ekan. Bu laqab unga juda mos tusharkan, nega deganda, u istagan odamini aldab ketarkan. Aldamchi Peter nuqul boy va amaldorni aldar ekan, o'ziga o'xshash kambag'allarni hech vaqt aldamas ekan.

Bir kuni aldamchi Peter shaharga tushmoqchi bo'libdi. Unga eng avval kim yo'liqibdi deng? Xo'ppasemiz, serjahl, adolatsiz sudya. Sudya uni ko'rib so'rashibdi-da, quvlik bilan:

— Salom, Peter! Ahvoling qalay? Qaysi shamol uchirdi? Meni aldashdan ham toymaysan-a? — debdi.

Peter sudyani tanibdi.

— Aldasam aldayveraman-da, nima bo'пти, — debdi u. — Ammo buning uchun ba'zi bir narsalarni olib kelishim kerak, ular bu yerda topilmaydi.

— Buning uchun tashvish tortma, — debdi sudya. — Uzoqqa borishing kerakmi?

— Yo'q, piyoda yarim kunlik yo'l, xolos.

— Unday bo'lsa, otimni min-da, borib kela qol. Kerakli narsalaringni olib kel, ko'ramiz, mendek ayyor sudyani qanday qilib aldar ekansan.

Peter otga teskari minib olibdi, o'zini hech ot minmagan qilib ko'rsatibdi. Boyaqish otni shahardan chiqquncha shu alfozda

— Ko'ryapsizlarmi, Peter aldamagan ekan! Ana ot, lekin faqat dumi ko'rinyapti. Yuringlar, uni tortib olamiz. Tirik bo'lsa ham ajab emas, — deb suyunib ketibdi sudya.

Xursand bo'lganidan jandamlarga ham buyurmay, otini tezroq qutqarish uchun, o'zini suvga otibdi.

Otning dumini ushlab torta boshlabdi. U tosh surilib ketib, o'zi shalop etib loyga yiqilguncha tortibdi.

— Obbo, tovlamachi-yey! Meni ham bopladi-ya! — deb qichqiribdi sudya, dumni changallaganicha turar ekan. — Shoshmay tur, hali qo'linga tusharsan! Burningni yerga ishqalamasammi! — deb dag'dag'a qilibdi u.

Peter bo'lsa bu vaqt yor-jo'ralari bilan maza qilib qovoqxonada yeb-ichib o'tirar ekan. Puldan kamchilik sezmaskan.

Bir vaqt derazaga qarabdi-yu, rasvosi chiqqan sudyaning kelayotganini ko'ribdi! Boshdan oyoq loyga bulangan, qo'lida bo'lsa ot dumi emish... Olomon uni mazax qilib, orqasidan chopib kelayotganmish. Kulmasdan bo'larkanmi? O'zi bag'ritosh sudya bo'lsin-u, loyga belanib yursin!..

Shunda Peter es-hushini bir joyga yig'ib, apil-tapil ikki litr vinoga oldindan pul to'lab qo'yibdi. Xuddi shu mahal mayxonaga sudya kirib kelibdi.

— Ha, qo'lga tushdingmi tovlamachi! Endi to'ppa-to'g'ri turmaga borasan! Meni aldash qanaqa bo'lishligini ko'rib qo'yasan!

Ammo Peter uning gapiga quloq ham solmabdi. Bir litr vino keltiring, deb qichqiribdi. Vinoni ichib bo'lgach, yog'i chiqqan shlapasini boshidan olib, yerga bir uribdi-da, qovoqxona egasidan:

— Xo'sh, janob, ora ochiqmi? — deb so'rabdi.

Qovoqxona egasi:

— Ora ochiq, — debdi.

to'nka ustiga qo'yibdi. Keyin qovurdoqni qoshiq bilan kovlab, tuzini ko'ra boshlabdi.

Sudya kelib, qovurdoqning qozonda o'tsiz biqirlab qaynayotganini ko'ribdi-yu, darhol otni ham, shlapani ham unutibdi.

— Ayt-chi, Peter, bu qanaqa qozon o'zi, unda qovurdoq o'tsiz qaynayapti-ya! — deb so'rabdi u hovliqib.

— E, janob sudya, — debdi Peter. — Bu qozon bo'lmaganda holim xarob edi. Allaqachon ochimdan o'lib ketgan bo'lardim. Bu bobom rahmatlikdan qolgan. Unga go'sht bilan kartoshkani to'g'rab tashlab, suv quysa bo'ldi, o'zi pishaveradi.

— Shu qozoningni menga sotmaysanmi-a?

— Yo'q, janob sudya, — debdi Peter, — sotmayman. Marhum bobomning arvohi norozi bo'ladi.

— Axir, men buningga yuz forint beraman-ku!

— Yo'q, janob sudya, asti so'ramang.

— Ikki yuz forint beraman! Sota qol endi.

— Agar juda yoqib qolgan bo'lsa, mayli, — debdi Peter, — uch yuz forintga ola qoling. O'zim bir amallab kunimni ko'rib ketarman.

Sudya savdolashib o'tirmay, uch yuz forintni naqd sanab beribdi. Keyin Peterning yordami bilan qurum bosgan kattakon qozonni orqalab, shosha-pisha uyiga jo'nabdi.

Uyga borgach, qozonni oshxonaning o'rtasiga qo'yibdi. Oqsochga kartoshka archishni, go'sht to'g'rashni, ularni haligi qozonga solib, oshxona o'rtasida olov yoqmay pishirishni buyuribdi.

Hayron bo'lganidan oqsochning ko'zlari olayib ketibdi.

— Nega ko'zingni olaytirasan! Yaxshisi aytganni qil! — deya o'shqiribdi sudya. — Nima bo'lishini o'shanda ko'rasan!

Lekin ular hech narsa ko'rmabdilar. Qovurdoq qaynashni xayoliga ham keltirmasmish!

Sharmanda-yu sharmisor bo'lgan sudya g'azabga to'libdi. U Peterni o'z qo'li bilan qamash niyatida unikiga yolg'iz o'zi jo'nabdi.

— Ha, qo'lga tushdingmi firibgar! Boya qamamasam ham, endi qamayman! Meni aldashning oqibati nima bo'lishini ko'rib qo'lasan! — deb dag'dag'a qilibdi sudya.

— Qachon sizni aldadim? Sizni aldash yetti uxlab tushimga ham kirmagan!

— Bo'lmasa, qozoning qaynamayapti-ku, — deb baqiribdi sudya.

— Qanaqa qilib qaynasin, janob sudya. Axir uning to'nka ustida qaynayotganini o'zingiz ko'rib edingiz-ku! Lekin o'sha to'nkani olmadingiz-da.

— Gap bu yoqda degin?

— Albatta, janob sudya, — debdi Peter.

— Uni necha pulga berasan?

— Uni qozondan arzonroqqa sotaman. Qozonsiz uning menga sira keragi yo'q. Yuz forint bera qoling.

Sudya shu yerning o'zida pulni sanab beribdi-da, Peterning ko'magi bilan to'nkani orqalab, og'irligidan bukchayib, uyiga ketibdi.

To'nka orqalab kelayotgan sudyani ko'rgan kishilarning qah-qah urib kulib: «Iya, sudyaning o'tini tamom bo'libdi-ku!» — deb mazax qilganlari hali-hali ko'z oldimda.

Uyga kelib, sudya to'nkani oshxonaning o'rtasiga qo'yibdi, ustiga qozonni o'rnatibdi. Lekin bir umr poylaganda ham, qovurdoq baribir pishmas ekan.

Endi sudya aldanganiga butkul ishonibdi. Keyin o'z-o'zicha: «Endi boshimdan zar sochganda ham uning hech narsasini olmayman» deb ahd qilibdi.

Sudya Peternikiga ketibdi, Peter bo'lsa sudyani ko'rishi bilan singlisiga:

— Hozir bu yerga sudya keladi. Ikkalamiz shang'illab bir-birimizni urisha boshlaymiz, — debdi.

Keyin qorniga kecha so'yilgan qo'yning qon to'latilgan oshqozonini bog'labdi-da, singlisiga tayinlabdi:

— Sudya kelgach, baqirib-chaqirib bir-birimizni obdan haqoratlaymiz. Men nima demay, sen o'shaning teskarisini ayt. Shunda men pichoqni olaman-u, qornimga uraman. O'zimni o'lganga solaman. Sen darhol shkafning yuqoridagi qavatidan hushtakni olasan-u, uni uch marta qulog'imga chalasan, shunda men tirilaman.

Hamma ish kelishilgandek bo'libdi.

Sudya kelganda, aka-singil bir-birini nojo'ya gaplar bilan shunday haqorat qilishibdiki, sudya bir og'iz gap gapirishning evini topolmabdi. Bir vaqt Peter pichoqni olib, qorniga tutib turibdi.

Sudya Peterdan pichoqni olmoqchi bo'lib, unga tashlanibdi:

— Nima qilyapsan Peter? Axir o'zingni chavoqlab qo'yasan-ku! — deb qichqiribdi.

Peter bo'lsa:

— Ha, o'zimni chavoqlayman, — debdi-yu, pichoqni shartta qorniga tiqibdi. Qorniga bog'lab qo'yilgan oshqozon yorilib, yigit qonga belanibdi. Shunda singlisi hushtakni olibdi-da, uch marta «o'lik» Peterning qulog'iga chalibdi. Peter dik etib o'rnidan turibdi-da, ko'zini ishqalab:

— O, qattiq uxlab qolibman! — debdi. — Ancha-muncha uxlabman!

— Agar manavi hushtak bo'lmaganda, mangu uyquga ketuvding! — debdi singlisi Peterga.

— Peter, bu qanaqa hushtak o'zi? — deb so'rabdi sudya.

— Ey, janob sudya, agar shu hushtak bo'lmaganda men alaqachon joyimni topgan bo'lardim. Achchig'im chiqsa alamimni o'zimdan olaman.

— Mening ham odatim shunaqa! — debdi sudya. — Xizmatkorlarim jig'imga tegsa, jahlimdan o'zimni-o'zim o'ldirib qo'ygudek bo'laman. Shu hushtakni menga sotmaysanmi?

— Sotib esimni yebmanmi, janob sudya? Axir usiz dunyo menga qorong'i-ku!

Lekin sudya yalinib-yolvorib, oxiri Peterni ko'ndiribdi. To'rt yuz forintga kelishibdilar. Sudya hushtakni olib, cho'ntagiga solibdi.

Sudya otini ham, shlapani ham, qozon bilan to'nkani ham unutib, uyga shod va mamnun kelibdi. Endi ko'ngli taskin topibdi! Endi u istaganicha achchiqlanib, istaganicha alamini o'zidan olsa bo'ladi. Nega deganda, hushtak uni hamisha tiriltiradi.

Shunday bo'libdi ham. Uyiga kelgach, kucheri Yanoshni chaqirtiribdi.

— Gap bunday, Yanosh, — debdi sudya. — Mana bu hushtak, shuni senga topshiraman. Uni javonga qo'yib qo'y. Lekin buni ikkovimizdan bo'lak odam bilmasin. Agar judayam jahlim chiqib, qornimga pichoq urib yuborsam, darhol shu hushtakni ol-u, qulog'imga uch marta chal.

Shundan so'ng oradan bir qancha vaqt o'tibdi. Bir kuni nima ham bo'libdi-yu, Yanosh sudyaning gapiga kirmabdi. Sudya tutaqib ketib, pichoqni olibdi-yu, qorniga tirabdi. Yanosh sudyaga:

— Janob sudya, nima qilyapsiz axir? O'zingizni o'ldirib qo'yasiz-ku! — deya qichqira boshlabdi.

NAVQIRON-HUSNOBOD

Qadim zamonda bir qirol o'tgan ekan. Uning juda go'zal bir qizi bor ekan. Qo'shnisining esa, bir-biridan xushro'y uchta o'g'li bor ekan, kenjasi hammasidan ham chiroyli ekan. Shuning uchun ham unga Navqiron-Husnobod deb nom qo'yishgan ekanlar.

Kunlardan bir kuni qirol butun xaloyiqni bir joyga to'plab: kimki quyosh bilan oydek yog'du sochuvchi tulporni topib keltirsa, davlatimning yarmini, buning ustiga, go'zal qizimni ham o'shanga beraman, — debdi.

— Bordi-yu, topib keltirmasangiz, — deb pisanda qilibdi qirol, — joningizdan umidingizni uzavering.

Navqiron-Husnobod qirolning so'zini eshitibdi-da, akalariga maslahat solib:

— Kelinglar, baxtimizni bir sinab ko'raylik. Topsak toparmiz, topmasak — baribir bir boshga bir o'lim, — debdi.

Qirol uch og'ayniga bittadan ot beribdi. Ular safarga chiqib, qorong'i tushguncha dam olmay yuraverishibdi.

Yurib-yurib, bir botqoqlik joyga borib qolishibdi. Ko'rishsa: botqoqlik yonida kichkinagina bir uy turganmish. Uda bir qari kampir yashar ekan, u uch og'ayniga bir kecha yotib ketish uchun uyidan joy beribdi. Uch og'ayni quyosh bilan oydek yog'du sochuvchi tulporni qidirib ketayotganlarini kampirga aytib berishibdi.

— Quyosh bilan oydek yog'du sochuvchi tulporni sizlar topolmaysizlar! — debdi kampir, — Men shu yoshga yetib bunday ot haqida hech eshitmaganman.

Erta bilan aka-ukalar yana yo'lga ravona bo'lishibdi. Xayrlashish vaqtida kampir Navqiron-Husnobodga taroq berib:

— Bu taroqni ol. Yomon kuningga yarab qoladi, — debdi.

Ular yo'l yurishibdi, yo'l yurishsa ham mo'l yurishibdi. Kech kirib qolibdi.

Boshqa bir botqoqlikka kelishganda yana haligidek bir kichik uyni ko'rishibdi. Bu yerda ham bir qari kampir yashar ekan. Navqiron-Husnobod boshqalardan oldin otdan irg'ib tushibdi-da, bir kecha qo'nib ketish uchun kampirdan joy so'rabdi.

Kampir rozi bo'libdi, keyin ular quyosh bilan oydek yog'du sochuvchi tulporni qidirib ketayotganliklarini kampirga aytishibdi, shunday ot haqida eshitganmisiz, deb so'rashibdi.

— O'g'illarim, men yoshimni yashab, oshimni oshab, qarib qoldim, — debdi kampir, — lekin umrim bino bo'lib bunaqa tulpor borligini eshitgan emasman.

Ertalab uch og'ayni yana yo'l taraddudiga tushishibdi. Kampir xayrlashayotganda ularga bir ot qashlag'ich berib:

— Shu ot qashlag'ichni olinglar, bir kuninglarga yarab qoladi, — debdi.

Uch og'ayning bir temirchi amakilari bor ekan, ular o'shaning oldiga tezroq yetib borishga shoshilib, otlariga shig'ov berishibdi.

Amakilarining qo'lida o'n ikkita shogirdi ishlar, uning o'zi saroyda turarkan. Navqiron-Husnobodning akalari bilan kelayotganini temirchi uzoqdan ko'rib darvozani ochibdi, ular yetib kelib, otlaridan tushgach, hammalarini uyga olib kiribdi. Jiyanlari nima ish bilan safarga chiqqanlarini so'zlab berishibdi.

Quyosh bilan oydek yog'du sochuvchi tulporning qayerda ekanini temirchining bir o'zigina bilar ekan.

— Bu otni Temirburun shum kampirning kenja o'g'li minadi, — debdi temirchi. — To oldingizdan katta bir uy chiqquncha otingizni to'xtatmay yeldirib boraverasiz, ana shunda ajoyib-g'aroyib uyda Temirburun shum kapirni uchratasiz.

Yigitlar temirchinikida dam olishibdi. Temirchi jiyanlarining otlarini yaxshilab taqalabdi-da, yana bitta taqa berib:

— Bu taqani ham olinglar, jiyanlarim, bir kunlaringga yarab qoladi, — debdi.

Shu gapni aytib jiyanlari bilan xayrlashibdi, qaytib kelishlarini kutaman, uyga yaqinlashgan vaqtlarinda darvozani ochaman, debdi.

Uch og'ayni yurib-yurib, oxiri o'sha ajoyib-g'aroyib uyga yetib kelishibdi. Shunda Navqiron-Husnobod akalariga, sizlar oldinga o'tib ketaveringlar, men orqalaringdan yetib olaman, deb tayinlabdi. O'zi bo'lsa o'sha uyga kirib ketibdi.

Navqiron-Husnobod otini daraxtga bog'lab qo'yibdi. Kampir bergan taroqni yerga tashlab bir silkingan ekan, mushukka aylanib qolibdi. Yugurib eshik oldiga borib, uni tirnay boshlabdi.

Uni uyga kiritishibdi, keyin u kursining ustiga chiqib olibdi-da, xir-xir qilib uydagilarning gapiga quloq sola boshlabdi.

Temirburun shum kampir, to'ng'ich o'g'lining xotini — katta kelinidan:

— Ering qachon keladi? — deb so'rabdi.

— Soat o'nda, — deb javob beribdi kelini.

O'rtancha o'g'lining xotini erining soat o'n birda qaytishini aytibdi. Kichik kelini bo'lsa, erim yarim kechada keladi, debdi.

Hamma gapdan ogoh bo'lgan Navqiron-Husnobod kursidan irg'ib tushibdi-da, eshik oldiga kelib, uni tirnay boshlabdi. Mushukni chiqarib yuborishibdi.

U uydan chiqibdi, daraxtzor orqasiga o'tib bir silkingan ekan, yana odamga aylanibdi, so'ng otini minib, akalarining ketidan ketibdi. Akalarimni Temirburun shum kampirning o'g'illari o'ldirib qo'ymasin, deb xavotir qilganidan otiga shig'ov berib, yelday uchib ketibdi.

Yigitlar yo'l yurib, yo'l yurishsa ham mo'l yurib, oxiri bir botqoqlik oldidan chiqib qolishibdi. O'sha yerda bir ko'prik bor ekan, uning yonida kattagina pichanzor ko'rinibdi. Ko'prik tagidan kattakon suv o'tar ekan. Uch og'ayni shu yerda o'tirib ovqatlanishibdi, keyin yotib uxlashibdi. Lekin Navqiron-Husnobod suv bo'yida mijja qoqmay o'tiraveribdi.

Soat o'nda Temirburun shum kampirning to'ng'ich o'g'li qaytibdi. U ko'prikka yetganda oti hurkib, bir sapchib tushibdi.

— Ha, vafodor otim! Navqiron-Husnobodning joni hali omon ekanmi? — deb otidan so'rabdi shum kampirning to'ng'ich o'g'li.

— Omon! — deb javob beribdi Navqiron-Husnobod.

Shundan keyin tikka borib, olisha ketibdilar, lekin bir-birlarini yengolmabdilar.

Xuddi shu payt ularning oldidan bir qarg'a o'tib qolibdi. Temirburun shum kampirning o'g'li unga qarab:

— Qarg'a, qarg'a, jon qarg'a! Menga bir qultum suv keltirsang, senga bir o'lja beraman, — deb qichqiribdi.

Navqiron-Husnobod bo'lsa:

— Qarg'a, qarg'a, jon qarg'a! Menga bir qultum suv keltirsang, senga ikkita o'lja beraman, — debdi.

Qarg'a Navqiron-Husnobodga bir qultum suv keltirib beribdi. Shundan keyin Navqiron-Husnobod shum kampirning to'ng'ich o'g'lini o'ldiribdi-da, otini ham qo'shib qarg'aga beribdi.

Soat o'n birda Temirburun shum kampirning o'rtancha o'g'li yetib kelibdi. U botqoqlikdan o'tib ko'priikka yaqinlashganda, oti hurkib, orqasiga tisarilibdi, shuncha qilsa ham ko'prikdan o'tmabdi.

— Ha, vafodor otim! — debdi shum kampirning o'rtancha o'g'li, — Navqiron-Husnobodning joni omon ekanmi?

— Omon! — deb javob beribdi Navqiron-Husnobod.

Keyin ikkalovi olisha ketibdilar. Uzoq olishibdilar, lekin bir-birlarini yengolmabdilar.

Shu vaqt yana qarg'a uchib o'tibdi. Temirburun shum kampirning o'g'li unga qarab:

— Qarg'a, qarg'a, jon qarg'a! Menga bir qultumgina suv keltir-sang, senga bir o'lja beraman, — deb qichqiribdi.

Navqiron-Husnobod bo'lsa:

— Qarg'a, qarg'a, jon qarg'a! Menga bir qultumgina suv keltir-sang, senga haligidek ikki o'lja beraman, — debdi.

Qarg'a unga bir qultum suv keltirib beribdi. Navqiron-Husnobod Temirburun shum kampirning o'rtancha o'g'lini ham o'ldirib, uning murdasi bilan otini qarg'aga beribdi.

Yarim kechada quyosh bilan oydek yog'du sochuvchi tulporni minib Temirburun shum kampirning kenja o'g'li kelibdi. Oti hali ancha uzoqda bo'lsa ham yalt-yalt etib, yog'du sochib turgan emish.

Temirburun shum kampirning kenja o'g'li ko'prikk yoniga yetib kelganda oti hurkib, orqasiga tisarilibdi, shuncha qistasa ham ko'prikdan o'tmabdi.

— Nima bo'ldi, vafodor otim? Navqiron-Husnobodning joni hali omon ekanmi?

— Ha, omon! — deb javob beribdi Navqiron-Husnobod.

Ular ko'prik oldida xo'b kurashib ko'ribdilar, lekin ikkovlari ham bir-birlarini yengolmabdilar.

Xuddi shu payt tepalaridan qarg'a o'tib qolibdi.

— Qag'! Qag'!

Temirburun shum kampirning kenja o'g'li unga qarab:

— Qarg'a, qarg'a, jon qarg'a! Menga bir qultumgina suv keltir-sang, senga bir o'lja beraman, — debdi.

Navqiron-Husnobod bo'lsa:

— Qarg'a, qarg'a, jon qarg'a! Menga bir qultumgina suv keltir-sang, senga ikki o'lja beraman. To'rttasini ilgari olgan eding, — debdi.

Qarg'a bir qultum suv keltirib bergach, Navqiron-Husnobod Temirburun shum kampirning kenja o'g'lini ham bir yoqli qilibdi. Keyin quyosh bilan oydek yog'du sochuvchi tulpor yorug' sochmasin, deb ustiga yopinchiq yopibdi-da, akalarini uyg'otibdi. Ular uyqudan turishibdi, bu yerda ro'y bergan voqeani hatto sezishmabdi ham.

— Endi qaytaylik, — debdi ularga Navqiron-Husnobod.

Ukalarining aytganini qilishibdi. Yurib-yurib, oxiri Temirburun shum kampirning uyi yaqiniga borishibdi. Navqiron-Husnobod otini daraxtga bog'lab, bir silkinib mushukka aylanibdi-da, kampirning eshigini timdalay boshlabdi. Uni uyga kirgizishibdi, u kursi ustiga chiqib olibdi-da, quloq sola boshlabdi.

Temirburun shum kampirning kelinlari Navqiron-Husnobod o'ldirgan erlariga aza tutib o'tirishgan ekan. Bir vaqt to'ng'ich kelin gap boshlabdi:

— Navqiron-Husnobod hademay orqasiga qaytadi; men yo'l chekkasiga chiqaman-da, chiroyli olma daraxti bo'lib olaman. Agar

olmadan loaqal bittasini uzib yesa ham, til tortmay o'ladi, basharti yemasa, olmaning o'zi uni bo'g'ib o'ldiradi, — debdi.

— Men nok bo'lib olaman, — debdi o'rtancha kelin. — Uch og'aynidan birontasi ham nokdan uzib olmasdan o'tmaydi. Agar yesa, til tortmay o'ladi, bordi-yu yemasa, uni nokning o'zi bo'g'ib o'ldiradi.

Kenja kelin bo'lsa:

— Men zumradday tiniq suv bo'lib olaman. Navqiron-Husnobod hoynahoy yo'ldan chanqab qaytadi-da, suv ichgisi yoki cho'milgisi keladi, ana shunda o'ldi deyavering, — debdi.

Hamma gapni eshitib olgach, mushuk kursidan irg'ib tushibdi-da, uydan chiqib ketmoqchi bo'lib eshik oldiga boribdi. Ammo shu payt Temirburun shum kampir katta keliniga qarab:

— Anavi mushukni ushlab bu yoqqa keltir-chi, tag'in Navqiron-Husnobodning o'zi bo'lmasin? Agar o'zi bo'lsa sho'ri quriydi! — deb qolibdi.

Kelinlar mushukni tutib, tikilib qarasalar, Navqiron-Husnobodning o'zginasi emish.

— Qo'lga tushar ekansan-u, yaramas! — deb qichqiribdi Temirburun shum kampir Navqiron-Husnobodga qarab. — Endi ta'ziringni beraman! Hoy, o'rtancha kelin, boltani topib kel, sen ikkoving buni oyog'idan ushlab ostonaga qo'yinglar-da, kallasini chopib tashlanglar.

Lekin boltani topib kelishguncha mushuk bir sakrab, derazadan qochibdi! Navqiron-Husnobod ko'chaga yugurib chiqibdi-da, bir silkinib, yana odam bo'lib qolibdi, otiga irg'ib minib, yeldek uchib ketibdi, akalarining bir falokatga yo'liqishidan qo'rqibdi.

Yana picha hayallasa, akalari o'lishar ekan: ular olmadan uzib olmoqchi bo'lib turishgan ekan.

— To'xtanglar! — deb qichqiribdi Navqiron-Husnobod akalari. — O'zim uzib beraman!

U yonidan qilich sug'urib, bir dona olmani urib tushirib ikkiga bo'lgan ekan, shu zahoti olmadan qon oqib ketibdi.

Yo'lda davom etishibdi. Qarashsa, yo'l yoqasida bir chiroyli nok daraxti o'sib turganmish. Nok oldiga borishlari bilan Navqiron-Husnobod yonidan qilichini sug'urib olib bir nokni urib tushirib, qilichi bilan ikki bo'lgan ekan, undan ham qon oqib ketibdi.

Suv yoniga yetib borishibdi. Navqiron-Husnobod qilichi bilan suvga bir urgan ekan, hammasi qon bo'lib ketibdi.

Nega shunday qilganligini akalariga keyin so'zlab beribdi.

Keyin temirchi amakilarining uyiga ravona bo'lishibdi.

Temirburun shum kampir kelinlarini kuta-kuta toqati toq bo'lgach, yog'och otiga minibdi-da, yigitlarni quvib ketibdi.

Quyosh bilan oydek yog'du sochuvchi tulpor birdaniga bezovta bo'lib:

— Mehribon egam, yoningdagi qashlag'ichingni yerga tashla, ortimizdan Temirburun shum kampir quvib kelyapti! — debdi.

Navqiron-Husnobod orqasiga qarasa, chindan ham Temirburun shum kampir yaqin kelib qolgan ekan. Yigit kampirdan olgan qashlag'ichini yerga tashlagan ekan, birdan hech o'tib bo'lmaydigan botqoqlik paydo bo'libdi. Temirburun shum kampir botqoqlikka qadam qo'yishi bilan qulog'igacha botib ketibdi. Ammo tirmasha-tirmasha botqoqlikdan bir amallab chiqibdi-da, yana quvib ketibdi. Shum kampir Navqiron-Husnobod bilan uning akalarini quvib yetguncha ancha vaqt o'tibdi. Uch og'ayni juda uzoqqa ketib qolibdi.

Quyosh bilan oydek yog'du sochuvchi tulpor yo'lda ketayotib birdaniga qulog'ini ding qilibdi-da, xo'jayiniga qarab:

— Mehribon egam, yoningdagi taqani yerga tashla; ortimizdan Temirburun shum kampir quvib kelyapti, — debdi.

Navqiron-Husnobod ortiga o'girilib qarasa, Temirburun shum kampir yaqinlashib qolgan ekan. Shunda yigit amakisidan olgan taqasini yerga tashlabdi. Taqa o'tkir uchlari bilan Temirburun shum kampirning oyog'iga qadalibdi. Og'riqning zo'ridan kampir o'zini qo'ygani joy topolmabdi.

Amakisi jiyanlarining xavf-xatarda qolganini uzoqdan ko'rib, darvozani ochibdi. Jiyanlari hovliga kirishayotgan paytda Temirburun shum kampirning yog'och oti Navqiron-Husnobodning oti bilan urishib ketishiga sal qolibdi. Aka-ukalar tezlik bilan ichkariga kibrildilar-u, temir darvozani shartta berkitibdilar.

Temirburun shum kampir hech narsa qilolmay, darvozani itarib, qichqira boshlabdi:

— Eshikni parma bilan jindakkina teshinglar. Navqiron-Husnobodni loaqal bir ko'zim bilan ko'rib qolay!

Navqiron-Husnobod bo'lsa akalariga qarab:

— To o'choqdagi ombir qizib cho'g' bo'lmaguncha parmalamanglar, — debdi.

Ombir olovda rosa qizib cho'g' bo'lgandan so'ng aka-ukalar darvozani parmalarib teshibdilar. Temirburun shum kampir teshikdan tilini chiqarganda uni qizib turgan ombir bilan qisib, bir tortgan ekanlar, tili batamom sug'urilib chiqibdi. Shum kampir og'riqqa chiday olmay, ura qochib qolibdi.

Shundan keyingina aka-ukalar dam olishibdi. Dam olib bo'lishgach, Navqiron-Husnobod:

— Hozir bemalol jo'nab ketsak bo'ladi, — debdi.

Aka-ukalar temirchi amakilari bilan xayrlashib, uylariga ravona bo'lishibdi.

Yo'lda bir Buyug'ni uchratishibdi. U egniga to'qqizta po'stin, to'qqizta paxtalik, yana to'qqiz xil boshqa issiq kiyimlar kiyib olgan bo'lsa ham, nuqul sovqotar emish.

Uni ko'rib Navqiron-Husnobod:

— Yur biz bilan, biz borayotgan joyda isib ketasan! — debdi.

— O'zim ham shuni istab yurardim, — debdi Buyug', keyin ularga ergashib ketveribdi.

Yana yo'lda davom etishibdi. Bir joyga borib, Toshotarni uchratishibdi. Tosh otgisi kelganidan hamma vaqt uning qo'li qichir ekan. Lekin tosh otgani joy topolmas ekan, qayoqqa otsa ham yaqin bo'lib ko'rinarkan.

Uni ko'rib, Navqiron-Husnobod:

— Yur biz bilan, biz borayotgan joyda, toshni istagan tomoningga otaverasan, — debdi.

— O'zim ham shunday joyni qidirib yurgan edim, — debdi Toshotar, keyin ularga ergashib ketaveribdi.

Yana yo'lda davom etishibdi.

Bir joyga borishganda Ko'zi o'tkirni uchratishibdi. U necha-necha chaqirim joyni, o'rmonlarning orqasini, tog'larning naryog'ini ko'rsa ham, qanoatlanmay, uzoq-uzoqlarni ko'rgisi kelarkan.

Navqiron-Husnobod unga:

— Yur biz bilan, biz borayotgan joyda, vaqti kelib, istagancha uzoqni ko'ra olasan!

— Menga ham xuddi shu kerak edi! — debdi Ko'zi o'tkir.

Yana yurishibdi. Ketishayotib har qancha ovqat yesa ham to'ymaydigan Ochofatni uchratishibdi.

Navqiron-Husnobod unga:

— Yur biz bilan, biz borayotgan joyda, ovqatni to'yguningcha yeyaverasan, — debdi.

— Ayni muddao! — debdi Ochofat, keyin ularga ergashib ketaveribdi.

Yana yurishibdi. Yo'lda Tashnani uchratishibdi. U Tissa daryosidan atigi bir qultum ichganda, daryoning suvi kamayib, qirg'oqdan bir qadam uzoqlashib qolar emish. U shunchalik suvga o'ch ekan! Har qancha ichsa ham, sira to'ymas ekan!

Navqiron-Husnobod unga:

— Yur biz bilan, vaqti kelib, senga to'yguningcha suv topib beramiz, — debdi.

— Qani endi! — debdi Tashna, keyin ularga ergashib ketaveribdi.

Yana ilgarilab ketaverishibdi. Yo'lda Chopqir uchrabdi. U har qancha chopsa ham, hech charchamas ekan. Nuqul yugurgisi kelarkan.

Navqiron-Husnobod unga:

— Yur biz bilan, biz borayotgan joyda hafsalang pir bo'lguncha yuguraverasan, — debdi.

— Ayni muddao-ku! — debdi Chopqir, keyin u ham orqalaridan ergashib ketaveribdi.

Endi ular to'qqiz kishi bo'lishibdi. Yurib-yurib, oxiri qirolning saroyiga yetib kelishibdi.

Navqiron-Husnobod qirolning huzuriga kirib, quyosh bilan oydek yog'du sochuvchi tulporni keltirganini ma'lum qilibdi. Qirol bo'lsa unga javob berib:

— Endi senga yana bir shart chiqib qoldi, — debdi, — anavi pechni ko'rayapsanmi, u pech uch yuz yildan beri yoqiladi, dunyoda undan issiq pech yo'q, kimki uning ichiga kirib uxlashdan qo'rqmasa, qizimni o'shanga beraman.

— Bu hech gap emas, — debdi Navqiron-Husnobod, keyin Buyug'ga ko'zini qisib:

— Ayni muddao! — deb qo'yibdi.

Hovliga taxlab qo'yilgan olti yuz sarjin o'tin bor ekan, Buyug' shuning hammasini yoqib, o'zi pechning ichiga kirib olibdi, lekin kechasi bilan o'tirib chiqsa ham, baribir isimabdi.

Qirol erta bilan o'zining yasovullaridan birini pech oldiga yuboribdi, u yerda nima bo'layotganligini bilib kelishni buyuribdi.

Yasovul kelib qarasa, Buyug' o'tirib olib, o'tindan tez-tez qalagin, deb buyurarmish, o'zi bo'lsa sovuqdan dag'-dag' titrarmish. Yasovul pechning ichiga kirmoqchi bo'libdi-yu, lekin issiqqa chidayolmay shu zahotiyoq orqasiga qaytib chiqibdi.

Navqiron-Husnobod qirolning oldiga kelib, kechasi bilan pech ichida o'tirib chiqqanini, buning ustiga, shu kecha olti yuz sarjin o'tinni ham yoqib yuborganini aytibdi.

Qirol unga shunday javob beribdi:

— Senga yana bitta shart qo'yaman: mening boquvda yotgan uch yuzta ho'kizim bilan uch yuz xum musallasim bor, kimki shu ho'kizlarning hammasini yeb, hamma musallasni ichib bo'shatsa, ana o'shanga qizimni beraman, — debdi.

— Hech gap emas! — debdi Navqiron-Husnobod.

Ochofat va Tashna bilan maslahatlashibdi. Ochofat shunday javob beribdi:

— Ho'kizlarning terisini shilib o'tirmanglar, faqat shoxini urib tushirsanglar bo'lgani. Yuvi o'tirishning ham keragi yo'q. Qolgani o'zimga qo'yib beringlar.

Tashna bo'lsa:

— Sizlar xumlarning og'zini ochib tursalaring bo'ldi, qolganini o'zim eplayman, — debdi.

Ochofat butun ho'kizlarni bir yo'la yutib yuboribdi-yu, lekin baribir qorni to'ymabdi. Buning ustiga atrofdagi yeb bo'ladigan narsalarning hammasini yutib qo'yibdi, u yer-bu yerda yotgan qat-tiq nonlar ham qolmabdi.

Tashna bo'lsa uch yuz xumdagi musallasni ichib, yuqini ham goldirmabdi.

Navqiron-Husnobod qirolning oldiga borib, shartlari bajarilga-nini aytibdi.

— Endi yana bitta shartim bor! — debdi qirol. — Qizimning asl ko'ylagi uch yuz yildan beri dunyoning narigi chekkasida yotibdi. Kimki ana shu ko'ylakni olib kelsa, qizimni o'shanga be-raman. Uni keltirish uchun bir kishini allaqachon jo'natganman.

Navqiron-Husnobod Ko'zi o'tkirga:

— Qara-chi, u odam dunyoning narigi chekkasiga yetibdimi-yo'qmi? — debdi.

Ko'zi o'tkir qarasa, u odam dunyoning chekkasiga yetay deb qolibdi, shunday yaqin qolibdiki, uzoqligi shu yerdan atigi o'rmongacha kelarkan.

Chopqir bu gapni eshitib, dunyoning u chekkasiga borib kela-man, debdi. U yugurib borib o'sha odamni quvib yetibdi-da, uni yerga yiqitib o'tib ketibdi. U odam to o'ziga kelib, es-hushini yig'ib olguncha Chopqir dunyoning u chekkasiga borib, asl ko'ylakni olib kelayotganmish.

Buni ko'rib haligi odam yo'lning qoq o'rtasiga o'tirib olibdi. Chopqir yugurib yonidan o'tib ketayotganda, men bilan birpas o'tirib damingni ol, debdi. Chopqir rozi bo'lib, endi yonboshlagan ekan, haligi odam Chopqir uxlab qolsin, deb uning boshiga otning kallasini qo'yib qo'yibdi.

Bu yoqda Chopqirning qaytishini kutib o'tirishaveribdi, uning esa dom-daragi yo'qmish.

— Qani bir qara-chi, Chopqirga nima gap bo'ldi ekan? — debdi Navqiron-Husnobod Ko'zi o'tkirma.

Ko'zi o'tkir Chopqir ketgan tomonga qarab:

— U, boshiga otning kallasini qo'yib, uxlab yotibdi, qirol yuborgan odam bo'lsa asl ko'ylakni olib kelyapti, — debdi.

Shunda Navqiron-Husnobod Toshotardan:

— Chopqirning boshidagi ot kallasini urib tushira olasanmi? — deb so'rabdi.

— Bo'lmasa-chi! — debdi Toshotar. — Shunday uramanki, ikkala kalla ham majaq bo'lib ketadi!

— Yo'q, bunday qilma! — debdi Navqiron-Husnobod. — Faqat otning kallasiga mo'ljallab ur!

— Mayli bo'lmasa, — deb javob beribdi Toshotar.

Unga chorakta g'isht keltirib berishibdi, u Chopqirning boshidagi otning kallasini uchirib, uni uyg'otib yuboribdi.

Chopqir o'rnidan turibdi-da, uyga yaqinlashib qolgan haligi odamga yetib, undan asl ko'ylakni tortib olibdi. Oradan hech vaqt o'tmay u qirolning saroyiga kirib kelibdi. Buni ko'rib, qirol chor-nochor ko'nishga majbur bo'libdi. Har qancha hiyla qilsa ham Navqiron-Husnobodni aldayolmabdi, unga bas kelolmabdi.

Shunday qilib, Navqiron-Husnobod qirolning qiziga uylanibdi. Juda katta to'y qilishibdi. Agar o'lmagan bo'lsalar, hali ham hayot yurishgandir.

QUSHCHA

Bor ekan, yo'q ekan, bir chol bo'lar ekan, uning uchta o'g'li bor ekan. Chol qarigan chog'ida qushlarning sayrashini eshitib tasalli topmoqchi bo'libdi.

Hovlisidagi daraxtlarning ustiga chug'urchuqlar uchun uyalar qurdiritibdi, eng baland daraxtdagi uya tayyor bo'lganda uning tepasiga birdan qandaydir qushcha kelib qo'nibdi-da, sayray boshlabdi. Chol qushchaning sayraganini eshitib, endi yigirmaga kirganday yosharib ketibdi.

Chol fursatni qo'ldan bermay, o'g'illariga o'sha qushchani albatta tutib kelishni buyuribdi.

Shunda to'ng'ich o'g'li daraxtga chiqibdi, ammo uyaga yetib, endi ushlayman deganda, qushcha pir etib uchib ketibdi. To'ng'ich o'g'il qushchaning ketidan qarab qolibdi. Nazarida, qushcha uzoqdagi o'rmon etagidagi daraxtga qo'nganday bo'libdi.

To'ng'ich o'g'il yerga tushib, otasiga shunday debdi:

— Ota, qushchaning qayoqqa uchib ketganini ko'rdim. Nima qilay, borib olib kelaymi?

— Albatta, olib kel, o'g'lim. Qancha tez olib kelsang, o'shancha yaxshi, — debdi chol.

O'g'li safar tayyorgarligini ko'ra boshlabdi. Yegulik ovqat bilan xaltasini to'ldiribdi, qilichini beliga bog'lab olibdi, otini egarlab, itini ham yoniga olib, yo'lga tushibdi.

To'ng'ich o'g'il o'rmon etagiga yetganda kech bo'lib qorong'i tushib qolibdi. Gulxan yoqib ovqatga o'tiribdi. Shu payt yonidan akillab tulki o'tib ketibdi. Yigit itiga qarab:

— Bor, vafodor itim, tulkini tutib kel. Nega u yoq-bu yoqqa yurib akillayveradi? — debdi.

Tulki bu gapni eshitib qolib:

— O'zing ham, iting bilan oting ham tosh bo'lib qotib qol! — deb qichqiribdi.

Yigit iti va oti bilan tosh bo'lib qotib qolibdi.

Ertasiga ertalab o'rtancha o'g'il daraxtga chiqibdi. U ham qushchani endi tutib olmoqchi bo'lganda qushcha pirr etib uchib ketibdi. To'ng'ich o'g'il ko'rgan o'rmonni o'rtancha o'g'il ham ko'ribdi.

O'rtancha o'g'il yerga tushib:

— Ota, qushchani qayoqqa uchib ketganini ko'rdim. Nima qilay, borib olib kelaymi? — debdi.

Akasi singari u ham yegulik ovqatini to'rvasiga solibdi, qilichini beliga bog'lab olibdi, itini chaqirib, otiga minib, yo'lga tushibdi. O'rmonga yetib borganida kech bo'lib qolibdi. Endi ovqatga o'tirgan ekan, yonidan akillab tulki o'tib ketibdi. Shunda o'rtancha o'g'il itiga qarab:

— Bor, vafodor itim, tulkini tutib kel. Nega u yoq-bu yoqqa yurib akillayveradi? — debdi.

Tulki bo'lsa:

— O'zing ham, iting bilan oting ham tosh bo'lib qotib qol! — deb qichqiribdi.

Shunda yigit iti va oti bilan tosh bo'lib qotib qolibdi.

Indiniga ertalab qushcha yana sayrabdi. Bu safar uni tutmoqchi bo'lib kenja o'g'il daraxtga chiqibdi. Ammo qo'lini uzatishi bilanoq qushcha pirr etib uchib ketibdi.

Akalariga ko'ringan o'rmondagi daraxtni kenja o'g'il ham ko'ribdi. U ham yerga tushib, bir xalta ovqat olibdi, qilichini taqibdi, itini chaqirib, otini egarlab, yo'lga ravona bo'libdi.

Manzilga yetib borganda qorong'i bo'lib qolibdi. Yigit, gulxan yoqib, ovqatga o'tiribdi.

Shu payt yonidan akillab tulki o'tib ketibdi.

— Aziz tulkicham! Menga akillama, yaxshisi bu yoqqa kel, men bilan o'tirib ovqat yegin, — debdi kenja o'g'il.

— Jon-jon deb o'tirar edim-u, lekin itingdan qo'rqaman-da, — deb javob beribdi tulki.

— Qo'rqma, — debdi yigit, — uni boylab qo'yaman.

U arqonni olib, itini daraxtga bog'lab qo'yibdi. Ovqatni yeb bo'lishganda tulki so'rabdi:

— Sen qushchani shu daraxtga qo'nib turibdi deb o'ylaysanmi?

— Bo'lmasam-chi, — deb javob beribdi yigit. — Qushchani shu yerga uchib kelganini o'zim ko'rdim.

Daraxtda bir narsa qorayib ko'ringan ekan, yigit bo'lsa uni qush uyasi deb o'ylabdi.

— Voy, nima deyapsan o'zing! — debdi tulki. — Qushcha hozir qancha uzoqqa uchib ketgan. Mayli, xafa bo'lma, uni qidirib topamiz. Bu qushcha yetti yurtning naryog'idagi Zangori qirol mamlakatida yashaydi. Zangori qirolning bog'ida bir tup nok daraxti bor. Bu daraxt oddiy daraxtlardan emas, serkavak daraxt. Qushcha ana shu daraxtning eng katta kavagiga uchib borib, o'sha yerda bola ochadi.

Tulki shu so'zlarni aytibdi-yu, birdan ko'hlikkina yosh yigitga aylanib qolibdi. U o'ziga ot topib, kenja o'g'il bilan birga yo'lga ravona bo'libdi.

Ko'pmi, ozmi yo'l yurib, yetti yurtdan o'tib, oxiri Zangori qirol saroyi joylashgan shaharga yetib boribdilar. Karvonsaroyga tushib, otlarni otxonaga qo'yibdilar-da, shaharni tomosha qilgani chiqibdilar. Qirolning bog'iga yaqinlashganlarida tulki shunday debdi:

— Sen qidirib yurgan nok daraxti huv ana! Ammo ehtiyot bo'! Qushchani tutishga-ku tutasan-a, ammo daraxtdan tushayotganingda noklar og'zingga kirib ketaveradi, birontasini bexosdan tishlab qolsang bormi, daraxt shunday jaranglab ketadiki, qirolning hamma soqchilari oyoqqa turadi.

Tulkining aytganlari roppa-rost chiqibdi. Kenja o'g'il daraxtga chiqqan ekan, qushchani o'zi kelib uning qo'liga qo'nibdi, yigit uni qo'yniga solib qo'yibdi.

Ammo daraxtdan tushayotganida noklar og'ziga kirib ketaveribdi. Yigit nokka tishim tegib ketmasin, deb hatto nafas olishga ham qo'rqibdi. Eng pastdagi shoxiga tushay deb qolganda kuchini yig'ib olish uchun chuqurroq nafas olibdi. Shu payt bitta nok tishiga tegib ketibdi, yigit uni bexosdan tishlab olibdi.

Qo'ng'iroqlar chalinib ketibdi. Soqchilar bir zumda hozir bo'lishib, yigitni tutib olishibdi. Yaxshiki, tulki odam suratiga kirib devor orqasida turgan ekan, yigitni qirolning huzuriga olib ketishayotganda u ham orqalaridan yugurib boribdi.

Zangori qirol yigitga bunday debdi:

— Bog'imga o'g'irlikka tushganing uchun seni osishim kerak edi, lekin bir shart bilan afv etaman.

— U qanday shart ekan? — deb so'rabdi yigit.

Zangori qirol javob beribdi:

— Moviy dengiz qirg'og'ida bir ajoyib-g'aroyib uy bor, o'sha ajoyib-g'aroyib uyda bir qiz turadi. Agar uddasidan chiqib shu qizni menga o'g'irlab keltirsang, seni qo'yib yuboraman, — debdi.

— Mayli harakat qilib ko'raman, — deb rozi bo'libdi yigit. — Baribir bir boshga bir o'lim!

U qo'ynida qushchasi bilan qirolning saroyidan chiqibdi, tulki darrov uning yoniga kelibdi.

— Ko'rdingmi nima bo'ldi, — debdi tulki, — noklarga tishing tegmasin deb aytmaganmidim? Bu shartni bajarishing yana ham qiyinroq bo'ladi. Ammo bu ishni senga tashlab qo'ymayman: o'zim do'ndiraman. Sen uchun hamma narsaga tayyorman. Menga yomonlik istamading, akalaringga o'xshamas ekansan.

Shundan keyin ikkalasi yo'lga tushishibdi. Moviy dengizga yetib borib, qirg'og'ida turib qarashsa — narigi tomonda ajoyib uy turgan emish, unda go'zal qiz yashar emish.

Dengizdan qanday o'tsak ekan, deb xo'p o'ylashibdi. Yigit ko'proq bosh qotiribdi. Tulki bo'lsa qirg'oqdan qariqiz yulib kelibdi-da, qayiq va eshkak yasabdi. Ikkalasi qayiqqa tushib, dengizdan o'tib olishibdi.

Narigi qirg'oqqa chiqib olishgach, tulki qayiqni oyog'i bilan bir tepgan ekan, u bir juft tilla tufliga aylanib qolibdi, tulkining o'zi bo'lsa kekxa kosib bo'lib qolibdi, shunday qari kosib bo'libdiki, soqoli ko'kragiga tushar emish.

Kosib-tulki tuflini ko'tarib, uyning yonginasidan u yoq-bu yoqqa yuraveribdi.

Qiz tilla tuflini ko'rib qolib:

— Hoy kosib! Tilla tufligingni bu yoqqa keltir, men sotib olaman, — debdi.

Kekxa kosib ustalik bilan javob beribdi:

— Kechirasiz, — debdi u, — men juda ham qarib qolganman, oldingizga chiqib borishga madorim kelmaydi. Buning ustiga tufli sizga loyiq keladimi yo'qmi — bilmayman. Shuning uchun malikamning o'zlari pastga tushib, shu yerda kiyib ko'rsalar qandoq bo'lar ekan?

Nachora? Qiz pastga tushib, tuflini kiyib ko'ribdi. Keyin nima bo'пти deng? Tufli xuddi oyog'iga o'lchab tikilganday lop-loyiq kelsa-ya!

Qiz tilla tufliga mahliyo bo'lib qolibdi, kekxa kosib bo'lsa to'satdan:

— Qani, hayt, tuflim! Qizni men istagan yoqqa olib bor! — deb qichqiribdi.

Shunday deyishi bilan bir zumda dengizning narigi qirg'og'iga o'tib qolishibdi. Yigit qizga shunday debdi:

— Biz sizni Zangori qirolning huzuriga olib borish uchun o'g'irladik. Qirolni taniysizmi?

Qiz ma'yus bo'lib:

— Nega tanimas ekanman, taniyman! Ammo unga tekkandan ko'ra o'lganim yaxshi, — debdi.

Tulki so'rabdi:

— Bu yigitga-chi, malikam, tegarmidingiz?

— Albatta, tegardim, — deb javob beribdi qiz. — Uning xotini bo'lar ekanman deb, suyungan edim.

— Xafa bo'lmang, malikam, uning xotini bo'lasiz. Zangori qirolga men tegaman, — debdi tulki.

Yana yo'lga ravona bo'lishibdi. Uchalasi Zangori qirolning shahariga yetib kelishibdi. Avval tushgan saroylariga qo'nishibdi, otlarini o'sha otxonaga kiritib qo'yishibdi. Tulki bir dumalagan ekan, suluv qizga aylanib qolibdi, bu qiz ham dengizning naryog'idan keltirilgan qizning naq o'zginasi emish. Ularni bir-biridan sira ajratib bo'lmas emish.

Shu payt yigit qizga:

— Jonginam! Sabrli bo'l. Hozir men bu qizni Zangori qirolning huzuriga oborib qo'yaman, qolganini o'zi boplaydi, — debdi.

Zangori qirol qizni ko'rib, terisiga sig'may suyunib ketibdi.

U darrov vazir-u nozirlarini yig'ib, to'yga hozirlik ko'ra boshlabdi. Qizni keltirgan yigitdan qolishni iltimos qilishibdi, ammo u

unamabdi, uyiga ketishga shoshilayotganini aytib, jo'nab qolibdi. Hamma stol atrofiga yig'ilib, jamoat jam bo'lganda, vazirlardan biri to'satdan:

— Hurmatli qirolichamiz hammamizga ham manzur bo'ldilar-u, lekin bitta ayblari bor ekan-da, — deb qolsa bo'ladimi!

— Nima ayblari bor ekan? — deb so'rashibdi mehmonlar. — Agar shunday go'zal qirolichamizning ayblari bo'lsa, aybi yo'q odamning o'zi bormikan?

Vazir esa javob berib:

— Xafa bo'lmasalar aytaman, qirolichamiz tulkiko'z ekanlar, — debdi. Bu gap kimga qattiq botmaydi deysiz! Kelib-kelib, qayliqni tulkiko'z desa-ya!

Qayliq sekingina stol tagiga kirib, bir umbaloq oshibdi-da, baroq dumli tulki bo'lib qolibdi. Uydan yugura chiqib, shataloq urib qochibdi.

Mehmonlar to es-hushlarini yig'ib bir qarorga kelgunlaricha, tulki boradigan joyiga borib olibdi.

U karvonsaroyga qaytib kelibdi.

— Qani, bo'linglar, — debdi u yigitga, — tezroq otlaninglar, ketamiz!

Ular tez otlanishib, yo'lga ravona bo'lishibdi. Yigit tulkini ovqatga chaqirgan tanish o'rmon etagiga yaqinlashganda, tulki yigitdan:

— Anovi tosh bo'lib yotganlarni ko'ryapsanmi? — deb so'rabdi.

— Nega ko'rmas ekanman, — deb javob beribdi yigit, — ko'rib turibman.

— Bular akalaring ekanidan xabaring bormi? Ikkala akang ot-u itlari bilan shu holga tushib yotibdi.

— Ular qandoq qilib bu yerga kelib qolishdi? — deb so'rabdi yigit.

Tulki javob beribdi:

— Voqea bunday do'stim, ular menga itlarini gij-gijlatgan edi, men ularni tosh qilib qo'ydim. Ularni tirik ko'rishni istarmiding?

— Nega istamas ekanman, — deb javob beribdi yigit, — hamma ham o'z birodarlarini yaxshi ko'radi-da.

— Mayli, — debdi tulki, — men ularni tiriltirib beraman, ammo keyin pushaymon qilmasang bo'lgani.

— Hech qachon pushaymon qilmayman, — deb javob beribdi yigit.

Shu payt tulki tosh bo'lib yotganlarga yaqin borib, xivich bilan uribdi-da:

— Ko'zingizni oching, o'zingizga keling! — debdi.

Shu payt ikkala akasi ko'zini ochib, odam qiyofasiga kiribdi. Keyin hammalari birga ketishibdi.

Tulki bir qancha vaqtgacha ular bilan birga yurib, keyin to'satdan yigitga:

— Qadrdon do'stim, endi men boshqa yo'ldan ketaman, — debdi.

Hammalari xayrlashishibdi. Yigit tulkiga, tulki yigitga minnatdorchilik bildirib, har kim o'z yo'lga ketibdi.

Kenja o'g'il, ikki akasi va qiz yo'lda davom etaveribdilar.

Akalariga juda alam qilibdi, ular yo'l-yo'lakay ukasiga ta'na qilishibdi:

— Oilada katta o'g'illar turganda kenjaning birinchi bo'lib uylanganini ko'z ko'rib, quloq eshitganmi? — deyishibdi.

«Biz butun dunyoni aylanib chiqqanimizda ham, bunaqa suluv qizni hech topa olmaymiz», — deb g'iybat qilishibdi.

Ikkalasi til biriktirishib, ukasini o'ldirishga ahd qilishibdi. Katta akasi keyinda qolibdi, kenja o'g'il buni payqamabdi, shu payt katta akasi ukasiga qilich solib, boshini uzib tashlabdi.

Rosa kulfat bo'lar ekan-u, ammo bunday bo'lishini tulki oldindan bilgan ekan. U yugurib kelib qarasa, yigitning boshi tanasidan judo bo'lib yotgan emish. Ammo aksiga olib, tulkining yonida shifobaxsh o'ti yo'q ekan, u faqat shu o'tning jonga malham bo'la olishini bilar ekan.

Tulki besaranjom bo'lib turgan ekan, birdan ilonga ko'zi tushibdi. Ilonning og'zida bir tutam shifobaxsh o't turgan ekan.

— Hoy, menga qara, shifoboxash o'tingdan picha ber, — debdi tulki.

— Toshingni ter-e! — deb javob qilibdi ilon. — Yetti yildan beri qidirib zo'rg'a topganimni endi senga beraymi!

Tulki jahl qilib, ilonning dumini bosib olibdi. Ilon orqasiga qayrilibdi, tulkini chaqib olmoqchi bo'lib vishillabdi. Biroq shu payt ilonning og'zidan shifobaxsh o't tushib ketibdi. Tulki shu zahotiyog o'tni olibdi-yu, yigitning oldiga qarab yuguribdi. O'tni yigitning bo'yniga yaxshilab surtib, boshini tanasiga yaqinlashtiribdi.

Bosh birdaniga ulanib qolibdi, avvalgidan ham yaxshi bo'lib ketibdi.

Shundan keyin yigit darrov o'ziga kelibdi.

— O'h-ho', — debdi u, — rosa qattiq uxlab qolibman-ku!

— Agar men bo'lmaganimda, — debdi tulki, — yana yuz yil, balki undan ham ortiq uxlar eding. Akalaring seni o'ldirib, qaylig'ingni tortib olishdi. Pushaymon bo'lasan demaganmidim. Aytganim keldi. Endi ehtiyot bo'l, bundan bu yog'iga sen bilan bora olmayman.

Xayr-xo'sh qilishibdi, yigit yo'lga tushibdi. Tulki bo'lsa o'zicha: «Men bu yigitga qancha yaxshilik qildim, lekin qadrimga yetarmikan?» deb o'ylabdi.

Keyin yigitni sinamoqchi bo'lib, bir hiyla o'ylab topibdi: g'izillab oldinga o'tib ketibdi-da, yo'lga ko'ndalang yotib, o'zini o'likka solibdi. Yigit o'sha joyga yetganda bunday qarasa, yo'lda o'lik tulki cho'zilib yotgan emish. Yigitning yuragiga g'ulg'ula tushibdi: «Bu mening qadrdon tulkim emasmikan?» deb o'ylabdi.

Ag'darib ko'ribdi, tulkilarning hammasi bir-biriga o'xshaganidan, o'sha tulkimi yoki boshqasimi — hech ajrata olmabdi. Shundan keyin: «O'sha tulkimi yoki boshqasimi — baribir shundayligicha tashlab ketmayman», deb ahd qilibdi.

Yigit tulkiga loyiq qilib qilichi bilan chuqur qazibdi, ichiga shoyi ro'mol yozibdi, tulkini yotqizibdi, ustidan yana bir shoyi ro'mol tashlab qo'yibdi, barra o't bilan yopibdi. Chuqurning ustiga endi tuproq tortmoqchi bo'lib turgan ekan, tulki o'rnidan turib, chuqurdan chiqibdi.

— Aziz do'stim, — debdi u yigitga, — endi ishondim, qilgan yaxshiligimni bilar ekansan. Endi xayrlashaylik: sen bilan vidolashish payti keldi. Bundan buyon biz hech qachon ko'rishmaymiz.

Tulki shu so'zlarni aytib, ko'zdan g'oyib bo'libdi.

Yigit otasining oldiga qaytib kelibdi, qushcha hali ham uning qo'ynida turgan ekan. Uni soatning tepasiga qo'ndirib qo'yibdi, qushcha xo'p yaxshi sayrab yuboribdi.

Chol batamom yosharib ketganday irg'ib o'rnidan turibdi.

— Aziz o'g'lim, bu qushchani kim olib keldi?

— Men olib keldim, otajon, — deb javob beribdi kenja o'g'il.

Keyin akalarining butun qilmishini so'zlab beribdi.

Chol kenja o'g'ilidan:

— Xo'sh, akalariningni nima qilmoqchisan? — deb so'rabdi.

— Ikkalasi ham o'limga sazovor-u, ammo men ularni o'ldirmayman. Otajon, ularga pul, ot bering, kunini o'zlari ko'rishaversin.

Niyati buzuv akalari jo'nab ketishibdi, kenja o'g'il bo'lsa, o'z qaylig'iga uylanibdi. Vafot etishmagan bo'lsa, hali ham hayotdirlar. Shu bilan ertak tamom.

PETER VA TEMIRBOSH ODAM

Otgan zamonda bir kambag'al bor ekan. Uning yakka-yu yagona o'g'li bo'lar ekan. Kamabag'al bir kuni o'g'liga shunday debdi:

— O'g'lim, senga qurbim kelgancha yedirdim-ichirdim, boqib shu yoshga yetkazdim, endilikda bo'lsa, kuchdan qoldim, seni boqish uchun qurbim yetmaydi. Shuning uchun boshing oqqan tomonga borib, biron kishiga yollan, o'z kuningni o'zing ko'raver. Mehnat qilgan kishi kam bo'lmaydi. So'zimga inon, bolam, kambag'al-bechora bo'lmay, ishim yaxshi yurishib turgandaku, seni bag'rimdan chiqarmas edim, lekin nachora, shunday qilishga majburman, boshqa ilojim yo'q.

Qashshoq Peter, — uni shunday deb atasharkan, — bir bo'lak qattiq nonni xaltasiga solibdi, xaltani yelkasiga tashlab, egri-bugri hassani qo'lga olib, yo'lga ravona bo'libdi. Yurib-yurib, butun yer yuzini aylanib chiqibdi, lekin hech yerdan ish topilmabdi.

Bir kuni yo'lda bir cholni uchratibdi, odob bilan salom beribdi:

— Salom, bobojon! — debdi.

— Salom, o'g'lim, yo'l bo'lsin?

— Ish axtarib yuribman.

— Unday bo'lsa men bilan yur, seni o'zimga xizmatkor qilib olaman.

Anchagina tortishib, bor baraka qilishibdi. Shu kundan boshlab Peterning omadi kelib, ishlari yurishib ketibdi, qiladigan ishi og'ir emas ekan, ikkita otni boqarkan, xolos. Buning ustiga, chol uch kunni bir yilga hisoblar ekan.

Oxirgi kun ham yetib kelib, qosh qorayibdi, chol Peterga bir dona yong'oq beribdi. Cholga qolsa, Peter bundan keyin ham yuraversa bo'lar ekan-u, ammo yigit uyini juda sog'ingani uchun cholnikida qolishga hech rozi bo'lmabdi. Chol Peterni ko'ndirib bo'lmasligiga aqli yetib, ko'p qistamasdan, ertasiga unga javob beribdi.

Peter cholning uyidan xomush bo'lib jo'nabdi. Halol mehnati uchun choldan yaxshiroq haq ololmagani unga alam qilibdi.

«Bu yong'oqni nima qilaman? — deb o'ylabdi Peter. — Bunga mushuk ham oftobga chiqmaydi. Uni qaysi yuzim bilan uyga olib boraman? Endi sharmanda bo'lishdan boshqa gap yo'q».

U daryo bo'yiga yetib borib o'tiribdi, cho'ntagidan yong'oqni olib, chaqibdi. Xoh ishonang, xoh ishonmang, shunday deganlarini o'z qulog'im bilan eshitganman: shu payt yong'oq ichidan otlar, ho'kizlar, qo'ylar qatorlashib chiqib kelaveribdi, ularning soni ham, sanog'i ham yo'q emish!

«Endi bularni uyga qanday haydab boraman?» — deb Peterning boshi qotibdi. Alamidan barmog'ini tishlab olishiga sal qolibdi. Shu vaqt oldiga temir boshli kishi kelib:

— Nega yig'lab o'tiribsan, yigitcha? — deb so'rabdi.

— Nega yig'lamay? — debdi Peter. — Bitta yong'og'im bor edi, ahmoqlik qilib chaqqan edim, ichidan ana shu son-sanoqsiz hayvonlar chiqdi. Endi bularni nima qilaman? Uyga qanday haydab ketaman?

— So'zinga quloq sol, o'g'lim. Umrbod toq o'tishga va'da bersang, bu hayvonlarning bittasini ham qoldirmay, yana yong'oqning ichiga kirgizib qo'yaman.

Peter u kishining aytganlariga rozi bo'lib, shu zahotiyoq umrbod uylanmaslikka so'z beribdi. Shundan so'ng Temirbosh odam

bir hushtak chalgan ekan, hayvonlarning hammasi bir zumda orqalariga qaytibdi, sigir, ot, ho'kiz va qo'ylar shoshilgancha, bir-birlarini turtib, yong'oq po'chog'ining ichiga kirib keta boshlabdi. Eng orqadagi qo'y yong'oq po'chog'ining ichiga qadam qo'yib, keyingi oyoqlarini tortib olishi bilan, yong'oq po'choqlari o'z-o'zidan yopilib qolibdi. Peter xursand bo'lib ketibdi, xotirjam bo'lib, yong'oqni cho'ntagiga solibdi-da, uyiga ravona bo'libdi.

Uyining darvozasi oldiga yetib borishi bilan, yong'oqni yana bir urgan ekan, ikki pallaga ajralib, ichidan o'tgan safargiday sonanoqsiz hayvonlar chiqib kelaveribdiki, ularning na oxiri va na boshi ko'rinarmish.

Peterning otasi bu ot, ho'kiz, qo'ylarga qarab, hayratda qolibdi.

O'g'lidan shuncha ko'p hayvonlarni qayerdan olganligini surishtira boshlabdi. Peter cholg'a xizmatkor bo'lib kirganini, ish haqi o'rniga choldan bir yong'oq olganini, Temirbosh odam kelib, hayvonlarni yong'oq ichiga haydab kirgizganini va u, buning uchun qanday shart qo'yg'anligini xuddi men aytganday qilib otasiga birma-bir so'zlab beribdi.

Oradan bir qancha vaqt o'tgach, mollarning bir qismini pullab, uzumzor bog' sotib olishibdi; keyin bu kambag'alning shunday omadi kelibdiki, qishloqda eng badavlat kishi bo'lib ketibdi. Ana shunday kunlarning birida otasi Peterga:

— O'g'lim, ko'ryapsan, tong otib, kech bo'lib, vaqt ham o'tib ketyapti, endi uylanadigan vaqtning ham keldi, — debdi.

— Dadajon, — deb javob beribdi Peter, — Men uylana olmayman! Nega desangiz, to umrimning oxirigacha bo'ydoq o'taman, deb Temirbosh odamga qasam ichganman!

— Bo'lmagan gap! — debdi otasi. — bu yerda qasam nima qilib yuribdi? Xotin olishingga uning ra'yi bo'lmayotgan ekan,

typically found swimming ventral side up in fresh water. 1. a fossil or other oddly shaped stone or crystal. 2. a stone arrowhead. 3. a megalith or stone monument of ancient origin. 1785-95. fair'y tale. 1. a story, usually for children, about elves, hobgoblins, dragons, fairies, or other magical creatures. 2. an incredible or misleading statement, account, or tale.

alam qilsa badtar bo'lsin. Mabodo bu yerga kelguday bo'lsa, ot-xonada uchqur ayg'irimiz hamma vaqt egarlog'liq, shay turibdi. Minasan-u, qushday uhasan. Seni quvib yetadigan kuch yo'q. Temirbosh odam seni quvib yetish u yoqda tursin, izingni ham topolmaydi, sen bo'lsang, uyga qaytib kelasan o'g'lim, keyin xuddi baliq suvda yashagandek yana tinch va baxtli yashay-veramiz!

Xuddi aytganlaridek bo'libdi. Peter shunday bir qorasoch go'zal qizga uylanibdiki, chiroyini ko'rgan kishi esini yo'qotib qo'yarkan.

Nikoh kuni cholg'ular chalinib, mehmonlar miriqib o'yinga tushayotganda, ziyofat endi qizigan vaqtda uy oldida to'satdan Temirbosh paydo bo'libdi-da, derazadan qarab, shunday deb qichqiribdi:

— Hov uka, hech qachon uylanmayman, deb bergan va'dang esingdami?

Temirboshni oynadan ko'rgan Peter uydan lip etib chiqib, ot-xonaga yugurib boribdi, ayg'irni olib chiqib, chaqqonlik bilan minib olibdi-da, shunday tez uchirib ketibdiki, Temirbosh, hatto uning izini ham yo'qotib qo'yibdi.

Peter o'z ayg'irini shu choptirgancha choptirib, cho'l-u biyobonlarni, tog'-u toshlarni kezib, necha daryolardan kechib o'tib, butun olamni aylanib chiqibdi, oxiri bir qari kampir turgan oq uy oldidan chiqib qolibdi. Uning eshigini ochib:

— Salom, buvi! — debdi.

— Salom, o'g'lim, qush ham uchib kelolmaydigan bu yerlarga qanday kelib qolding?

— Qochib kelyapman, buvi, qochib yuribman!

— Bordi-yu, biror yomon ish qilib qochib yurgan bo'lsang, kelgan joyingga jo'nab qol.

— Hech qanaqa yomon ish qilganim yo'q, buvi, meni Temirbosh odam quvib kelyapti.

— Parvo qilma! Shunday bir itim borki, u Temirboshni bundan yetti chaqirim narida ekanligidayoq sezadi.

Kampir shu gapni aytib, oshxonaga chiqib ketibdi, mehmonning qornini to'yg'azish uchun har xil taomlar tayyorlab keltiribdi. Peter ovqatlarni endigina yeb bo'lgan ekan, it vovillab qolibdi.

— Ana, o'g'lim, it vovillayapti, endi tez jo'nashing kerak.

Peter otni bir zumda egarlab, irg'ib minib olibdi. U endi jo'nay deganda, kampir:

— To'xta o'g'lim! Mana senga ro'molcha bilan bitta non. Xaltangasolib ol, bir kuningga yarab qoladi, — debdi.

Peter kampirning mehmondo'stligi va mehribonligi uchun minnatdorchilik bildiribdi, nonni ro'molchaga o'rab, xaltasiga solibdi-da, otga qamchi bosibdi.

Otini shu choptirgancha choptirib, yetti yurtdan o'tibdi, cho'l-u biyobonlarni, tog'-u toshlarni va qanchadan qancha daryolarni aylanib chiqib, oxiri avvalgidek bir qari kampir turgan oq uy oldidan chiqib qolibdi. Peter uyga kiribdi-da, kampir bilan so'rashibdi:

— Salom, buvjon! — debdi.

— Salom, o'g'lim! Qush ham uchib kelolmaydigan bu yerlarga qanday kelib qolding?

— Qochib kelyapman, buvjon, qochib yuribman!

— Bordi-yu, biror shumlik qilib qochayotgan bo'lsang, izingga qaytib ketaver.

— Hech qanday shumlik qilganim yo'q, buvjon, meni Temirbosh odam quvib kelyapti!

— Parvo qilma! Mening shunday kuchukcham borki, u yetti chaqirim narida kelayotgan odamni sezib, vovillab xabar beradi.

Kampir shunday debdi-da, mehmon och ketmasligi uchun oshxonaga chiqib, har xil taomlar pishirib keltiribdi. Peter ovqatlarni endigina yeb, qornini to'yg'izishi bilan, kuchukcha vovillab qolibdi.

— Ana, o'g'lim, kuchukcham vovillayapti, endi tezda jo'nashing kerak!

Peter otini bir zumda egarlab, minib olibdi, endi jo'nayman deb turganda, kampir:

— Birpas to'xta, o'g'lim, mana senga bitta non bilan ro'molcha, xaltangga solib ol. Bir kuningga yarab qolar, — debdi.

Peter kampirga rahmatlar aytib, bergan narsalarini xaltasiga joylab olibdi. Endi unda ikkita non bilan ikkita ro'molcha bo'libdi.

Peter otini shu yeldirgancha yeldirib, shamoldan ham tez choptirib, cho'l-u biyobon, tog'-u toshlarni, xullas butun olamni kezib chiqibdi.

U otda shu yugurgancha yuguraveribdi, oxiri ilgarigiga o'xshagan yana bir uy oldidan chiqib qolibdi. Uyning ichiga kirgan ekan, avval ko'rganlaridan ham qariroq, mushtdakkina bir kampirni ko'ribdi. Kampirga ta'zim qilib:

— Salom, buvijon! — debdi.

— Salom, o'g'lim! Xo'sh, qush ham uchib kelolmaydigan bu yerlarga qanday kelib qolding?

— Qochib kelyapman, buvijon, qochib yuribman!

— Bordi-yu, biror nojo'ya ish qilib qochgan bo'lsang, kelgan joyingga jo'nab qol, o'g'lim!

— Yo'q, buvijon, hech qanaqa nojo'ya ish qilganim yo'q, meni Temirbosh odam quvib kelyapti!

qo'yishi bilan alanganing ikkala tomoni birlashib ketibdi-da, u olovdan o'tolmay, bu tomonda qolibdi. So'ng alamiga chidolmay quturib, oyoq va qo'llarini g'ajib tashlay debdi. Lekin bundan nima foyda? U Peterning orqasidan:

— Shoshmay tur, la'natli! Bu safar baxtingdan bo'lib, qochib qolding, mayli, zarari yo'q! Vaqti bilan qo'limga ham tusharsan. O'shanda boplab ta'ziringni beraman! — deb qichqiribdi.

Temirbosh odam shunday debdi-yu, lekin orqasiga qaytib ketmay olov oldiga cho'zilib, Peterning qaytishini kutib yotaveribdi.

Peter bo'lsa, endi Temirbosh odamdan qo'rqmasam ham bo'ladi, deb ko'nglini to'q qilibdi, otining jilovini tortib, sekin ketaveribdi.

Yurib-yurib, kichkina bir oq uy oldidan chiqib qolibdi. Otdan irg'ib tushib, uyning eshigini ochib qarasa, uy ichidagi pech oldida jikkakkina juda qari bir kampir o'tirib, charx yigirayotganmish, deraza oldida esa, ikki yuzi olmadek qip-qizil, ko'zlari xuddi kiyik ko'zlariga o'xshash qop-qora, suluv bir qiz o'tirganmish. Bu go'zal qiz tovoniga tushib turgan oltinday yaltiroq sochini tarab o'tirgan ekan. Peter salom bergan ekan, ular ham ochiqko'ngillik bilan javob qaytarishibdi.

— Seni bu tomonlarga qanday shamol uchirib keldi, o'g'lim? — deb so'rabdi kampir.

— Ish qidirib yuribman, buvijon.

— Bu yoqqa seni taqdirning o'zi olib kelibdi, o'g'lim! Ayni vaqtida yetib kelding. Menga xizmatkor bo'lmaysanmi?

— Jonim bilan, buvijon!

Kampir uni xizmatkor qilib olibdi. Peterning baxti ochilib, rohat va farog'atda kun kechira boshlabdi. U yer haydab, ekin eka-digan, goho o'zining itlarini ergashtirib, ovga chiqadigan bo'libdi.

Agar biron yovvoyi qushni otib kelsa, oltin sochli go'zal qiz shunday shirin ovqatlar pishirib berarkanki, yegan kishining og'zida mazasi qolarkan.

Bir kuni Peter, qiz bilan uyda yolg'iz qolganida, unga qaysi yurtidan kelganligini aytib beribdi. Shunda qiz undan shunday katta olovdan qanday o'tib kelganini so'rabdi. Peter olovga qarab uchta ro'molchani uch marta silkitgach, olov ikkiga ajralib, o'rtasidan yo'l ochilgani, keyin shu yo'ldan o'tib kelganini so'zlab beribdi.

Qiz Peterning hikoyalariga ishonibdimi-ishonmabdimi, ishqilib bir kuni Peter chiqib ketgach, uchta ro'molchani olib, olov oldiga yugurib boribdi-da, uch marta silkitgan ekan, xuddi birov buyurgandek oldidagi olov ikkiga ajralibdi.

Temirbosh odam Peter qo'ldan chiqib ketgandan beri uning kelishini kutib olov oldida yotgan ekan. U olov o'rtasidan yo'l ochilganini ko'rib, darrov o'zini shu yo'lga uribdi.

Uni ko'rgan qiz juda qo'rqib ketib, uyiga qarab qochibdi, Temirbosh odam ham orqasidan quvlab kelaveribdi. Qiz uyiga arang yugurib kelib, oshxona o'rtasidagi yerga behush yiqilibdi, Temirbosh esa qizning ketidan yugurib uyga kiribdi-da, pech tagiga yashirinib olibdi.

Ko'p o'tmay Peter ovdan qaytib kelsa, ro'molchalarini qo'lga ushlab qiz hushsiz yotgan emish. U qizni yerdan ko'tarib, o'rniga yotqizibdi-da, to o'ziga kelguncha oldidan qimirlamabdi. Zamindek Og'ir iti uyga qaytib kelib, pech tagiga kirib yotibdi, unda berkinib yotgan Temirboshni bosib o'ldirishiga sal qolibdi.

Ertasi kuni Peter itlarini qaznoqqa qamabdi-da, ov qilgani o'rmonga yolg'iz o'zi ketibdi. Buni ko'rgan Temirbosh uning izidan ketaveribdi.

Peter orqasidan birov quvib kelayotganini sezibdi. Endi nima qilsam ekan deb, daraxt tepasiga chiqib olibdi. Shu vaqt Temirbosh yetib kelib, o'sha daraxt tagida to'xtabdi.

— Qani, pastga tush-chi, dorvoz, — debdi u Peterga baqirib. — Tezroq tush! Bergan va'dang esingdami? Agar esingdan chiqqan bo'lsa, yodingga tushiray: to o'lguningcha uylanmaslikka so'z bergansan.

— Xo'p, — debdi Peter, — baribir ajalim yetganga o'xshaydi. Lekin sendan bitta iltimosim bor, u ham bo'lsa shuki, uch marta qichqirishga ruxsat berasan!

— Menga baribir, — deb javob beribdi Temirbosh. — Menga desa yuz marta, to kekirdaging uzilguncha qichqir. Men hozir teringni shilib, ichiga somon tiqaman.

Shundan so'ng Peter:

— Temirdek Mahkam, Zamindek Og'ir, Quloqdek Ziyrak! Va-fodor itlarim! Holimdan xabar olinglar! Egangizni qutqaringlar! — deb qichqiribdi.

U juda uzoqdan qichqirgan bo'lsa ham, ammo Ziyrak egasi-ning tovushini eshitib, ikkala yo'ldoshiga shunday debdi:

— Eshityapsizlarmi, egamiz bizni chaqiryapti!

— Nega chaqirsin, axir! — deb javob beribdi Zaminday Og'ir. — Hozir uning ovqat qilayotganini bilmaysanmi?

Shunday debdi-yu, ikkinchi marta yolg'on so'zlama, deb Ziyrakning quloq-chakkasiga tortib qolibdi.

Lekin shu vaqt Peter yana ham qattiqroq qichqiribdi:

— Temirday Mahkam, Zaminday Og'ir, Quloqday Ziyrak! Va-fodor itlarim! Holimdan xabar olinglar! Egangizni qutqaringlar!

Bu safar egasining tovushini Zaminday Og'ir ham eshitibdi-da, sheriklariga qarab:

— Eshityapsizlarmi, egamiz bizni rostdan ham chaqirayotgan-ga o'xshaydi? — debdi.

— Nega chaqirsin, — debdi Temirday Mahkam. — Egamizning hozir ovqat yeyishini yaxshi bilasizlar-ku!

Shunday debdi-da, u ham Zaminday Og'irning quloq-chakka-siga tortib qolibdi. Bundan buyon sheriklarini aldamasin, debdi.

Ikki marta chaqirganida ham itlari kelmagach, bechora Peter qayoqqa qochishini, nima qilishini bilmay, jonidan umidini uzibdi. Birozdan so'ng butun kuchini to'plab, joni boricha qichqiribdi:

— Temirday Mahkam, Zaminday Og'ir, Quloqday Ziyrak! Vafodor itlarim! Tezroq kelinglar! Egangizni qutqaringlar!

Bu safar egasining ovozini Temirday Mahkam eshitibdi-da, ik-kala sherigiga qarab:

— Egamiz chaqirayotgani rost ekan. Tezda yetib borib, yor-dam beraylik! — debdi.

Temirday Mahkam so'zini tamom qilmasdanoq uchala it o'zlari qamalgan qaznoqni bir hamla bilan buzib, tashqariga chiqibdilar-da, ovoz kelgan tomonga yugurib ketishibdi.

Hayal o'tmay egalari turgan daraxt tagiga yetib borishibdi. Peter buyurishi bilan Temirboshni talashibdi. Uni birpasda burda-burda qilib, xuddi ko'knor urug'idek maydalab tashlashibdi!

Ana shu vaqtdan boshlab yer yuzida ko'knori paydo bo'lgan emish.

Dushmanidan eson-omon qutulgan Peter daraxtdan tushibdi-da, uyiga jo'nabdi. Uyga kelib kampir va oltin sochli go'zal qiz bilan issiq-issiq ko'z yoshi to'kib xayrlashibdi. Esdalik bo'lsin, deb qiz Peterga olmos ko'zli uzuk taqdim qilibdi. Uzuk sehrli ekan, buni na qiz, na Peter bilar ekanlar.

Peter otini egarlab minib, yo'lga ravona bo'libdi. Bu qadrdon oq uyni tashlab ketish qanday og'ir! Oltin sochli qizdan ajralgisi kelmay, dili g'ash bo'libdi. Lekin nima ham qilsin: uyga tezroq borishi kerak. Uyda otasi bilan xotini kutar ekan. Peter uyi-dan chiqib ketgandan beri ular kutaverib, ko'zlari to'rt bo'lgandir; kim biladi, balki kuta-kuta toqatlari toq bo'lgach umidlarini uzib qo'yishgandir.

Peter olov oldiga yetib kelib, ro'molchalarini uch marta silkitgan ekan, olov ikkiga ajralib, yo'l ochilibdi. Olov o'rtasidan endi-gina chiqqan ekan, orqasidan ketma-ket kelayotgan uch it yana qaytadan uchta non bo'lib qolibdi. Peter ularni ro'molchalarga o'rab, xaltasiga solib olibdi.

Yo'lda uchala kampirnikiga kirib, ro'molcha bilan nonlarini qaytib beribdi-da, ko'rsatgan yordamlari uchun rahmatlar aytibdi.

Peter uyga qaytib kelishi bilan otasidan:

— Xotanim qani? — deb so'rabdi.

— Gap bunday o'g'lim, — deb javob beribdi otasi. — Sen ketgan kuningdan boshlab u shunday hasratga botib ketdiki, xa-faligidan yemadi ham, ichmadi ham, kundan kunga ozib, rangi xazonday sarg'ayib ketaverdi, shu ahvolda bir oy yurgach, qayg'u hasrat uni go'rga tiqdi.

Peter bu gapni eshitibdi-yu, bolalarday ho'ngrab yig'lab yuboribdi. Nima ham qilsin! Bir qancha vaqt o'tgach, taqdirga tan beribdi, har kim peshonasidagini ko'rar ekan-da, deb o'ylabdi.

Oltin sochli qiz taqdim qilgan olmos ko'zli uzukni chap qo'ldan olib, o'ng qo'lga taqish kerakligi oradan yarim yil o'tgach, Peter-ning tushida ayon bo'libdi. O'sha zahoti uyg'onib, xuddi shunday qilibdi: chap qo'lidagi uzukni olib, o'ng qo'lga taqibdi. Nima bo'libdi deng? Xoh ishoning, xoh ishonmang, xuddi shunday bo'ldi deb

hikoya qilganlarini o'z qulog'im bilan eshitganman: shu zahotiyoq Peterning oldida o'sha oltin sochli go'zal qiz paydo bo'lib qolibdi. Ular bir-birlariga qarab:

— Bizni endi na o't, na o'lim judo qila oladi! — deyishibdi.

Katta to'y-tomosha bo'libdi. To'yda o'zim ham bor edim; o'shanda oyog'imda arpa poyasidan yasalgan shporam¹ bor edi; Dunay bilan Tissa daryolarini bir qopga joylab qo'ygan ekanlar, raqsga tushayotganimda shporam ittifoqo qopning o'rtasidan teshib chiqsa bo'ladimi! Ana shu vaqtdan boshlab Dunay bilan Tissa daryolari tinmay oqadigan bo'lgan!

Xuddi shunday bo'lgan, ammo bu afsonami yoxud rostmi, aniq aytib berolmayman!

¹ *Shpora* — otni niqtash uchun etikning poshnasiga taqib yuriladigan tepki.

MANGU HAYOT AXTARUVCHI YIGIT

Bo'lganmi, bo'lmaganmi, xullas yetti mamlakatdan narida, yetti okean orqasida, bir yonga qulagan xaroba pechda, pechda ham emas, pechkada ham emas, bir kampirning yubkasidagi yetmish yettinchi burmasida bir oq burga yashar ekan. Shu oq burganing yelkasida kattakon shahar bor ekan. Shu shaharda bir odam yashar ekan, uning ochiqko'ngil o'g'li bor ekan, o'sha odam o'g'liga katta umid bog'lab, uni hamma ilmlarga o'qitibdi, barcha hunarlarga o'rgatibdi, keyin, dunyoda bo'layotgan ishlarni ko'rsin, taqdirini sinab boqsin, deb o'g'lini begona yurtlarga jo'natibdi.

O'g'li talay mamlakatlarni kezib yuribdi, oxiri otasi uni chaqirtirib kelibdi. Ammo dunyo kezib yurib, yosh yigitning xulqi atvori butunlay o'zgarib ketgan ekan. Yigit g'amgin va o'ychan bo'lib qolibdi. Chol o'g'lining bu ahvolini ko'rib, o'zi ham zo'r g'amga muhtalo bo'libdi. O'g'limning bunchalik o'zgarishiga nima sabab bo'ldi ekan, deb o'yga botibdi, go'rdi-balo fikrlarga boribdi. Keyin o'zicha, o'g'lim birovni yaxshi ko'rib qolgan bo'lsa kerak, shuning uchun g'amgin, degan qarorga kelibdi.

Bir kuni ota-bola uyda yolg'iz qolishibdi, shunda otasi o'g'liga qarab:

— Jon o'g'lim nimaga qayg'urasan? Yuragingni tirnagan narsa muhabbat emasmi? Yo senga xotin olib beraylikmi? — debdi.

— Yo'q, ota! — deb javob beribdi o'g'li. — Meni qiynagan muhabbat ham emas. Menga bir fikr tinchlik bermaydi, u kun-u tun yurak-bag'rimni ezgani-ezgan. Nuqul bir narsani o'ylayman, u ham bo'lsa, muqarrar o'lishimiz kerakligi. Qani endi shunday

mamlakatni topsamki, u yerda o'lim degan narsa bo'lmasa. Shuning uchun bunday ahd qildim: yo'lda madorim qurib, oyog'imni sudrab bosolmay qolsam ham, shunday mamlakatni topmay qo'ymayman.

Chol o'g'lini bu niyatidan qaytarmoqchi bo'lib qancha urinmasin, yigit ko'nabdi. Ertasiga ertalab qilichini beliga taqib, yo'lga chiqibdi.

O'z mamlakati chegarasidan chiqqanda, birdan kattakon burgutni ko'rib qolibdi, burgut daraxtning qir uchida turib, sertirnoq panjalari bilan hadeb shoxlarini uzib tushirmoqchi bo'layotganmish. Yigit burgutni hali tuzukroq ko'rmasidan, qush uning oldiga uchib kelibdi-da, bir dumalab odamga aylanib, hayron bo'lib qolgan yigitdan:

— Nimaga qarab turibsan, inim? — deb so'rabdi.

— Hayron bo'lib qoldim, bilmayman, nechun daraxt uchini sindiryapsan? — debdi yigit.

Bu gapga burgut shunday javob beribdi:

— Biz bir jazoga yo'liqqanmiz — bu daraxtni tomirigacha qazib tamomlamagunimcha na men o'laman, na mening zotim. Aytganday, vaqt ham kech bo'lib qolibdi, ishni tugatish kerak. Qani, yo'lovchi, uyimga yur, menikida dam olasan.

Yigitcha rozi bo'libdi, ular burgutning uyiga boribdilar. Burgutning juda go'zal qizi bor ekan. Qiz darrov stolga dasturxon yozib, ovqat qo'yibdi. Ovqatni yeb o'tirganlarida burgut yigitdan qayoqqa va nima uchun borayotganini so'rabdi, shunda yigit o'lim bo'lmagan mamlakatni qidirib, dunyoni kezib yurganini aytibdi.

— Bundan chiqdi, inim, qidirganingni topibsan, — debdi burgut. — O'sha daraxtni tub tomiri bilan yemirmagunimcha na men o'laman, na avlodimdan biri. Daraxtni yemirgunimcha olti yuz yil o'tadi. Ungacha qizimga uylanib, menikida baxtli umr ko'raver.

— Oh, otaxon, — debdi yigit, — mayli derdim-u, lekin olti yuz yildan keyin siz baribir o'lasiz-da. Men esam hech vaqt o'lim bo'lmaydigan o'lkani izlab yuribman.

Burgutning qizi ham yigitni ko'ndirmoqchi bo'libdi. Lekin bu ham kor qilmabdi. Iloji bo'lmagandan keyin, qiz yigitga esdalik uchun kichkina bir quticha beribdi, qutichada uning rasmi bor ekan.

— Botir yigit, — debdi qiz, — biznikida qolishni istamas ekansan, esdalik uchun hech bo'lmasa mana shuni ol! Bu qutichaning ajoyib hikmati bor: agar charchasang, unga boq, suratimni ko'rasan, ana shunda yerga deysanmi, osmonga deysanmi — istagan tomoningga fikrdan ham, quyundan ham tez uchib borasan.

Yigit quticha uchun qizga rahmat aytib, sovg'ani cho'ntagiga solibdi, ertalab turib, mehmondo'st uy egalari bilan xayrlashibdi-da, yo'lga tushibdi.

Yo'l yuribdi, yo'l yursa ham mo'l yuribdi, bir vaqt charchab qolib, qutichani eslabdi, uni cho'ntagidan olib, ochibdi-da, burgut qizining suratiga boqib: «Shamoldan tez uchgim keladi!» deb ko'nglidan o'tkazibdi. Shunday deyishi bilan osmonga ko'tarilib, shamoldan tez uchib ketibdi. U ancha yo'lni bosib, baland tog'ga yetibdi, bunday qarasa, boshida sochi yo'q bir chol belkurak bilan tuproq qazib, savatiga solayotgan emish. Yigit yerga tushib, cholning oldida to'xtabdi-da, unga og'zi ochilib qarab qolibdi. Boshida sochi yo'q kishi ham to'xtab, yigitdan:

— O'g'lim, nega buncha angrayib qolding? — deb so'rabdi.

— Nega bu odam savatda tuproq tashiyapti ekan, deb hayron bo'lib turibman.

— Oh, o'g'lim, — deb javob beribdi chol, — shunday jazoga mubtalomiz. Shu tog' tuprog'ini savatlab tashib, yer bilan baravar

qilmagunimizcha na men o'laman, na avlodimdan biri. Ana xolos, kech ham kirib qolibdi, ishni tugatish kerak.

Chol yigitning oldiga kelib, unikida tunab qolishini so'rabdi. Shunday qilib, ular cholning uyiga kelibdilar. Bu kishining chiroyli bir qizi bor ekan, bu qiz boyagi qizdan yuz chandon suluv ekan. Qiz ularni kulib qarshi olib, stolga ovqat qo'yibdi. Ovqat yeb o'tirganlarida chol yigitdan, «Yo'l bo'lsin», deb so'rabdi. Bunga javob berib yigit: «Dunyoni kezib yuribman, to odamlarga o'lim bo'lmagan mamlakatni topmagunimcha, jahongashtalikni qo'ymayman», debdi.

— Unday bo'lsa, izlagan joyingga yetib kelibsan, — deb javob beribdi chol. — Hali senga aytdim-ku, men o'sha baland tog'ni zarra qoldirmay pastga tashib, tog' o'rnini tep-tekis qilmagunimcha oilamizdan biron kishi ham o'lmaydi. Bu ishni qilgunimcha sakkiz yuz yil o'tadi. Shuning uchun qizimga uylana qol, ikkovlaring bo'lsalaring zerikmaysizlar, sakkiz yuz yil huzur-halovatda umr o'tkazasizlar.

— Juda minnatdorman, — deb javob beribdi yigit, — lekin men odamlar uchun sira o'lim bo'lmaydigan joyni topmoqchiman.

Shundan keyin u o'rnidan turibdi-da, mehmondo'st uy egalariga xushvaqtlik tilab, uxlagani yotibdi.

Ertasiga hammalari barvaqt o'rinlaridan turibdilar. Cholning qizi yigitdan ularnikida qolishni iltimos qilibdi. Lekin yigit ko'nmabdi. Shundan keyin qiz unga esdalik uchun oltin uzuk hadya qilibdi. Uzuk sehrli ekan — uni aylantirilsa, bas — egasi o'sha zamoni istagan joyiga borib qolar ekan. Yigit uzukni olib, go'zal qizga rahmat aytibdi-da, xayrlashib yo'lga tushibdi.

Katta yo'ldan hayt deb ketaveribdi. Birdan uzuk esiga tushib qolibdi. Qo'lidagi uzukni burab turib: «Qani endi dunyoning u

chetiga uchib borsam», deb o'ylab ko'zini yumibdi-yu uzukni aylantiribdi. Bir lahzadan keyin ko'zini ochib qarasa, go'zal bir shaharning eng katta ko'chasida turganmish. U yerda juda yaxshi kiyingan ko'pgina chiroyli odamlarni ko'ribdi, ularga o'zi bilgan yigirma yetti tilda gapirib ko'ribdi, lekin birontasiga ham hech kim churq etib javob bermabdi. Buni ko'rib yigit xafa bo'libdi: «Endi nima qilsam ekan-a?» — deb o'ylabdi. G'amgin bo'lib yuraveribdi, oxiri o'ziga o'xshab kiyingan bir odamni uchratibdi. Yigit uni o'z ona tilida gapirib chaqirgan ekan, u javob beribdi.

— Bu qanaqa shahar? — deb so'rabdi yigit.

— Bu shahar Ko'k qirollikning poytaxti, — deb javob beribdi haligi kishi. — Qirolning o'zi o'lib, o'rniga uning go'zal qizi hokim bo'lib qolgan. U yettita mamlakatga qirollik qiladi, nimaga desangiz, qirol zotidan undan boshqa hech kim qolmagan.

Yigitcha uning javobini eshitib, rahmat aytibdi-da, undan meni qirol saroyiga eltib qo'yolmaysizmi, deb so'rabdi.

— Jonim bilan, — deb javob beribdi notanish odam. U, yigitni saroyga boshlab borib, o'sha yerda xayrlashibdi.

Yigit saroyga kirayotib, zina ustida kashta tikib o'tirgan qirolichani ko'ribdi. To'g'ri uning oldiga boribdi. Qiz bo'lsa, chiroyli mehmonni ko'rib, o'z ko'shiga boshlab kiribdi, hurmatini joyiga qo'yibdi.

Qiz yigitning maqsadini bilib, mening oldimda qoling, ik-kalamiz birga mamlakatimizni idora qilaylik, deb iltimos qilibdi. Ammo yigit burgut bilan sochsiz cholga nima degan bo'lsa, unga ham shunday javob qilibdi. Men o'lim bo'lmaydigan mamlakatni topmoqchiman, debdi. Bu gapni eshitgandan keyin, qirolicha yigitning qo'ltig'idan olib, yon tomondagi mehmonxonaga olib kiribdi-da, polni ko'rsatibdi. Mehmonxonaning poliga g'ij-g'ij

igna qadalgan ekan, ular shuncha ko'p ekanki, loaqal bitta igna qadaydigan joy ham qolmagan ekan.

— Bu son-sanoqsiz ignalarni ko'ryapsanmi, yigit? — deb so'rabdi qirolicha. — Shu ignalarning hammasi ishlanib, uchi to'mtoq bo'lib qolmaguncha na men, na mening oilamdan biron kishi o'ladi. Bular ishlanib, to'mtoq bo'lib qolguncha ming yil o'tadi. Shuning uchun, agar menikida qolsang, ikkalamiz shod-u xurram turmush kechirar edik.

— Ma'qul-u, lekin ming yildan keyin baribir o'lar ekanmiz-da, — deb javob beribdi yigit, — men bo'lsam, sira o'lim bo'lmaydigan mamlakatni izlab yuribman.

Chevar qirolicha har qancha yalinsa ham, yigitga kor qilmabdi. U yo'lini davom etdirishga astoydil ahd-u paymon qilgan ekan. Buni ko'rib, qirolicha shunday debdi:

— Seni olib qolib bo'lmaydigan ko'rinadi, shuning uchun mendan esdalik uchun hech bo'lmasa shu kichkina oltin xipchinni olib ket, bu xipchin sehrli, zarur bo'lib qolsa, nimani istasang, o'sha narsaga aylanadi.

Yigit hadyani cho'ntagiga solib, qirolichaga rahmat aytibdi-da, xayrlashib, yana yo'lga ravona bo'libdi.

Shahardan chiqishi bilan katta daryo yo'lini to'sibdi, daryoning narigi betiga osmon kelib tutashgan emish. Osmon tutashgan yerdan naryog'iga o'tishning iloji yo'qmish, nega deganda, yigit dunyoning oxiriga kelib qolibdi. Buni ko'rib, yigit daryo oqib kelayotgan tomonga qarab yo'l olibdi.

Daryoni yoqalab ketayotgan ekan, bir vaqt ko'ziga yaltirab turgan qasr ko'rinibdi, qasr daryoning qoq tepasida osilib turgan emish. Yigit u yoq-bu yoqni rosa qidirsam ham, lekin yerdan qasrga olib boradigan biron yo'l yoki ko'prikn topolmabdi. Yigitning bu

typically found swimming ventral side up in (in a vase) (1855-60)
fair-y-slip-per (fär'ē slip'or), n. Calypso (the 2nd of the Greek goddesses, who was the daughter of Poseidon, god of the sea, and was the wife of the mortal Odysseus, who was the hero of the Trojan War).
fair-y stone, 1. a fossil or other oddity shaped like a stone. 2. a stone arrowhead. 3. a megalith or other stone monument of ancient origin. [1785-95]
fair-y tale, 1. a story, usually for children, about elves, hobgoblins, dragons, fairies, or other magical creatures. 2. an incredible or misleading statement, account, or story. [1785-95]

g'aroyib binoga juda ham kirgisi kelibdi. Birdan chevar qirolicha taqdim qilgan oltin xipchin esiga tushib qolibdi. Uni cho'ntagidan olib, yerga tashlabdi-da: «Xipchin-xipchin, ajoyib-g'aroyib qasrga olib boradigan ko'prik bo'lib qoll!» — debdi.

Shunday deyishi bilan kichkina xipchin oltin ko'priikka aylanibdi.

Yigit kutib o'tirmasdan, oltin ko'prikdan tepaga ko'tarilaveribdi. Darvozaga yaqinlashib qarasa, odam zoti ko'rmagan vahimali yirtqichlar qasrni qo'riqlab turganmish, yigit bundaqa yirtqichlarning nomini, hatto ertaklarda ham eshitmagan ekan.

U o'lguday qo'rqib ketib, atrofiga olazarak bo'lib qarabdi. Shu vaqt derazadan qaragan uy bekasi uni ko'rib qolib, darrov xizmatkor xotinni uning oldiga yuboribdi, hayvonlarga ayt, mehmonga tegishmasin, deb buyuribdi.

Xizmatkor xotin chopib pastga tushibdi-da, yigitni poyloqchilar yonidan olib o'tib, go'zal bekaga ro'para qilibdi.

Yigit qasr egasi oldiga kelganda, go'zal beka:

— Sen sira ham aytganidan qaytmaydigan mard yigit ekan-san, lekin ayt-chi, bu yerga nima uchun kelding, qayoqqa bor-yapsan? — debdi.

Yigit o'lim bo'lmaydigan mamlakatni izlab yurganini aytibdi.

— Bo'lmasa, murodingga yetibsan! — debdi beka. — Men hayot va o'lim qirolichasiman. Bu yerga o'lim oyoq bosolmaydi, sen hech qachon o'lmaysan.

U yosh yigitni o'z dasturxoniga taklif etibdi. Shunday qilib yigit qirolichaning qasrida qolibdi.

Yigit qariyb ming yilcha shu ajoyib qasrda yashabdi, lekin bu behisob yillar yerdagi olti oylik umr singari ko'z ochib-yumguncha o'tib ketibdi.

Mangu hayot qirolichasining qasrida yashaganiga ming yil to'lgan kuni kechasi yigit tush ko'ribdi. Tushida ota-onasi bilan o'z uyida o'ynab-kulib yurganmish. Shundan keyin uni biram g'am bosibdiki, ertalab o'rnidan tura solib, mangu hayot qirolichasiga: «Uyinga borgim kelyapti, ota-onamni bir bor ko'rib, diydoriga to'ysam», — deb aytibdi. Buni eshitib, mangu hayot qirolichasi hayron qolibdi.

— Boshingga bu o'y qayerdan keldi, azizim? Axir otang bilan onang allaqachonlar o'lib ketishgan-ku. Unga sakkiz yuz yil, qolaversa undan ham ko'p bo'lgan. Ularning nom-nishoni ham qolmagan.

Lekin qirolicha yigitni baribir yo'lidan qaytara olmabdi. Ko'nishga majbur bo'libdi.

— Chindan ham meni tashlab ketmoqchi bo'lsang, mayli, lekin aqalli seni yo'lga tayyorlamagunimcha ketmay tur.

Shunday deb u, yigitning bo'yniga ikkita idish osib qo'yibdi. Ularning biri oltin, biri kumush ekan. Keyin yigitni kichkina bir xonaga olib kiribdi-da, uyning bir burchagidagi eshikchani ochib:

— Kumush idishni shu yerdagi suvga to'ldirib ol. Bu suv oddiy suv emas: uni kimga sepsang, o'sha zamon o'ladi, — debdi.

Yigit kumush idishni suvga to'ldirib olgandan keyin, beka uni qasr yonidagi boshqa xonaga olib kiribdi. Xonaning burchagida xuddi boyagidek pastga tushiladigan eshik bor ekan. Qirolicha eshikni ochib, pastdan oltin idishni suvga to'ldirib olibdi-da, shunday debdi:

— Menga qara, yigitcha! Bu suv mangu hayot qoyasidan sizib oqadi, uning ajoyib bir hikmati bor: biror odam bundan to'rt ming yoki besh ming yil avval o'lgan bo'lsa ham, uning atigi bir su-yagini topib, shu suvdan sepsang — o'sha zamon tiriladi.

Yigit mangu hayot qirolicasiga sovg'asi uchun rahmat aytib xayrlashibdi-da, yo'lga chiqibdi.

Ko'p o'tmay chevar qirolicha yashaydigan yerga kelibdi, shahar shunchalik o'zgarib ketibdiki, uni zo'rg'a tanib bo'larmish.

Yigit saroyga kirib boribdi. Saroyning ichi xuddi huvullab qolganday jimjit ekan. Yigit saroyning katta zinasidan yuqoriga ko'tarilib, bunday qarasa, chevar qirolicha tikayotgan kashtasiga qadalib o'tirgan emish. Yigit uning oldiga borib, otini aytib chaqiribdi. Lekin qirolicha indamabdi. Shunda yigit bir vaqtlar poliga g'ij-g'ij ignalar qadalgan xonaga chopib boribdi. Xona tap-taqir ekan. Unda bir dona ham igna yo'q emish. Eng oxirgi igna qirolichaning kashtasida o'tmas bo'lib qolib, shu zamoniy oq qizning ajali yetgan ekan.

Shunda yigit oltin idishni olibdi-da, undagi suvdan qirolichaga sepibdi, qirolicha shu zahotiy oq boshini ko'tarib:

— Aziz do'stim, meni uyg'otib ko'p yaxshi ish qilding-da, juda uzoq uxlaganga o'xshayman, — debdi.

— Tiriltirmaganimda bir umr uxlab yotaverarding, — deb javob beribdi yigit.

Qirolicha bilan xayrlashib, yigit to'g'ri sochsiz chol oldiga qarab yo'l olibdi.

Uzoqdan qarab, butun boshli tog'ning tep-tekis bo'lib ketgani ko'ribdi. Yaqinroq borib ko'rsa, chol yoniga belkuragi, boshiga savatini qo'yib, o'lib yotgan emish. Yigit shu zahoti yonidan oltin idishchasini chiqaribdi-da, undagi suvdan sochsiz cholga sepib, uni tiriltiribdi.

Uning minnatdorchiligini eshitishga ham fursati bo'lmay, yigit xayrlashib, burgut oldiga borgani shoshilibdi. Ko'rsa, kattakon daraxtning urvog'i ham qolmabdi. Burgut daraxtni tomir-

tomiri bilan qo'porib bo'lib, qanotlarini yozgancha yer tishlab jon beribdi.

Yigit oltin idishini olib, burgutga suv sepkan ekan, u tirilib, o'ziga kelibdi-da:

— Voy, muncha ham uzoq uxlamasam-a, meni uyg'otganing uchun rahmat, aziz do'stim, — debdi.

— Kelib tiriltirmaganimda, asrlar bo'yi uxlab yotaverar eding, — debdi yigit.

Shundagina burgut chindan ham o'lganini anglabdi. U yigitni tanib, unga rahmat aytibdi-da, yaxshiligingga yaxshilik bilan javob qaytaraman, deb va'da beribdi.

Yigit burgut bilan xayrlashib, nari ketibdi. Ko'p o'tmay bir vaqtlar otasning uyi turgan joyga yetibdi. Ammo undan nom-nishona qolmagan ekan.

Yigit yaqinroq borib qarasa, uy turgan joyda oltingugurt ko'li paydo bo'lgan emish, u jildirab, qaynab, hamma yoqni kuydirib yotgan emish.

Yigit ota-onasini ko'rishdan umidini uzib, qayg'urib, orqasiga o'girilibdi. U tug'ilib o'sgan yeridan endi chiqqan ekanki, uni al-lakim chaqiribdi:

— To'xta, hoy yigit! Kerakli joyingga kelding: seni ming yildan beri izlab yuribman.

Yigit orqasiga qarab, chaqirgan odamni ko'ribdi. U ajal kam-piri ekan. Yigit darrov qo'lidagi uzukni buragan ekan, xayoldan tez uchib burgut oldiga boribdi. U yerdan sochsiz chol oldiga, undan chevar qirolicha oldiga borib qolibdi. Lekin ajal ham uning ketidan qolmay quvibdi, yigit bir oyog'ini mangu hayot qirolicha-sining qasriga qo'yganda, ajal uning ikkinchi oyog'ini tutib:

— To'xta, sen menikisan! — debdi.

Mangu hayot qirolichasi ularni ko'ribdi-da, derazadan turib o'limga:

— Senga nima kerak? Bu mamlakatda sen qiladigan ish yo'q, baribir hukming o'tmaydi, — debdi.

— To'g'ri, — deb javob beribdi ajal, — lekin uning bir oyog'i mening mamlakatimda turibdi, demak u meniki!

— Xo'p. Lekin uning yarmi meniki-ku, — debdi qirolicha. — Uni ikkiga bo'lsak, bundan na senga foyda bo'ladi, na menga. Yaxshisi bunday qilaylik: menikiga kir, bir safarcha ruxsat bera-man. Ikkimiz ahdlashib, janjalni bartaraf qilaylik.

Ajal ko'nibdi. U mangu hayot qirolichasining qasriga kiribdi, shunda qirolicha yigitni yetti qavat osmonga, tong yulduzining ustiga irg'itishni taklif etibdi:

— Agar irg'itganimda u qaytib mening qasrimga tushsa, u meniki bo'ladi. Mabodo qasrimga tushmay, undan nariga tushsa, seniki bo'ladi, — debdi.

Ajal qarshilik ko'rsatmabdi. Shunda mangu hayot bekasi yigitni qasr o'rtasiga qo'yib, uni bir tepgan ekan, u to'ppa-to'g'ri yulduzlar ichiga uchib borib, g'oyib bo'lib ketibdi.

Qirolicha yigitni tepganda o'zi sal gandiraklab ketibdi, shuning uchun, endi qasrga tushmas, deb xavotir olibdi. Beka uning qaytib tushishini betoqat bo'lib kutibdi.

Bir vaqt juda balanddan xuddi kichkina ariga o'xshagan bir narsa ko'rinibdi. Bu — yigit ekan. Qirolicha mijja qoqmay, uning qayerga tushishiga qarab turibdi.

Bir lahza o'tar-o'tmas, yigit xuddi qasr ustiga kelib tushibdi.

Shartga ko'ra yigit qasrning o'ziga tushishi kerak ekan-da. Endi devordan ag'anab, ajal quchog'iga tushsa-ya!

Beka qo'rqib ketibdi, ammo shu payt g'irillab janub shamoli esibdi-da, yigitni devordan to'g'ri bog'ga qulatibdi. Buni ko'rib, qirolicha chidab turolmabdi, yigitni quchoqlab olibdi-da, ko'tarib qasrga olib kiribdi.

Keyin qirolicha butun xaloyiqni yig'ib, ularga supurgi keltirib yondirishni, yonib turgan supurgilar bilan qasrdan ajalni haydab chiqarishni buyuribdi.

Shundan beri ajal qasr darvozasiga yo'lamas emish.

Yigit bilan qasr bekasi bo'lsa, hali ham shod-xurram yashar emishlar. Kimki ishonmasa, dunyoning narigi chekkasiga borib, daryo tepasida osilib turgan qasrni ko'rib kelsin, ular hozir ham hayot. O'sha yerga borgan odam, bu ertakning chin ekanini biladi-qo'yadi.

QIROLNI YENGGAN CHO'PON

Bor ekan, yo'q ekan, qadim zamonda bir kekxa cho'pon o'tgan ekan. Uning yakka-yu yagona o'g'li bor ekan, uni jo'xoripoyadan topib olgan ekan.

Bola voyaga yetgach, baxt qidirib, safarga jo'nabdi.

Yo'l yurib, yo'l yursa ham mo'l yurib, oxiri bir qirolning mamlakatiga yetib kelibdi. Qirol yigitning nima niyatda kelganidan xabardor bo'lib, uni o'z huzuriga chaqirtiribdi-da, mening bir oltin qo'yim bor, agar uni qo'riy olsang qizlarimdan istaganingni senga beraman, deb va'da qilibdi. Shunga kelishibdilar.

Shu yerda bir narsani aytib o'tish kerak, qirolning uchta kumush, uchta oltin va uchta olmos o'rmoni bo'lar ekan. Yana shunisi ham borki, o'sha vaqtlarda bir yil bir kunga o'tar ekan, agar uch kun o'tsa, uch yil o'tdi hisoblanar ekan.

Shunday qilib, qirol cho'ponga bitta eshak beribdi. Cho'pon eshakka minib, qo'lga nayini olibdi-da, qo'y boqqani ketibdi. U nayni shunday yaxshi chalarkanki, uni eshitgan qari-yu yosh — bari o'yinga tushib ketarkan. Hatto daraxtlarning shoxlari ham chayqalib qolarkan.

Xullas kalom, cho'pon eshakka minib, oltin qo'yga boshqa qo'ylarni qo'shib boqqani kumush o'rmonga qarab yo'l olibdi.

Kumush o'rmonning yonida bir ko'prik bor ekan, uning tagidan katta suv oqar ekan. Cho'pon endi ko'prikdan o'taman deb turganida, oldidan o'n ikki boshli ajdarho chiqib, og'zidan o't socha boshlabdi. Uning og'zidan vishillab chiqayotgan alangadan cho'ponning bir etagi kuyib tushibdi. Shunda cho'pon ichida:

«Obbo, yaramas! Men bilan olishmoqchimisan deyman! Shoshmay tur, boplab adabingni berib qo'yay», debdi-yu, cho'ntagidan nayini olibdi.

Buni ko'rgan ajdarho o'zicha: «Shoshmay tur, ayyorligingni bir ko'rsatib qo'ymasammi! Chalib bo'psan. Alangamda yonib, kul bo'lmaguningcha qo'ymayman», debdi.

Haqiqatan ham alanga cho'ponni kuydira boshlabdi. Shunda cho'pon ajdarhoga qarab:

— Ana endi chinakamiga dodingni beraman! — debdi-yu, nayni chalaveribdi.

Oldin og'ir o'ynaladigan chardashni¹ chala boshlabdi. Tinmay bir maromda chalaveribdi.

Bu uning shunchaki hazillashib chalayotgani ekan. Qarasa, o'n ikki boshli ajdarho ham shunchaki xo'jako'rsinga o'ynayotgan emish. Shundan so'ng cho'pon shunday tez chalibdiki, ajdarho o'lar-tirilariga qaramay o'yinga tushib ketibdi. Bir vaqt ajdar qarasa, ahvoli chatoqmish, shunda cho'ponga qarab:

— Chalsang chalmasang baribir, masalangni hal qilaman! Naying bilan meni yengolmaysan, — dermish-u, o'zi hamon o'yinga tusharmish.

— Ko'ramiz, qani kim oldin charcharkin. Uch yuz boshli bo'lsang ham yerda cho'zilib yotasan, — debdi cho'pon unga.

Shunday debdi-yu, boshqa kuyni chala boshlabdi. Bunisi undan ham sho'x ekan. Ajdarho bo'lsa hamon o'zinikini ma'qullab:

— Joning boricha puflab qol, lekin baribir jazongni beraman, — debdi.

¹ *Chardash* — vengercha raqs kuyi.

Cho'pon nayni yanayam tezroq chalaveribdi. Ajdarho bo'lsa o'ynay-o'ynay tinka-madori qurib, boshlari aylanib, yiqilib qolibdida, oxiri yolbora boshlabdi:

— Bas qil, cho'pon. Istasang boyligimning barini senga beray, faqat nay chalishni menga o'rgatib qo'y, — debdi.

— Bo'pti, — debdi cho'pon. — O'rgatganim bo'lsin, hatto mana shu nayimni ham senga hadya qilaman. Ammo sen evaziga biror narsa hadya qil. Xo'sh, nima deysan?

Ajdarho cho'ponga shunday javob qilibdi:

— Mening kumush o'rmonim bor. Unda kumush egar-jabduqli kumush ot o'tlab yuribdi.

— Ana shularni bersang, o'rgataman.

— Mayli, kumush otni, kumush egar-jabduqni, o'zim turgan kumush qasrni — barini senga hadya qilay. Faqat menga nay chalishni o'rgatib qo'ysang bas.

— Xo'p bo'ladi, — debdi cho'pon.

Ajdarho xursand bo'lib, cho'ponga kumush qasrning kalitini beribdi.

— Endi yur men bilan, — debdi ajdarho, — nay chalishni o'rgatasan.

Cho'pon ajdarhoga qarab:

— Borib nima qilamiz, shu yerda o'rgataveraman, — debdi.

Cho'ponning yonida boltasi bor ekan. U boltani qayin daraxtiga bir urgan ekan, qayin yorilibdi. Shunda cho'pon ajdarga, ana shu yoriqqa qo'lingni suq, debdi.

— Nega? — deb so'rabdi ajdarho.

— Nega bo'lardi? — debdi cho'pon. — Barmoqlaring juda yo'g'on, juda dag'al, nay chalishga yaramaydi. Ularni sal silliqlash kerak, — debdi.

Ajdarho bo'lsa:

— Qani, nayni bu yoqqa ber-chi, — debdi-da, yo'g'on, qo'pol barmoqlarini nay teshiklariga qo'yib ko'ribdi.

Ko'rsaki, barmoqlari rostdan ham nayga to'g'ri kelmas ekan. Shundan so'ng u, barmog'ini qayin yorig'iga suqibdi-da:

— Qani yigit, bo'lmasa boltani olib, barmoqlarimni nozikroq qilib qo'y, — debdi.

Cho'pon qayin daraxtidan boltani sug'urib olibdi. Ajdarho bo'lsa shu turishicha qolaveribdi. Nega deganda, qayin daraxti barmoqlarini qisib olib, o'rnidan qimirlatmay qo'yibdi.

Shunda cho'pon ajdarhoga qarab:

— Ana endi nay chalishni o'rganaver, — debdi.

Shunday debdi-yu, boltani olib ajdarhoning o'n ikki boshini bitta qo'ymay chopib tashlabdi. Kun kech bo'lganda, cho'pon qo'ylarini haydab uyga qaytibdi.

Cho'ponning juda xursand bo'lib qaytayotganini ko'rib, qirol hayron bo'libdi: «Nuchuk ajdarho uni o'ldirmabdi?» deb o'ylabdi. Qo'ylari ham dadil qadam tashlab, o'ynoqlarmish, oltin qo'y eng oldinda kelayotgan emish. Cho'pon bo'lsa eshak ustida nayini chalib o'tirganmish. Qirolning kichik qizi cho'ponni ko'ribdi-yu, unga oshiqi beqaror bo'libdi. Qiz ham cho'ponga yoqib qolibdi.

Cho'pon qo'ylarni qo'raga haydab kiribdi. U qo'ylarni sog'ib olguncha to'ng'ich malika uning yonidan jilmabdi. Cho'pon qizni sut bilan siylabdi. Qiz esa cho'ponga:

— Jonim, yo'l anjomlaringni o'zim tayyorlab beraman! — debdi.

Cho'pon sutni ko'tarib, qirolning oldiga boribdi-da:

— Qirol janobi oliylari! Qo'ylarning bari omon. Mana ularning suti! — debdi.

Malika cho'ponning qo'lidan sutni olib, suzibdi.

Qirol bo'lsa cho'ponga:

— Ertaga seni boshqa joyga yuboraman. Agar bu gal ham shartni bajarsang, yana biri qoladi, xolos, — debdi.

Ertasiga ertalab cho'pon qo'ylarni oltin o'rmonga qarab haydabdi. Ammo o'rmonga kirish uchun oltin ko'prikdan o'tishi kerak ekan. Oltin ko'prik tagidan oltin suv oqarkan.

Cho'pon qo'ylarni haydab, oltin ko'prikdan endi o'tgan ekanki, bir taxtachani ko'rib qolibdi. Unga: «Bu yerda men — yigirma ikki boshli ajdarho yashayman» deb yozilgan ekan. Taxtachada yana, jonidan umidi bo'lgan har kimsa ehtiyot bo'lsin, bo'lmasa yigirma ikki boshli ajdarho yeb qo'yadi, deb yozilganmish.

«Hozir seni boplayman!» deb o'ylabdi cho'pon. Shunday debdi-yu, nayni olib chala boshlabdi. Lekin ajdarho pishqirib, yigirma ikki boshidan o't sochib, cho'ponning mo'ylovini kuydirib qo'yibdi.

Shunda cho'pon o'zicha: «Mayli, yana sal yaqinroq kel, keyin seni bir yoqlik qilay» — debdi.

Ajdarho sochgan o't po'stinining junini kuydira boshlashiga qaramay, cho'pon unga tomon dadil boraveribdi.

— Hoy, ajdarho, — debdi cho'pon, — po'stinimni kuydirma, yo'qsa bu qilmishingdan pushaymon bo'lasan!

Ammo ajdarho pishqirib, badtarroq o't socha boshlabdi. Shunda cho'pon sho'x chardashni chala boshlabdi. Ajdar bo'lsa baqirib:

— Tag'in naying boshingga yetmasin! — debdi-yu, o'zi o'yinga tushaveribdi.

Cho'pon unga javoban:

— O'zing ehtiyot bo'l, tag'in o'yinga tushaverib sulayib qolma! — debdi.

Yigirma ikki boshli ajdarho bo'lsa yana baqiribdi:

— Qirolning kichik qiziga yetishaman deb ovora bo'lma. Uni o'zim xotinlikka olaman.

Cho'pon esa: «Olib bo'psan, qarab tur, seni bir o'ynatayki», deb ko'nglidan o'tkazibdi. Shunday debdi-yu, sho'x mazurkani chala boshlabdi, shunday tez, shunday sho'x chalibdiki, ajdarhoning havasi kelib:

— Chal, chal, cho'pon, chalaver! Juda o'yinga tushgim kelyapti, — debdi.

Shunda cho'pon sho'x polkani chalib yuboribdi. Ajdarho bo'lsa rosa o'yinga tushibdi, shunday o'ynabdiki, sira o'zini to'xtata olmashmish. Cho'pon ham chalaveribdi, ajdarhoning yigirma to'rt boshidagi tillari osilib qolguncha chalibdi. Shunda ajdarho:

— Qoyilman, cho'pon og'ayni, sen juda durust odam ekansan! Menga ham nay chalishni o'rgatib qo'y, — debdi.

— O'rgatishga o'rgatamanku-ya, do'stim, — debdi cho'pon, — ammo sen mo'ylovim bilan po'stinimni kuydirib qo'yding.

Ajdarho bo'lsa unga shunday javob qaytaribdi:

— Mening oltin qasrim bor. Unda oltin otim turadi. Otimning egar-jabduqlari ham oltindan, ular oltin qoziqda osig'liq. Oltin karnayim ham bor: agar uni chalsang, o'rmondagi hamma parranda o'z-o'zidan oldingga uchib keladi.

— Mayli, men senga nay chalishni o'rgataman, — debdi cho'pon, — o'zini ham senga beraman. Lekin oldin nayga barmoqlaringni qo'yib ko'r-chi.

Ajdar nayni olib, unga barmoqlarini qo'yibdi, barmoqlari juda qo'pol va dag'alligidan nayga to'g'ri kelmabdi. Shunda cho'pon ajdarga:

— Og'ayni, barmoqlaring nayga to'g'ri kelmas ekan, beriroq kel, men ularni ixchamroq qilib qo'yay, — debdi.

— Qanday qilib ixcham qilasan?

— Qo'yaver, o'zim bilaman.

Cho'pon boltani olib, qayin daraxtiga bir uribdi. Daraxtda yoriq paydo bo'libdi. Shunda cho'pon ajdarhoga:

— Qani, barmoqlaringni shu yoriqqa suq-chi, — debdi.

Ajdar barmoqlarini yoriqqa suqqan ekan, cho'pon boltani tortib olibdi. Ajdarning barmoqlari daraxt yorig'iga qisilib qolibdi.

— Cho'ponjon, cho'pon, — deb yolvoribdi ajdarho, — kechir meni! Butun mol-u dunyomni beray. Faqat meni kechir.

— Men-ku kechirardim-a, — deb javob qilibdi cho'pon, — lekin sen yeb qo'ygan kishilar, zindonlaringda azob tortayotgan odamlar seni kechirisharmikin?

Shunday deb, cho'pon boltani olibdi-yu, ajdarhoning yigirma ikki boshini bitta qo'ymay chopib tashlabdi. So'ng zindondagi barcha asirlarni ozod qilibdi. Keyin oltin o'rmon ham, oltin qasr ham butun boyliklari bilan cho'ponga qolibdi.

U yana avvalgidek qo'y-qo'zilarini oldiga solib, eshagiga minib qaytibdi, oltin qo'y eng oldinda emish.

Qirolning kichik qizi cho'ponni qarshi olgani chiqib, uzoqdan uning kelayotganini ko'ribdi. Cho'pon yetib kelgach, qo'ylarni sog'a boshlabdi. Shu payt kenja malika uning yoniga kelib:

— Xo'sh, ishing o'ngidan keldimi, cho'pon? — deb so'rabdi.

— Ha, o'ngidan keldi! — debdi cho'pon.

U qo'ylarni sog'ib bo'lgach, birinchi xurmachadagi sutni qirolning qiziga berib:

— Yana bir sinovdan o'tsam, keyin birga bo'lamiz, — debdi.

— Ehtiyot bo'l, jonim, — debdi malika, — avvalgi ikki sinov uchinchisidan osonroq edi.

— Qo'rqma, sevgilim, meni hech narsa qo'rqita olmaydi.

Erta tongda malika cho'ponning oldiga kelib:

— Eh, cho'pon, bizning orzumiz ro'yobga chiqishiga yana bir kun, ya'ni bir yil bor-a! — deb hasrat qilibdi.

Cho'pon bo'lsa:

— Hechqisi yo'q, shu bugun ro'yobga chiqadi, — debdi-da, yo'lga ravona bo'libdi. U qo'ylarini olmos o'rmonga qarab haydabdi. Ammo o'rmonga endi yetganda allaqayoqdandir o'ttiz ikki boshli ajdarho paydo bo'lib, unga o't purkay boshlabdi. Po'stinining bir bari kuyib tamom bo'lsa ham, cho'pon chidabdi.

— Hoy og'ayni, — debdi cho'pon ajdarhoga, — meni kuydiraman deb ovora bo'lma. Axir, men kimligingni bilaman-ku, baribir ta'ziringni beraman!

Ajdarho bo'lsa cho'ponning gapiga quloq solmay, borgan sari unga yaqinlashaveribdi. Yuz mil chamasi yaqinlashgach, cho'ponning mo'ylovi kuya boshlabdi. Shunda cho'pon darg'azab bo'lib:

— Hoy ajdar, mo'ylovimni kuydirishga qanday jur'at qilding? Jazongni berib qo'yishimni bilmaysanmi? — debdi.

Shunday debdi-yu, nayni olib, chala boshlabdi, ajdarho bo'lsa olov purkashni bas qilib, o'yinga tushib ketibdi.

— Chal, chalaver, cho'pon, — debdi u, — lekin shuni yaxshi bilki, qancha o'ynamay, keyin baribir boshingni yeyman.

Bechora cho'pon hech narsaga qaramay nayini chalaveribdi. Avjiga chiqqanda o'ttiz ikki boshli ajdarho chunonam o'ynay boshlabdiki, uni sira to'xtatib bo'lmas ekan. Ammo shunday bo'lsa ham sirni boy bergisi kelmay:

— Chalaver, cho'pon, chalaver! — dermish.

Cho'pon yanayam sho'xroq kuyni chalibdi. Shunday chalibdiki, o'ttiz ikki boshli ajdarhoning tillari osilib qolmagunicha to'xtamabdi.

Oxiri ajdarho bardosh berolmabdi:

— Do'stim, cho'pon, — deb yolvoribdi u. — bo'ldi, bas qil. Olmos o'rmonimni bersam ham mayli, ishqilib meni omon qo'y.

— Bo'pti, — debdi cho'pon, — faqat butun mol-u dunyongni menga berasan.

Ajdarho bo'lsa:

— Mayli, — deb rozi bo'libdi, — ammo nay chalishni menga o'rgatib qo'y.

— Xo'p bo'ladi, — debdi cho'pon. — Lekin oldin barmoqlaringni nayga qo'yib ko'r-chi, to'g'ri kelarmikin.

Ajdarho barmoqlarini nayga qo'yibdi.

— Obbo, o'ttiz ikki boshli ajdarho-yey, — debdi cho'pon, — har bir qo'lingda yigirmatadan barmog'-u, birortasi ham nayimga to'g'ri kelmaydi-ya. Ular juda yo'g'on, juda dag'al ekan. Yur men bilan, ularni nozikroq qilib qo'yay.

O'ttiz ikki boshli ajdarho cho'ponning orqasidan ketibdi.

— Menga qara, ajdar, — debdi cho'pon. — Men boltamni daraxtga bir uraman, daraxt yoriladi, sen shu yoriqqa barmoqlaringni suqasan.

O'ttiz ikki boshli ajdarho suyunib ketibdi.

— Suqishga-ku suqaman-a, lekin bo'ldi deganimda boltani tortib ol! — debdi ajdarho.

Shunday debdi-yu, barmoqlarini yoriqqa suqibdi. Cho'pon boltani tortib olibdi. Daraxt ajdarhoning barmoqlarini qisib qolibdi. Cho'pon bolta bilan uning o'ttiz ikki boshini bitta qo'ymay chopib tashlabdi.

Cho'pon bu ishlarni tugatib, qo'ylarni uyga haydaguncha qorong'u tusha boshlagan ekan. Malika eshik oldida o'tirib, uni xo'b poylabdi. Bechora endi tamom bo'ldi, deb o'ylabdi. Ammo cho'ponni ko'rishi bilanoq juda-juda suyunib ketibdi. Suyunmay bo'ladimi, axir u hamma sinovdan o'tib bo'lgan ekan-da!

Cho'pon bo'lsa, hech narsa bo'lmagan kishidek:

— Salom! — debdi.

— Salom, jonim, — debdi qiz. — Endi sen bilan mening to'yimiz bo'ladi.

Cho'pon eshakni og'ilga eltib bog'labdi, ammo ertasigacha mijja qoqmay chiqibdi: ertangi baxt haqida o'ylab, uyqusi kelmabdi. Axir cho'pon qizni yaxshi ko'rib qolgan ekan, uning uchun dunyoda bundan go'zal, bundan loabar qiz yo'q ekan.

Cho'pon erta saharda turib, mukofotini olgani qirolning huzuriga boribdi. Ammo qirol shunday debdi:

— Menga qara, cho'pon. Yana bir iltimosim bor. Agar shuni ham bajarsang, kichik qizimni albatta senga beraman.

— Janobi oliylari, — debdi cho'pon, — qirol bo'lsangiz ham, so'zingizda turing-da. Men o'z shartlarimni bajargan bo'lsam ham, ammo tortishib o'tirmayman. Nachora! Azbaroyi qizingizni sevganimdan, nima buyursangiz hammasini bajarmay ilojim yo'q.

Shundan keyin qirol o'z shartini aytibdi:

— Bir to'rva buyurtiraman. Sen shu to'rvaga osmondagi oy, quyosh va yulduzni olib solasan! Shundan keyin qizimni beraman, — debdi.

Qirol to'rva buyurtirib, cho'ponga beribdi. Cho'pon to'rvani olib, yo'lga ravona bo'libdi. To'rt kecha-yu, to'rt kunduz yo'l yurib, oxiri bir tashna odamni uchratibdi. U kattakon ko'lining chetiga

yotib olib, qancha suv shimirsa ham, ammo sira chanqog'i qon-
masmish. Cho'pon unga salom beribdi. U ham:

— Salom! — deb alik olibdi.

— Yur men bilan, seni suvga qondiraman! — debdi cho'pon.
Tashna odam ko'nibdi, keyin ikkovlari ketishibdi.

Bir necha kundan so'ng, ularga baland bo'yli bir odam uchrab-
di. Yo'lning bo'yida o'ttizta tandir bor ekan, har tandirda o'ttiz
ikkritadan non pishayotganmish. Lekin bu nonlarni qancha yesa
ham novchaga yuq bo'lmay, sho'rlik ochlikdan yerdagi uvoqlarni
terib yurganmish.

Cho'pon undan:

— Og'ayni, shuncha nonni nima qilasan, — deb so'rabdi.

Och unga javob qilib:

— E do'stim, ko'ryapsan-ku, shuncha non qorninga yuq ham
bo'lmayapti, — debdi.

— Yur men bilan, qorningni to'yg'azaman, — debdi cho'pon.

Och ko'nibdi, endi ular uch kishi bo'lib yo'lga tushishibdi. Bu
odam shunaqayam novcha ekanki, boshi osmonga tegay-tegay
dermish.

— Og'ayni, qayoqqa boryapmiz, — deb so'rabdi u cho'pondan.

— Osmondan quyosh, yulduz va oyni olgani ketyapmiz, —
debdi cho'pon.

Shunday qilib, yo'l yuribdilar, yo'l yursalar ham mo'l yurib
oxiri bir tog' cho'qqisiga yetganlarida bir odamni uchratibdilar.
U chor atrofiga o'n ikkita gulxan yoqib, ustiga o'ttiz to'rt qavat
kiyim kiygan bo'lsayam, sovqotgandan tishi-tishiga tegmay dag'-
dag' qaltirarmish.

Buni ko'rib, cho'pon undan:

— Ha do'stim, senga nima bo'ldi, — deb so'rabdi.

— Koʻrmayapsanmi, ogʻayni, chor atrofimga oʻn ikkita gulxan yoqib ustimga oʻttiz toʻrt qavat kiyim kiysam ham sovqotib oʻlay deyapman.

Shunda cho'pon unga:

Buyug' rozi bo'libdi. Bu safar cho'pon og'aynilariga qarab:

— Olamiz, — debdi cho‘ponning uchala og‘aynisi.

Cho'pon bo'lsa:

Nihoyat oy chiqibdi. Boshi osmonga tegay deb turgan Och qo'lini cho'zib, oyni olibdi. Oyni olishi bilan, charaqlab yulduzlar chiqibdi. Yulduzlardan birini olib, uni ham to'rvaga solibdi. Oy bilan yulduz to'rvaga tushgach, ular quyosh chiqishini kutishibdi. Quyosh chiqishi bilan Och uni ham to'rvaga solibdi. Shunday qilib, quyosh, oy va yulduzni to'rvaga solib, barisi uyga qaytishibdi.

Ular uch hafta deganda uyga yetib kelishibdi, cho‘pon qirolning huzuriga kirib:

— Mana, janobi oliylari, men quyoshni ham, oyni ham, yulduzni ham keltirdim. — debdi.

Qiro' bo'lsa cho'ponga qarab:

— Bor, uchlovini qo'yib yubor, uch haftadan beri qorong'i bo'lganidan yerimda hech kim ishlayolmayapti, — debdi.

Cho'pon tashqariga chiqib to'rvaning og'zini ochibdi-da, o'zi qirolning huzuriga qaytib kelibdi.

— Endi va'daga vafo qiling! — debdi cho'pon.

Biroq qirol:

— Yana bir sinov bor, — debdi. — Agar bunisini ham bajarsang, qizimni beraman. Uch yuz o'ttizta ho'kiz, uch yuz o'ttizta ot, uch yuz o'ttizta qo'chqor, uch yuz o'ttizta qo'yimni ol-da, ulardan qovurma pishirib, ertalabgacha yeb bitir, innaykeyin qizim seniki, — debdi.

Cho'pon ketibdi. Tashqarida uni uchala do'sti kutib turgan ekan.

Cho'pon Ochga qarab:

— Og'ayni, shuncha molni yeb bitirish kerak. Ertalabgacha ularni so'yib, qovurma qilib, yeb bitir! — debdi.

Yarim kechada qirol mollarini cho'ponga topshirgani tashqariga chiqibdi. Ammo cho'pon ularni kechqurunroq Ochga keltirib bergan ekan. Qirol qarasa, mollarning bari yeb bitirilganmish.

— Agar mollaringiz bundan ikki hissa ziyod bo'lsa ham, ertalabgacha paqqos yeb bo'lardim, — debdi cho'pon.

Ertasi kun qirol cho'ponga:

— Ancha chaqqon yigit ko'rinasan! Ammo yana bir shartim bor. O'zingga ma'lumki, yerto'lamda to'qqiz ming bochka vinom bor. Agar ertalabgacha barini icholsang, qizimni senga beraman, — debdi.

— Xo'p, taqsir! Nima ham derdim, bunisini ham bajaraman, — deb javob beribdi cho'pon.

Kun kech bo'lganda qirol cho'ponga yerto'laning kalitini beribdi. Cho'pon bo'lsa Tashnani chaqiribdi-da:

— Ko'ryapsanmi, og'ayni, mana senga cho'mich, shu vinolarni bemalol ichaver, — debdi.

Tashna bo'lsa:

— Cho'michning sira hojati yo'q! Bir boshdan bochkaning o'zidan ichaveraman, — deb javob beribdi.

Yarim kecha qolmay Tashna vinoning barini ichib bo'libdi. Yarim kecha bo'lganda qirol cho'pondan:

— Xo'sh, ichib bo'ldingmi? — deb so'rabdi.

Cho'pon unga javob qilib:

— Qirol janobi oliylari, agar vinongiz bundan ikki hissa ziyod bo'lganda ham menga ertalabgacha yetmasdi! — debdi.

Qirolning o'takasi yorilayozibdi: cho'ponni yenga olmasligiga ko'zi yetibdi!

Shu oqshom cho'pon oltin qasrga borib, oltin otni oltin egar-jabduqlari bilan olib chiqibdi. Shu payt malikadan chopar kelib, cho'ponga shunday debdi:

— Seni qirolning kichik qizi yaxshi ko'radi, shuning uchun ham senga xabar qilgani meni yubordi: qirol uchta oltin olma buyurtirdi, bu olmalarni uchala qiziga ulashib berarmish. Qirol shahzodalarni, gersog va baronlarni huzuriga taklif qilgan. Qizlar olmani kimga otishsa, shoh shuni kuyov qilmoqchi.

Shahzoda, gersog va baronlar to'planishi bilan katta ziyofat boshlanibdi. Ziyofat boshlanishi bilan qizlar oltin olmalarni olishibdi. Qirolning to'ng'ich qizi bilan o'rtancha qizi oltin olmalarni shahzodalarga otishibdi. Kichik qizi bo'lsa, ziyofatda cho'pon bo'lmaganidan, olmani qo'lida mahkam ushlab o'tiraveribdi. Buni ko'rib, qirol unga:

— Nega sen olmangni bu go'zal yigitlardan birortasiga ham otmading? — debdi.

— Men sevgan yigit bu yerda yo'q, — deb javob beribdi qizi.

— Borib cho'ponni chaqirib kelinglar, — debdi qirol.

Cho'pon kelishi bilan qiz olmani unga otibdi.

Shunda qirol:

— Qizim, olmangni cho'ponga otganing uchun senga hech narsa bermayman. Endi ikkaloving anavi tovuq katagida turave-ringlar, — debdi.

Cho'pon qizni qo'lidan yetaklab katakka olib boribdi. Katakni tozalab, ikkalasi kirib o'tirishibdi.

Qirol ikkala katta qiziga ziyofat qilib beribdi, lekin cho'pon bilan kichik qizini chaqirmabdi. Mehmonlar to'kin-sochin dastur-xon atrofiga o'tirishi bilan, cho'pon xotiniga qarab:

— Bizni ziyofatga chaqirishmadi, endi o'zlariga ham nasib bo'lmasin, — debdi.

Shunday debdi-yu, nayni olib mehmonlarning oldiga borib-di-da, eshik tagida turib chalaveribdi. Mehmonlarning bari o'rnidan turib, o'yinga tushib ketibdi. Shunchalik o'yinga berilib ketishibdiki, dasturxondagi taomlar-u har xil vinolarni ham unutishibdi.

Mehmonlar o'ynay-o'ynay sillasi qurib, chekka-chekkada su-layishib qolishganda, cho'pon tashqariga chiqibdi-da, eshagiga minib, olmos o'rmonga ketibdi. Olmos qasrdan olmos toyni olib chiqib, unga minibdi-da, oltin o'rmonga jo'nabdi. Oltin o'rmondan oltin qasrga kirib, oltin toy bilan xotini uchun oltin ko'ylak olibdi. Keyin olmos toyga minib, oltin toyni yetaklab qirolning huzuriga kelibdi-da, unga:

— Taqsir, rozi bo'lsangiz ham, bo'lmasangiz ham qizingizni olib ketaman, — debdi.

Qirol og'zini ochganicha qolaveribdi.

Cho'pon xotiniga oltin ko'ylakni kiygizibdi, o'zi olmos toyga, xotinini esa oltin toyga o'tqazib, jo'nab ketibdi.

Shunday qilib, ular murod-maqsadlariga yetishibdi. Agar tirik bo'lishsa, hozir ham baxt-u saodatda turmush kechi-rishayotgandir.

KICHKINA YANKO

Bor ekan-da, yo'q ekan, uzoq dengizlarning naryog'ida, shisha tog'larning orqasida bir kambag'al bochkasoz yashar ekan, uning xotini-yu, Yanko Kish degan o'g'li bor ekan.

Yanko o'sib, yigit bo'lay deganda to'satdan otasi vafot etibdi. Oilada ro'zg'or tebratadigan boshqa kishi yo'q ekan, shuning uchun bechora xotin bilan uning o'g'li, endi qanday kun kechiramiz, nima qilamiz, deb gangib qolishibdi. Bechoralar, endi holimiz nima kechadi, deb yig'lashibdi, aza tutishibdi.

Kichkina Yanko maktabga bormay qo'yibdi. Maktabga qatnab, o'qiganiga pul to'lash u yoqda tursin, yegani ovqati yo'q ekan.

Shundan keyin Yanko otasining asboblarini olib, bir amallab bitta bochka yasabdi. Keyin ikkinchisini, uchinchisini yasabdi, yana har xil mayda-chuyda idishlar yasabdi-da, hammasini yarmarkaga chiqarib sotibdi, picha pul topganiga suyunib, uyiga qarab jo'nabdi.

Yo'lda, shahar chekkasida bir to'da bolalarni uchratibdi. Ular baqirishib-yugurishib bir mushuk bolani o'rab olishibdi-da, oxiri uni ushlabdi. Yanko bolalarning oldiga kelib:

- Nima qilyapsizlar, og'aynilar? — deb so'rabdi.
- Ko'rmayapsanmi, axir! Mana bu mushukni o'ldirmoqchimiz.
- Qo'yinglar, bolalar, — debdi Yanko. — Jonivorga tegmanglar, yaxshisi menga bera qolinglar. Mana, pulini olinglar.

Bolalarning eng kattasi qichqirib:

- Pulni bu yoqqa cho'z! — debdi.

Yanko Kish unga pulni berib, mushukni olibdi-da, uyiga ketibdi.

Onasi Yankoni ko'rishi bilanoq, mushukni qayerdan topding, deb so'rabdi. O'g'li bo'lgan voqeani aytib bergan ekan, u yig'i-sig'i qilibdi:

— Esing joyidami, o'g'lim? Boshingga urasanmi bu mushuk bolani? O'zimiz yegani ovqat topolmay o'tirganimizda mushukka balo bormidi!

— Xafa bo'lmang, oyijon, — deb javob beribdi Yanko Kish. — Uymizda yana bitta och ko'paydi. Ikki och bor joyda uchinchisi ham kunini ko'rib ketadi. Men hozir mushuk bolaga sut olib kelaman.

Borib mushuk bolaga sut olib kelibdi, sutni ichiribdi, o'zi bo'lsa yana ishga tushib ketibdi.

Yanko yanagi yarmarkaga tag'in bir necha idish yasab, ularni ham yarmarkaga oborib pullabdi. Uyiga qaytib kelayotsa, xuddi avvalgi safardagiday yana bolalar uchrabdi. Yanko ularga yaqin borib:

— Nima qilyapsizlar, og'aynilar? — deb so'rabdi.

— Ko'rmayapsanmi, axir! Mana bu kuchuk bolani o'l-dirmoqchimiz.

— To'xtanglar, bolalar, — debdi Yanko. — Jonivorni qo'yib yuboringlar yoki yaxshisi menga bera qolinglar. Mana, pulini olinglar.

Kuchuk bolani olib uyiga ketibdi. Onasi kuchukchani ko'rishi bilanoq:

— Uni qayerdan topding? — deb baqiribdi.

Yanko bo'lgan voqeani aytib bergan ekan, onasi yig'i-sig'i qilibdi:

— Yegani ovqat topolmay turganimizda kuchuk bola olib kelganing nimasi, o'g'lim?

Yanko Kish ilonga minib olibdi, ilon uni qishloq guzaridagi mayxonaga oboribdi. Shunda ilon Yankoga, qovoqxonaga egasidan bir butilka vino so'ragin, debdi. Qovoqxonaga egasi butilka vino

typically found swimming ventral side up in (fr) (f) water. (1855-60)

fairy-slipper (fär-fō slip-ər), n. *Cypripedium* (fr) (f) (2)

fairy stone, 1. a fossil or other oddly shaped rock or crystal. 2. a stone arrowhead. 3. a megalith or stone monument of ancient origin. (1785-95)

fairy tale, 1. a story, usually for children, about elves, hobgoblins, dragons, fairies, or other magical creatures. 2. an incredible or mislead by statements, account

quyib berguncha ilon Yanko bilan qishloqning yarmini aylanib chiqibdi.

— Aziz egam, — debdi ilon. — Endi meni yana yarim yil boq, qovoqxona egasi butilkaga vino to'ldirib bo'lguncha seni butun qishloq bo'ylab aylantirib chiqaman.

Ikkalovi uyga ketishibdi, shundan keyin Yanko ilonni avvalgidan ham ko'proq mehr qo'yib parvarish qila boshlabdi. Shu vaqt ichida kuchuk bola ham o'sib, zo'r it bo'libdi. Ikki yashar g'unajindan ham katta bo'lib ketibdi. Kichkina mushuk bolani ayt-maysizmi! U ham o'sib, qirq quloqlik qora qozonday katta bo'lib ketibdi. Ana shundan keyin ilon Yankoga qarab:

— Aziz xo'jayin, ustimga min! — debdi.

Yanko Kish ilonga minib olibdi. Yana qishloq guzaridagi qovoqxonaga borishibdi, qovoqxona egasi butilkaga vino quyib bo'lguncha ilon Yanko bilan butun qishloqni aylanib chiqibdi.

Shundan keyin sayohatga jo'nashibdi. Yanko ilonga minib olibdi, it bilan mushuk bo'lsa ikki chekkada — biri bir yonida, ikkinchisi ikkinchi yonida lo'killab boraveribdi.

Yurib-yurib dengiz, daryo, ko'llarning naryog'iga, shisha tog'lar ortiga o'tib ketishibdi. Oxiri baland-baland daraxtlar o'sib yotgan tog'ni ko'rib qolishibdi. Tog'ning yon bag'irlarida son-sanoqsiz kavak inlar bor ekan. Har bir inidan, xuddi derazadan qaraganday, kattakon sichqon qarab turganmish. Inlar xuddi uyday qator-qator emish. Ko'chalarda bo'lsa yasanib, miltiq ko'tarib olgan sichqonlar yurib turgan emish. Yanko Kish bu ajoyibotni ko'rib, esi og'ib qolibdi. It bo'lsa, yasangan sichqonlardan bittasini chaqirib:

— Menga qara, birodar, biz qayerga kelib qoldik, bu qanaqa mamlakat? — deb so'rabdi.

— Sizlar sichqonlar mamlakatiga keldinglar, — deb javob beribdi sichqon. — Hozir bizda zo'r ishlar bo'lyapti. Kimni taxtga o'tqazsak, deb xalq jang-u jadali boshlanib ketdi. Qirol bo'lishni istagan sichqonlar ikkita: shahzoda Gerbitse bilan shahzoda Fortunat. Men Fortunat lashkarlaridanman. Fortunat xalqparvar shahzodalardan sanaladi, shuning uchun hozir xalq unga ergashmoqda. Anavilarning lashkarlari ko'p, lekin bizniki ularnikidan ikki hissa ortiq!

Ular gapga ovora bo'lib, sichqonlar poytaxtiga yetib qolishibdi. Bu yerda Yanko Kishni qirol saroyiga boshlab kirishibdi. Saroyga kiraverishda yasanib, miltiq ko'tarib olgan bir sichqon u yoq-bu yoqqa yurgan emish. U Yankoni qirolning huzuriga olib kiribdi.

Kirishlari bilan qirol Yankodan:

— Sen kimsan, biz tomonlarga qanday ish bilan kelib qolдинг? — deb so'rabdi.

Yanko Kish qirolga dunyoni kezib yurganini aytibdi-da, uning mamlakatidan o'tishga ijozat so'rabdi.

— Ma'qul, — debdi Fortunat, — ammo bir shartim bor: sen biz bilan shahzoda Gerbitse lashkarlariga qarshi jang qilgani borasan.

Yanko o'zining kambag'alligi esiga tushib, jon-jon deb unabdi.

Ertasi kuni Gerbitse lashkarlariga qarshi jang boshlanibdi. Yanko iti-yu, mushugi bilan sichqonlarni rosa qiribdi. Shahzodaning qo'shini hademay tor-mor bo'libdi. Gerbitse o'zi qo'lga tushirilibdi. Tribunal uni shu zahotiyoq o'linga hukm qilibdi, u ochiq maydonda, jamiki sichqonlarning ko'z oldida qatl etilibdi.

Shundan keyin katta ziyofat berilibdi. Hamma xohlaganicha yeb-ichibdi. Yanko bilan uning mushugi, iti va iloni ham ular-dan qolishmabdi. Istaganicha yeyishibdi, ichishibdi. Ziyofat ta-

mom bo'lgandan keyingina qirol Fortunat Yankoga ketishga ijozat beribdi.

Qirol mehmon bilan xayrlashayotganda unga bir hushtak hadya qilibdi.

— Boshingga bir kulfat tushsa, shu hushtakni chalishing bilan mushkuling oson bo'ladi, — debdi u.

Yanko Kish shahzoda Fortunatga minnatdorchilik bildiribdi-da, ilonga minib yo'lga ravona bo'libdi. Iti bilan mushugi uning ikki yonida lo'killab boraveribdi.

Yo'l yurib, yo'l yursa ham mo'l yurib, oxiri katta o'rmonga yetib kelishibdi. Uning juda ham ichkarisiga kirib ketishibdi. Tevarakat-rof borgan sari qorong'ilashib, huvillayveribdi. Oxiri bir joyga yetib borishibdi, o'sha joydagi har bir daraxtda kavak bor emish. Bahaybat mushuklar bir kavakdan chiqib, ikkinchisiga kirib yurgan emish. Ular shu tariqa daraxtma-daraxt o'tib yurishar ekan. Yanko Kish ularni ko'rib tang qotib qolibdi. To'satdan katta bir mushuk oldidan sakrab chiqibdi-da, Yanko Kish bilan uning hamrohlari — ilon, it va mushukka qarab:

— Bu yerda nima qilib yuribsizlar? — deb so'rabdi.

Shunday debdi-yu, javob berishini kutmay, Yankoni qo'lidan ushlab qayoqqadir boshlab ketibdi.

Yanko Kish avvaliga indamabdi. Ammo tez orada es-hushini yig'ib olgach, yuragi orqasiga tortib ketibdi.

— Meni qayoqqa olib ketayapsan? — deb so'rabdi mushukdan.

— Qirolning oldiga, — deb javob qilibdi mushuk. — Bu yerga nima ish bilan kelganingni o'ziga aytib berasan.

Yana picha yurishib, yakka-yu yagona dub daraxti turgan joyga kelishibdi. Daraxtning atrofida tish-tirnog'igacha qurollangan bahaybat mushuklar yurishgan ekan. Yanko Kishni o'sha yerga

Yanko Kish ilonga minib, uch kecha-yu uch kunduz yo' yuribdi. Iti orqasidan yugurib kelaveribdi. Birdaniga yomon bir joyga kelib qolishibdi — yovvoyi itlar o'rtasiga tushib qolishibdi. Sal bo'lmasa falokatga yo'liqishar ekan. Bir to'da it shaylanib, to'g'ri ularga tashlanibdi. Tolmas sayyohlarni nimta-nimta qilib tashlashlariga sal qolibdi, ammo shu payt jajjigina bir kuchukcha to'satdan vovillab, yovvoyi itlarga tinchlanishni buyuribdi.

Itlar kuchukchaga itoat qilib, shu zahotiyoq jim qolishibdi, bu kuchukcha ularning malikasi ekan. Yanko bilan o'rtoqlari nima voqea bo'layotganiga tushunolmay garang bo'lishibdi. Birdan itlar malikasi Yanko bilan yurgan itning bo'yniga yopishib, uni o'paveribdi:

— Akajonim, shu choqqacha qayerda eding? Biram o'sib-san-a! Durkun bo'lganingni qara! Men bo'lsam, seni allaqachon o'lib ketgan deb yuruvdim.

Shahzodaning sharafiga berilgan ziyofatni asti qo'yavering! Saroyda rosa bir hafta katta bazm-ziyofat bo'libdi, hammalari Yanko Kishga minnatdorchilik izhor qilishibdi. Hamma ovqatlar yeyilib, hamma ichimliklar ichilib tamom bo'lgandan keyingina Yanko bilan ilonni uzoq yo'lga uzatishibdi.

Ular ko'p yo'l yurib, birdan shisha tog'ga duch kelishibdi. Endi bu tog'dan qanday qilib o'tamiz? Uning hamma yog'i silliq, sirg'anchiq-ku! — deb hayron bo'lishibdi.

Shu payt Yanko Kishning esiga Fortunat hadya qilgan hush-tak tushibdi. Hushtakni chalgan ekan, Yankoning oldida birdan kichkina sichqoncha hozir bo'libdi, u Yankoning qo'lga kichkina quticha tutqazibdi-da, bir zumda yana g'oyib bo'libdi.

Yanko Kish qutichani ochgan ekan, ichidan bitta bolg'acha bilan juda ko'p tap-tayyor zinapoyalar chiqibdi. Bir zinapoyani shisha tog'ga qoqib o'rnatib, unga oyoq qo'yibdi. Keyin ikkinchisini o'rnatib, yana bir qadam yuqoriga chiqibdi. Keyin yana bit-tasini, undan keyin yana birini qoqib o'rnataveribdi. Yanko Kish zinapoyalarni shu tariqa o'rnatib, tog'ga bemalol ko'tarilaveribdi, tog'ning tepasiga ham omon-eson chiqib olibdi. U yerda misli ko'rilmagan ko'rkam bir qasr namoyon bo'libdi. Ilon Yanko Kish-ga qarab:

— Aziz xo'jayinim, bu qasrni ko'ryapsanmi? Ilonlar qiroli — otamning turadigan joylari shu. Hozir biz ilonlar mamlakatida turibmiz, — debdi.

Hamma yoqda son-sanoqsiz rang-barang ilonlarni ko'rishibdi, ammo bu ilonlar sira zararli emas ekan, ular hatto jilmayib qarab turishganmish.

Yanko iloni bilan qasrning ichiga kiribdi. Ilon Yankoni otasi bilan tanishtiribdi. Ilonni boqib tarbiyalagan odam Yanko ekanligini bilib, otasi juda xursand bo'libdi-da, yigitga qarab:

— Tila tilagingni, istagan narsangni bajo keltiraman! — debdi.

Ilon bo'lsa Yanko Kishning qulog'iga shivirlab:

— Qirolning jimjilog'idagi uzugidan boshqa narsani so'rama! Odam shu uzukni silashi bilan nima tilasa, hammasi muhayyo bo'ladi, — debdi.

Yanko bu gapni eshitib, qirolidan:

— Jimjilog'ingdagi uzukni ber, — deb so'rabdi.

— Bir uzukdan ne foyda? Ko'proq narsa tila, — deb javob beribdi qirol. — Har biriga sakkiztadan ho'kiz qo'shilgan o'n ikki aravada yigirma yil tashisa ham ado qilib bo'lmaydigan oltin beray, istaysanmi?

Ammo Yanko Kish uzukdan bo'lak narsani xohlamabdi. Ilonlar qiroli yigitchaning o'z so'zida qattiq turib olganiga, uzukdan boshqa hech narsa olmasligiga ko'zi yetgach, uzukni beribdi.

Roppa-rosa bir hafta bazm-u ziyofat qilishibdi. Keyin ilon Yanko Kishni itining oldigacha kuzatib qo'yibdi. It bo'lsa, mushukning oldigacha oborib qo'yibdi, mushuk esa uyigacha kuzatib qo'yibdi.

Yanko uyida onasiga bunday debdi:

— Onajon, men uylanmoqchiman. Saroyga qirolning qiziga sovchilikka boring.

— Esing joyidami, o'g'lim? — deb javob qilibdi bechora onasi, — qirol qizini senga berarmidi! O'zimiz kambag'al bo'lsak, yegani ovqatimiz bo'lmasa! Uyda bir dona bug'doyimiz ham yo'q-ku!

— Nega bo'lmasin? — deb kulib yuboribdi Yanko Kish.

Keyin uzugini chiqarib, uni silashi bilanog bir pari hozir bo'lib:

— Tila tilagingni, aziz xo'jayin! — debdi.

— Uyimiz bug'doyga to'lsin. Bo'sh joy qolmasin, — debdi Yanko Kish.

Pari g'oyib bo'libdi, uy bug'doyga to'lib ketibdi, shuncha ko'p ekanki, agar Yanko onasi bilan ko'chaga tez chiqib ketishmagan-da, ularni ko'mib yuborishi ham hech gap emas ekan.

Keyin Yanko parini yana chaqirib, tilla qutichada qimmatbaho toshlar keltirishni buyuribdi. Yankoning aytgani muhayyo bo'libdi.

Ko'z ochib-yumguncha oldida behisob boyliklar hozir bo'libdi. Yanko qimmatbaho toshlarga to'la qutichani onasining qo'liga tutqazib, uni malikaga sovchilikka yuboribdi.

Bechora xotin qirolning huzuriga borib, muddaosini aytibdi, sovg'a-salomni topshiribdi. Qirol hayron bo'libdi, nega deganda, xotin ko'rinishidan kambag'al bo'lsa ham, lekin misli yo'q qimmatbaho toshlar keltirgan ekan.

«Nasli-nasabi noma'lum bir yigitga qizimni darrov bermaganim ma'qul. Haqiqatan ham boymi-yo'qmi, tekshirib ko'rish kerak» deb o'ylabdi qirol. Keyin Yanko Kishning onasiga shunday debdi:

— Gap bunday, chirog'im, o'g'lingga qizimni beraman, ammo bir shartim bor: o'g'ling bir kechada menikidan yetti marta yaxshiroq saroy qurib olsin, shu saroydan mening saroyimgacha yo'l ochsin, bu yo'lning kengligi yigirma sarjin bo'lsin, uning ikkala tomoniga anjir daraxtlari o'tqazilib har daraxtda bittadan bul-

bul bo'lsin, har bir bulbul tinmay sayrab tursin. Ana shundagina o'g'lingga qizimni beraman.

Shundan keyin Yanko Kishning onasi uyiga qaytib kelibdi, bo'lgan gapning hammasini oqizmay-tomizmay o'g'liga yetkazibdi, o'g'li bo'lsa pinagini buzmasdan:

— Hechqisi yo‘q, oyijon, hammasi bo‘ladi, — debdi.

U uzukni silabdi, qirolning aytganlarini bekam-ko'st bajar, men bilan onamni uxlab yotganimizcha yangi saroyga ko'chir, deb pariga amr-farmon beribdi.

Erta saharda daraxtlardagi bulbullar xonish qilib, chax-chaxlashib, xushnavo sayrab, qirolni uyq'otib yuborishibdi.

Qirol o'rnidan sapchib turibdi-da, derazasini ochib qarasa, ro'parasidagi tepalikda o'zinikidan rosa yetti marta yaxshiroq saroy bunyodga kelibdi, ikki saroy orasida kengligi yigirma sarjin keladigan yo'l bormish, uning ikki tomoniga boshdan oyoq anjir daraxtlari o'tqazilganmish, har daraxtda bittadan bulbul bor emish.

Qirolning kuyovi ana shunaga ekan!

Qirolning o'zi ham, qizi ham suyunib ketishibdi. Qirol Yanko Kishqa qizini beribdi.

Katta to'y-tomosha bo'libdi, qatorasiga uch yil xursandchilik qilishibdi, baxtiyor turmush kechirishibdi. Qirol o'tgandan keyin mamlakatni idora qilish Yanko Kishga qolibdi. U yurtni odillik bilan idora qilibdi, kambag'allarning ra'yiga qarabdi, beva-bechoralarning ko'nglini o'ksitmabdi.

GUL VA GUNAFSHA

Otgan zamonda bir badavlat odam bo'lar ekan. Uning Gunafsha degan go'zal bir qizi bor ekan. Xotini o'lgach, o'sha kishi bir jodugar xotinga uylanibdi. Bu xotin o'gay qizini hech ko'ra olmas ekan. U kunlardan bir kuni eriga qarab:

— Gunafshani erga beradigan vaqt yetdi. Lekin uni oladigan yigitga uch shart qo'yaman, kimki shu uch shartni bajarsa, qizni o'shanga beraman, — debdi.

Gunafshaga xushtor bo'lib ko'p yigitlar kelishibdi, ammo uch shartni bajarolmay, nochor qaytib ketishibdi.

Bir shartni bir qo'shnisi ham eshitibdi-da, Gul degan o'g'liga qarab:

— Borib Gunafshani ko'r, agar ko'nglingga yoqsa — uylan. Men otasini bilaman — oliyjanob odam, — debdi.

Gul otlanibdi-da, qiz ko'rgani jo'nab ketibdi. U yerga yetib borib, oldin qizning o'zi bilan gaplashibdi.

— Jonim, menga tegasanmi? — debdi u.

— Qo'y, bo'lmag'ur narsalarni orzu qilma! — deb javob beribdi Gunafsha. — Yovuz o'gay onam sening oldingga uch shart qo'yadi, uni sen ham baribir bajarolmaysan.

Gul qo'rqmay to'g'ri qizning uyiga boribdi-da, Gunafshaga uylanmoqchi ekanini otasiga aytibdi. Xuddi shu gap ustida o'gay ona ham bor ekan.

— Agar uch shartimni bajarsang, Gunafshani olasan, bajarmasang ginang o'zingdan, — debdi o'gay ona. — Birinchi

shartim bunday: huv anavi tepalikni ko'ryapsanmi! Ana o'sha tepalikni tekislab, o'rniga tok ekasan, uzumini yig'ib olasan-da, o'sha uzumdan sharob tayyorlab, ertaga ertalab barvaqt bizga olib kelasan.

Gul juda xafa bo'lib, to'ppa-to'g'ri Gunafshaning oldiga boribdi.

— Nega buncha xafa bo'lib qolding? — deb so'rabdi qiz.

— Eh, asti so'rama! O'gay onang qo'ygan shartni bajarolmas ekanman, bundan chiqdi, senga uylana olmas ekanman! Onangning shartiga ko'ra bir kechada huv o'sha kattakon tepalikni tekislab, uning o'rniga tok ekarmishman, uzumini yig'ib olib, undan sharob tayyorlarmishman-da, u bilan ota-onangni mehmon qilarmishman.

— Agar gap faqat shu bo'lsa, uyingga borib, bermalol uxlayver, — deb javob beribdi Gunafsha. — Erta tong qorong'usida turib to'g'ri mening oldimga kel!

Gul uyiga kelib, yotib uxlabdi. Ertasiga tong qorong'usida turib, derazadan qarasa, kechagi tepalik yo'q bo'lib, o'rnida toklar o'sib turganmish.

Gul kiyinib, Gunafshaning oldiga boribdi. Qiz qo'lida bir kosa to'la qip-qizil sharob ushlab turganmish.

— Mana, — debdi qiz, — kampirga eltib berib, uni suyuntir.

Shum kampir Gul ko'tarib kelayotgan sharobni ko'rib, alamidan joni chiqib ketayozibdi, so'ng shunday debdi:

— Birinchi shartni bajarding. Endi huv anavi o'rmonni ko'ryapsanmi! O'shandagi daraxtlarning hammasini kesasan, o'tinlarni bir joyga to'playsan, ochilgan yerni haydab, bug'doy ekasan-da, ertaga ertalab bizni o'sha bug'doy unidan yopilgan issiq non bilan mehmon qilasan.

Gul qizning oldiga juda ma'yus bo'lib borib, shunday debdi:

— Bu safar o'gay onang huv o'sha qalin o'rmondagi daraxtlarning hammasini kesib, bir joyga to'plashni, ochilgan yerni haydab, bug'doy ekishni va ertaga ertalab o'sha bug'doy unidan yopilgan issiq non bilan mehmon qilishni buyurdi!

— Shuning o'zimi? Bu ham unchalik qiyin emas, — debdi Gunafsha. — Borib, bermalol uxlayver. Ertalab tong qorong'usida turib, mening oldimga kel.

Gul uyiga borib, yotib uxlabdi. Ertalab turib derazadan qarasa, kechagi o'rmon yo'q emish, kesilgan daraxtlar bir chekkaga taxlangan, yerda esa, bug'doy o'rib olingan ang'izning o'zi qolganmish.

Gul tez kiyinib, Gunafshaning oldiga borsa, uning dasturxoni ustida shirmoydek qip-qizil, issiq nonlar turganmish.

— Kampirga olib bor! — debdi Gunafsha.

Gulning qo'lidagi issiqqina bug'doy nonlarni ko'rgan kampir besh battar quturib ketibdi. «Shoshmay tur hali, — debdi u o'zicha, — mana bu uchinchi shartni bajaraman deganingda ajaling yetadi!»

Keyin eshittirib shunday debdi:

— Mening uchta zotli ayg'irim bor, agar shularni egarlab minib, aylanib kela olsang, Gunafsha seniki bo'ladi.

Gul Gunafshaning oldiga kelib:

— Menga yana bir marta yordam ber, go'zalim Gunafsha! — debdi.

— Yana nima dedi u jodugar!

— U, uchta ayg'irim bor, dedi, agar ularni egarlab minib, aylanib kelolsam sen meniki bo'larmishsan.

— Oh, Gul! — deb javob beribdi Gunafsha. — Bu shart juda ham qiyin. Birinchi ayg'ir mening o'z otam bo'ladi, kampir uni

ayg'irga aylantirib qo'ygan. Lekin sen otamni ayashing kerak, nega deganda, uning hech qanday aybi yo'q. Ikkinchi ayg'ir esa o'sha yovuz o'gay onamning xuddi o'zi bo'ladi, sen uni chalajon bo'lguncha choptir, unga hech balo yetmaydi, aksincha, yaxshi bo'ladi. Uchinchisining kimligini keyin o'zing bilasan, dilingga ayon bo'ladi.

Gul otxonaga boribdi-da, qari otni olib chiqib, egarlab minibdi, biroz aylantirgandan so'ng yerga irg'ib tushibdi-da, yetaklab yana otxonaga kiritib qo'yibdi.

Keyin qari jodugarni olib chiqib, yelkasiga irg'ib minibdi, yaxshilab tepkilab, qamchin bilan rosa savalabdi. Biram uchib ketibdiki!..

Jodugar oyog'ida zo'rg'a turadigan bo'lib qolgach, Gul uni otxonaga kiritib qo'yibdi.

— Ha, quv kampir, — debdi Gul, — endi murodingga yetdingmi!

Uchinchiy ayg'irni olib chiqib, ustiga avaylabgina o'tiribdi, bir-ozdan so'ng yerga tushib, uni ham otxonaga kiritib qo'yibdi, hamma yog'ini ipak ro'molcha bilan artibdi.

Ertasiga Gunafshaning uyiga boribdi. Gunafsha Gulga shunday debdi:

— Uchala shartni bajarding, lekin meni baribir senga berishmaydi.

— Unday bo'lsa, qochaylik, — debdi Gul.

— Bularning ko'zidan qochib bo'psan, — deb javob beribdi Gunafsha.

— Biz bunday qilamiz, — debdi Gul, — nina olib, barmoqlarimizni qonathamiz-da, kursi ustiga uch tomchidan tomizamiz. Agar o'gay onang otimizni atab chaqirgudek bo'lsa, qon tomchilari to qurib qolguncha bizning o'rnimizga javob berib turadi.

Xuddi shunday qilishibdi-da, qochib ketishibdi.

Tong otar-otmas shum kampir:

— Gul! Gunafsha! — deb chaqiribdi.

— Men shu yerdaman! Men shu yerdaman! — deb javob berishibdi qon tomchilari.

Jodugar kampir xotirjam bo'lib, yana yotib uxlabdi. Gul bilan Gunafsha bu vaqt ichida ancha joyga borib qolishibdi.

O'gay ona yana chaqiribdi:

— Gul! Gunafsha!

— Men shu yerdaman! Men shu yerdaman! — deb javob berishibdi qon tomchilari.

Kampir xotirjam bo'lib, yana uxlab qolibdi. Ungacha Gul bilan Gunafsha yanada uzoqqa borib qolishibdi.

Shu payt kampir yana qichqiribdi:

— Gul! Gunafsha! — debdi.

Javob eshitilmabdi. Qon tomchilari jim bo'lib qolibdi, chunki ular qurib qolgan ekan.

Yo'lda keta turib Gunafsha birdaniga:

— Orqangga qarab ko'r-chi, nimagadir qulog'im qizib ketyapti, otam orqamizdan quvlab kelayotganga o'xshaydi, — debdi.

Gul qayrilib qarasa, chol ularning ketidan shamolday uchib kelayotganmish. Shunda Gul yerga qalin taroq tashlagan ekan, o'sha zahoti qalin bir o'rmon paydo bo'libdi. Chol to o'rmondan o'tguncha, ular qanchadan qancha cho'l-u biyobonlardan o'tib ketishibdi.

Bir vaqt Gunafsha yana shunday debdi:

— Orqaga qara-chi, otam orqamizdan yetib kelganga o'xshaydi.

Gul orqasiga qarabdi.

— Voy, bizga yetay deb qolibdi, — debdi Gul va oynani tashlab yuborgan ekan, shunday tez oqar daryo paydo bo'libdiki, cholning undan o'tishga yuragi dov bermabdi.

Chol uyiga qaytib kelgach, kampir uni rosa do'pposlabdi.

So'ng o'gay onaning o'zi yog'och otga minib, ularning orqasidan quva boshlabdi.

Bir vaqt Gunafsha Gulga shunday debdi:

— Orqaga qara-chi, qulog'im qiziyapti, orqamizdan quvib kelayotgan shum kampir bo'lmasin tag'in! Agar o'zi bo'lsa, shunday qilamiz: sen xuddi shu yerda kattakon ko'l bo'lib olasan, men o'rdak bo'lib, uning ichida suzib yuraman.

Xuddi shunday qilishibdi. Shum kampir bularni quvib yetgan vaqtda Gunafsha ko'l o'rtasida bermalol suzib yurgan emish! Agar kampir jodugar bo'lmaganda, ko'lda kim suzib yurganini bilolmas ekan.

U yog'och otidan tushib, o'zini ko'lga otibdi.

— To'xtab tur, bebosh qiz! — debdi u. — Men seni hozir ushlab olaman!

Gunafsha esa hech qo'rqmabdi. O'gay onasini ko'lining qoq o'rtasigacha ergashtirib boribdi. O'zi bilintirmasdan sekin qirg'oqqa chiqib olibdi-da, yana o'z holiga qaytibdi. Gulni ham yigit holiga keltiribdi. Ular darrov yog'och otga minib, ko'zdan g'oyib bo'lishibdi.

Kampir bo'lsa uyga qaytib ketibdi, begunoh cholni rosa do'pposlabdi.

— Qizingning shunaqa bo'lishiga sen aybdorsan! — debdi u.

Jodugar o'gay qizni rosa qarg'abdi, keyin har xil duolar o'qib, Gulning ko'nglini undan sovitibdi.

Gul bilan Gunafsha shu yurganlaricha yurib-yurib, uylariga yetishlariga sal qolganda, Gunafsha birdaniga to'xtab:

— Sen ketaver, men shu yerda qolaman. Mabodo kerak bo'lsam, shu yerga kelarsan. Hozircha o'zimga tumandan uy qurib, shu yerda tura turaman.

Gulning yolg'iz o'zi ketibdi. Uyiga borsa, otasi darvoza oldida o'tirgan ekan.

— Xo'sh, qayerlarda darbadar yuribsan, nega buncha uzoq yo'q bo'lib ketding? — deb so'rabdi o'g'lidan.

Lekin Gul butun bo'lgan voqeani unutib qo'yibdi, Gunafsha ham esidan chiqibdi, otasiga nima javob berishini bilmay qolibdi.

— Uyga qaytib yaxshi qilibsan. Seni o'zim uylantirib qo'yaman, — debdi otasi. — Ertaga to'y qilamiz.

— Xo'p ota, siz istagancha bo'lsin! — deb javob beribdi Gul.

Ertasi kuni to'yga odamlar kela boshlabdi. Gunafsha to'yda chalingan cholg'ularning ovozini eshitib, kimning to'yi ekanligini bilibdi-da, bir gadoyini topib, unga:

— Agar sen gadoy do'stlaring bilan to'yga borib, men o'rgatgan gaplarni baravar aytib qichqirsalaring, ana shu uyimni bo'shatib beraman, — debdi.

Lekin gadoylar quruq uydan tilanchilik qilishni afzal bilib ko'nishmabdi-da, yo'llariga ketaverishibdi.

Gunafshaning oldidan lo'li bolalari yugurib o'tib qolishibdi. Gunafsha ularga shunday debdi:

— Agar to'yga borib, men o'rgatgan gaplarni baravariga aytib qichqirsalaring, mana shu chiroyli uyni beraman.

— Xo'p bo'ladi, xonim, — deb javob berishibdi bolalar, — siz aytgancha qichqiramiz.

Kuyov bilan kelin bolalar oldidan o'tayotgan vaqtda, o'nlarcha lo'li bolalari baravariga:

— Non xayr qilinglar. Gul Gunafshani unutganday baxtsiz yetimchalarni unutmanglar! — deb qichqirishibdi.

Ana shundan keyingina Gulning Gunafshasi borligi esiga tushibdi.

Gul shu yerning o'zidayoq yangi kelinni tashlab, Gunafsha tomonga yugurib ketibdi. Kelin bo'lsa, o'zining ilgarigi kuyovi oldiga qaytibdi. Uning ham sevgan kuyovi bor ekan. Zolim otasi qizni sevgan yigitiga bermay, uni Gulga majbur qilib uzatayotgan ekan. Oxiri kelin o'zining sevgan yigiti bilan, Gul esa Gunafsha bilan topishibdi.

Lo'lilarga katta uy tegibdi. Ular rosa xursand bo'lishibdi! Ulardan bittasi ham bunday uyni ko'rmagan ekan. Hammalari uyda yotib miriqib uxlashibdi, juda sovuq qotganlarini faqat ertalabga borib sezishibdi. Ko'zlarini katta ochib, nima ko'ribdilar, deng? Tepalarida yulduzlar-u, taglarida esa, ko'm-ko'k taqir o't emish. Uy tumandan yasalgan ekan, shuning uchun ertalab butun tuman tarqalib ketibdi. Lo'li bolalar hayron bo'lib, hammalari baravariga:

— Ana xolos, bizni hali hech kim hech qachon bunchalik laqilatgan emas edi! — deb yuborishibdi.

OX-XO-XO

Bor ekan, yo'q ekan, bir kambag'al bo'lgan ekan. Kambag'al xotini va o'g'ilchasi bilan haddan tashqari bechorahol yashashar ekan. U ro'zg'orni bazo'r tebratar ekan.

Bolakay voyaga yetib, aqli kirgach, otasiga shunday debdi:

— Otajon, dunyo kezib o'zinga yarasha kasb-kor topishga qaror qildim.

— Obbo o'g'lim-ey, shu yerlarda ham tuz-nasibangni topib yursang bo'lardi! — debdi ota.

— Yo'q, otajon, ruxsat bersanglar o'z omadimni sinab ko'rsam.

— Unda ixtiyoring, bolaginam, mayli roziman, — debdi ota. Lekin ancha yoshsan, o'zingni ehtiyot qil.

Bolaning onaizori o'g'lim yo'lda yeydi deb issiq-issiq so'lqildoq kulchalar yopib, to'rvasiga joylabdi.

O'g'il ota-onasi bilan xo'shlashibdi, bergan non-tuzlari, qilgan tarbiyalari uchun yer baravar ta'zim bajo keltiribdi-da, hayyo-hu deb safarga otlanibdi. Otasi uni o'rmongacha kuzatib qo'ymoqchi bo'libdi. Ular yo'l yurib, yo'l yurib bir chashmaga duch kelishibdi. Yigitcha shu yerda nafas rostlab otasi bilan xayrlashmoqchi bo'libdi. U suv ichmoqchi bo'lib chashmaga yaqinlashibdi, engasha turib, beixtiyor:

— Ox-xo-xo! — deb yuboribdi.

Yigitcha shunday deyar-demas, chashma ichidan mittigina bir odamcha sakrab chiqibdi. Odamchanning soqoli juda uzun ekan.

— Yigitcha, meni chaqirganding, mana, men hozir bo'ldim, — debdi odamcha.

— Yo'g'-ey, otaxon, sizni chaqirmadim, hatto bu yerdaligingizdan bexabar edim, — hayron bo'libdi yigitcha.

— Nega chaqirmadim deysan? — qisti-bastiga olibdi odamcha. — Ismimni atab chaqirding-kul! «Ox-xo-xo» deding. O'sha chaqirganing men bo'laman!

— Ha, endi beixtiyor og'zimdan «Ox-xo-xo» degan so'z chiqib ketgan bo'lsa bordir.

— Nima ham derdim. Xo'sh, yo'l bo'lsin, yigitcha? — deb so'rabdi Ox-xo-xo.

— Ish izlab ketyapman.

— Menga yollana qol unda, bir kuningni bir yilga hisoblayman. Lekin oldindanoq ogohlantirib qo'yay: mehnating evaziga sariq chaqa ham bermayman. O'zing nima topsang, o'sha narsa seniki.

— Iloj qancha, mayli, roziman, — ko'nibdi yigitcha.

Shundan so'ng yigitcha otasi bilan xayrlashibdi. Otasi ham o'g'li uzoqqa ketmaganidan, ustiga-ustak bir yilda qaytishidan xursand bo'lib uyiga qaytibdi. Yigitcha bilan mitti odamcha o'rmon ichkarisiga yo'l olishibdi. Uzoq yurib, oxiri bir uyga yetib borishibdi.

— Men shu yerda yashayman, — debdi uzunsoqol. — Kir, kiraver, yigitcha. Ichkaridan ularga oy desa oyday, kun desa kunday bir qiz peshvoz chiqibdi. Odamcha sahibjamolga qarab gap qotibdi:

— Mana, qizim, senga yordamchi yetaklab keldim. Qo'sh-qo'llab senga topshiraman. Qolganini o'zing bilasan.

Shunday deb chol ketibdi. Yigit qizga ro'zg'or ishlarida yordamlashib yuribdi.

Bir kuni qiz yigitchaning qo'lidan tutibdi-da, uni o'choqda osig'liq kattakon doshqozonga o'tqazib, qozon tagiga olov yoqib yuboribdi. Suv obdan qaynagach, qiz yigitchani doshqozondan

olib ustidan muzdek suv quyib yuboribdi. Yigitcha oldingidan o'n baravar xushro'y bo'lib qolibdi. Qiz undan:

— Xo'sh, nimaga o'rganding? — deb so'rabdi.

— O'mbaloq oshishni, taqaday bukilishni o'rgandim.

Qiz yana yigitchaning qo'lidan tutibdi-da, yetaklab borib suvi qaynab turgan doshqozonga tushiribdi. Keyin oldingiday qozondan olib ustidan muzdek suv quyib yuboribdi, u yanayam chiroylilashibdi.

— Xo'sh, bu gal nima o'rganding? — deb so'rabdi suluv qiz.

— Bu galmi? — deb javob qaytaribdi yigitcha, — o'mbaloq oshib, taqaga qoqish uchun mix bo'la olaman!

Shundan so'ng qiz yigitchani uchinchi marta qaynoq va sovuq suvga pishib olibdi. Yigitcha suxsurday bo'libdi.

— Qani, yigitcha, ayt-chi, bu safar nima o'rganding? — deb savol beribdi pariroy qiz.

— Bu safar shuni o'rgandimki, — debdi yigitcha, — o'mbaloq oshib, oq kabutarga aylanishim mumkin!

Qiz yigitga yana bir qancha sehrgarlik ilmlarini o'rgatibdi.

— Xo'p, yigitcha, ertaga xizmat muhlating tugaydi, — debdi qiz. — Mening gaplarimni ikkala qulog'ing bilan yaxshilab eshitib ol. Ertaga dadam uyga qaytib keladi. U nimalar o'rganganingni surishtiradi. Sen esa «Bir o'mbaloq oshaman-da, taqaga aylanaman, ikkinchi marta o'mbaloq oshsam, taqa qoqiladigan mixga aylanaman. Tag'in o'mbaloq oshsam, oq kabutarga aylanishim mumkin», deb ayt. Dadam yana nima o'rganding, deb savolga tutadi. Sen bu savolni javobsiz qoldir. Agar otam bundan ortiq narsa o'rganganingni bilsa, seni sog' qo'ymaydi.

Ertasiga tush mahali Ox-xo-xo uyga kirib kelibdi. U yigitchani savolga tutgan ekan, u xuddi qiz aytganday javob qaytaribdi. Ox-xo-xo xotirjam bo'lib yigitchaga uyga ketishiga ruxsat beribdi.

Shunday qilib yigitcha bir yil deganda uyiga kirib boribdi. Otanasi o'g'lini ko'rib quvonib ketishibdi. «Buyog'i chatoq bo'ldi-ku, o'g'limni nima bilan mehmon qilaman endi, — deb o'ylab qolibdi kambag'al, — uyimda yeb-ichishga hech vaqo yo'q-ku».

Otasining dilidagini sezgan yigitcha darhol so'rabdi:

— Nega kayfiyatingiz buzildi, ota?

— E, nimasini aytasan, o'g'lim, — debdi otasi, — seni nima bilan mehmon qilsam ekan deb hayron bo'layapman.

— Tashvishlanmang, ota, — tasalli beribdi o'g'il. — Hozir bir o'mbaloq oshaman-da, chiroyli zotdor itga aylanaman. Bo'ynimda tilla zanjir bo'ladi. Meni yetaklab ketaverasiz. So'ragan odamga yarmarkaga it olib ketyapman, deng, «Necha pulga sotmoqchisiz itni?» — deb so'rashsa yuz forintga sotmoqchi ekaningizni ayting. Lekin zinhor zanjirni sotmang, uni cho'ntagingizga solib qo'ying.

Yigitcha bu so'zlarni aytib, bir o'mbaloq oshgan ekan, chiroyli ovchi itga aylanibdi, itdan, hatto yigitchaning otasi ham ko'z uzolmay qolibdi. Ular yo'lga tushishibdi. Bir mahal qarshi tomondan bir foytun ko'rinibdi. Foytunda to'rtta boyvachcha o'tirishgan ekan. Boyvachchalar chiroyli ovchi itni ko'rib, foytunni to'xtatishibdi-da, yo'lovchidan so'rashibdi:

— Qayoqqa olib ketyapsiz bu jonivorni? Judayam chiroyli ekanmi?!

— Katta yarmarkaga olib ketyapman itimni, sotmoqchiman.

— Qanchaga sotmoqchisiz?

— Yuz forintga.

— Zanjiri bilan birgami?

— Yo'q. Zanjir sotilmaydi. Itning o'zini yuz forintga sotmoqchiman.

— Ana xolos, zanjirni yechib olsangiz, itni qanday yetaklab ketamiz?

— U yog'ini o'zingiz bilasiz endi.

Boyvachchalar so'ralgan yuz forintni berishib itni sotib olishibdi.

Xaridorlar itni foytunga o'tqazib, dimog'lari chog', yo'llarini davom etkazishibdi. Kambag'al ham pulni olganicha bir-bir odimlab yo'liga ravona bo'libdi. Boyvachchalar yarim chaqirimcha yurar-yurmas bir quyon yugurib yo'llarini kesib o'tibdi. Quyonna ko'rib it siltana boshlabdi. Ammo boyvachcha itni mahkam ushlab, qo'yib yubormapti. Hamrohlari hayron bo'lishibdi.

— Nega endi qo'yib yubormayapsan? Quyonga yetib bosmoqchi bo'layapti-ku axir jonivor.

— Ho, hecham qo'yib yubormayman-da! Butunlay qochib ketsa-chi?

— Qochib ketmaydi. O'rgatilgan ovchi it bu. Quyonna ushlab, qaytib keladi.

Ko'p tortishuvdan keyin boyvachcha itni qo'yib yuboribdi. It foytundan tushib quyon yashiringan maymunjon butasi tagiga kirib ketibdi. Boyvachchalar shuncha poylashsa ham it qaytib chiqavermabdi. Hammalari xushtak chalishibdi, baqirib chaqira boshlashibdi. Ammo it qorasini ham ko'rsatmapti.

— Ana aytmadimmi?! — debdi itni sotib olgan boyvachcha jahli chiqib. — Qo'yib yubormasligim kerak edi. Jonivor bu joylarni bilmaydi, qanday qaytib keladi endi?

Boyvachchalar foytundan tushib itni rosa qidirishibdi, lekin itdan dom-darak bo'lmabdi. Oxiri itni sotib olgan boyvachchanning xayoliga bir fikr kelibdi: egasining oldiga qaytib borgan bo'lsa-chi? Boyvachchalar foytunga o'tirib, kambag'alning izidan tushishibdi.

Hammasi kelishilganday bo'libdi. Kambag'alning o'g'li bir o'mbaloq oshib gijinglagan toyga aylanibdi, chiroyiga qarab ko'z qamashar emish. Ular yarmarkaga kirib borishibdi.

«Qirolni yenggan cho'pon» ertagiga.

«Kichkina Yanko» ertagiga.

typically found swimming ventral side up in fresh water. (1855-60)

fair-y slip-per (fāir'ē slip'ar), *n.* Calypso (as in the story of the fair-y stone). 1. a fossil or other oddly shaped crystal. 2. a stone arrowhead. 3. a megalith or stone monument of ancient origin. (1785-95)

fair-y tale, 1. a story, usually for children, about elves, hobgoblins, dragons, fairies, or other magical creatures.

«Mitti polvon» ertagiga.

«Osmon baravar o'sib ketgan loviya» ertagiga.

typically found swimming ventral side up in (tr) b water
[1855-60]

fair-y-slip-per (fâr/y slip/or), *n.* Calypso (as in the story of the fair-y stone). 1. a fossil or other oddly shaped object, or crystal. 2. a stone arrowhead. 3. a megalith or stone monument of ancient origin. [1785-95]

fair/y tale, 1. a story, usually for children, about elves, hobgoblins, dragons, fairies, or other magical creatures. 2. an incredible or misleading statement, account, or story.

«Kampir va ajal» ertagiga.

«Yalqov mushuk» ertagiga.

typically found swimming ventral side up in (fr) a water (1855-60)

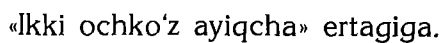
fair-y slip-per (fär'ē slip'ar), n. Calypso (1855-60)

fair-y stone, 1. a fossil or other oddly shaped (1855-60) or crystal. 2. a stone arrowhead. 3. a megalith or stone monument of ancient origin. [1785-95]

fair-y tale, 1. n story, usually for children, about elves, hobgoblins, dragons, fairies, or other magical creatures. 2. an incredible or misleading statement, account

«Qirol Katsor» ertagiga.

fair-y-slip-per (fâr/ê slip/or), *n.* Calypso (dâ/20)
fair'y stone', 1. a fossil or other oddly shaped stone or crystal. 2. a stone arrowhead. 3. a megalith or a stone monument of ancient origin. [1785-95]

fair'y tale', *n.* a story, usually for children, about
elves, hobgoblins, dragons, fairies, or other magical creatures.

Shu zahoti atroflarini tumonat xaridor qurshab olibdi. Bu yerda bunaqangi chiroyli bedovni hech kim ko'rmagan ekan.

— Necha pul so'rayapsiz, toyga? — so'ray boshlashibdi har tarafdand.

— Bo'lgani uch yuz forint.

— Shundaymi, jilovi bilan birga berasiz-da, unda.

— Yo'q, jilovini olib qolaman. U sotilmaydi.

Xaridor bo'sh kelmasdan:

— Axir ot deganni doim jilovi bilan sotishadi-ku?

— Men unday qilmayman. Xohlasangiz shu, — debdi kambag'al.

Xiyla vaqtgacha savdolashishibdi. Xuddi shu kuni Ox-xo-xo ham yarmarkada ekan. U bor-baraka qilinayotgan bedovning qanday sehrga egaligini darhol fahmlabdi va qattiq jahli chiqibdi: «Shoshmay tur hali, muttaham, faqat taqa bilan mixga aylanishni o'rganganman deb yolg'on gapirgan ekansan-da. Meni laqillatmoqchi bo'ldingmi hali? Mana endi mendan ko'rasan laqillatish qanaqa bo'lishini!»

Ox-xo-xo darhol boshqa qiyofaga kirib bedov savdo bo'layotgan joyga yaqinlashibdi. Kelsa u yerda hamon xaridorlar umidvor turishar, jilov uchun mo'maygina aqcha va'da qilishayotgan ekan.

— Aytilgan uch yuz forintni, mana, men to'layman, — debdi u kambag'alga yuzlanib, — lekin shart shuki, jilovni ham birga qo'shib sotasan.

— Yo'q, jilovini sotmayman, — deya javob qaytaribdi kambag'al.

— Ana xolos! Hech jahonda ot ham jilovsiz sotiladimi, qanaqasan o'zi?

— Otni jilovi bilan sotganlar sotaversin. Men jilovsiz sotaman, gap tamom.

Savdo qizib Ox-xo-xo jilov uchun tag'in yuz forint bermochi bo'libdi.

— Jilovni sotmayman dedimmi, sotmayman.

— Men ham aytgan gapimdan qaytmayman, — oyoq tirab turib olibdi Ox-xo-xo. Biroz do'q ham qilibdi. Oxiri kambag'al otni jilov bilan sotishga majbur bo'libdi. Ox-xo-xo darrov bedovni xizmatkoriga topshiribdi-da, otni uyga eltib, mahkamroq bog'lab qo'yishni buyuribdi. Kambag'al uch yuz forintni beliga tugib uyiga qaytib kelibdi. U qizishib qilib qo'ygan ishidan afsuslanibdi, ammo taqdirga tan berishdan o'zga iloji ham yo'q ekan!

Ox-xo-xo ham uyi tomon yo'l olibdi.

— Shoshmay tur hali! Meni aldaganing uchun boshingga shunday kunlarni solayki! — derkan u takror-takror.

U xizmatkorini chaqirib shunday debdi:

— Anavi yangi ot pichan so'rasa suv ber! Suvsaganda oxuriga arpa tashla. Xullas, nima xohlasa shuning teskarisini qil!

— Xo'p bo'ladi, xo'jayin, aytganizdek qilaman.

Shaharda esa hammaning og'zida Ox-xo-xo sotib olgan otning ta'rifi ekan. Shu kungacha hech kim, hech qayerda bunday chiroyli otni ko'rmagan ekan-da! Bu ta'rif qirolning qulog'igacha yetib boribdi. O'sha kunlari qirol o'g'lini uylantirish taraddudida yurarkan, u kelinlikka daryoning narigi sohilidagi qirol qizini mo'ljallab qo'ygan ekan.

Bir kuni kuyov bo'lmish shahzoda otasiga bunday debdi:

— Eshitishimcha, Ox-xo-xoning bir zotdor oti bor emish, qo'shni qirollikka o'sha otda borsam degandim.

— Mayli, o'g'lim, so'rasang otning egasi yo'q demas, — debdi qirol. — Ammo eshitishimcha, Ox-xo-xo bedovini yer-u ko'kka ishonmasmish.

— Borib bir so'rab ko'ray-chi, menga yo'q deyolmas.

Shunday deb shahzoda Ox-xo-xoning oldiga borib, undan bedovini vaqtincha berib turshini iltimos qilibdi.

— Ancha nozik iltimos bilan kelibsan, shahzoda, otimni har qancha aqchaga ham birovga bermaganman. Biroq qirol o'g'lining ra'yini qaytarolmayman, mayli, otni berib turishim mumkin. Faqat bitta shartim bor: otga bir tomchi ham suv ichirmaysan!

— Xo'p, — debdi shahzoda, — xuddi aytganingizday qilaman.

Bedovni hovliga olib chiqib egar urishibdi, shahzoda otni minibdi-da, otasi huzuriga kelibdi.

— Mana, ko'rib qo'ying, buzrukvorim. Ox-xo-xo yo'q demadi. Lekin bir shart qo'ydi: ot har qancha chanqamasin, bir tomchi ham suv bermasligim kerak ekan.

Safarda shahzodaga hamroh bo'luvchilar chaqirtirilibdi. Daryo yoqasiga tumonat kuyovjo'ralar to'planib, hammalari kemaga o'tirishibdi. Shahzoda esa otda kechib o'tishga qaror qilibdi. Jonivor tashnalikdan juda qiynalib tursa ham shahzoda unga bir tomchi ham suv bermasmish.

Narigi sohilga yetib olgach shahzoda kazo-kazo kuyovjo'ralar hamrohligida qirol huzuriga yo'l olibdi. Bundan xabar topgan shahar ahli kuyovni katta izzat-hurmat bilan qarshi olibdi. Bedovga hatto qirolning havasi kelibdi.

To'y, bazmi jamshid boshlanibdi. Hamma to'yguncha yeb-ichib, maishat qilibdi.

— Bas, yetar, endi yo'lga tushaylik, — debdi nihoyat shahzoda.

Kuyov-kelin, qolgan mehmonlar qirol va uning a'yonlari kuzatuvida daryo bo'yiga kelishib kemaga o'tirishibdi. Lekin shahzoda qallig'i bilan daryoni otda kechib o'tibdi. Bedov qattiq

suv sabdi. Ammo jilovini mahkam changallab olgan shahzoda otning bosh egib suv ichishiga yo'l qo'ymas emish. Buni ko'rib kelinning sabri chidamabdi.

— Bag'ri tosh odam ekansan, — debdi u kuyovga yuzlanib. — Axir ot jonivor tashnalikdan o'lay deyapti-ya, parvoyingga kelmaydi! Suvni qizg'anyapsan-a shunday otdan! Yo daryo suvi kamayib qoladi deb qo'rqayapsanmi?

Ot suvsab yana bosh egmoqchi bo'lgan ekan, shahzoda tag'in jilovni siltab, otga suv ichirmabdi. Shunda kelinning qattiq jahli chiqibdi:

— Bedovni iziga qaytar, meni saroyga, to'g'ri dadamning huzuriga olib bor. Nikohdan o'tgan bo'lsak ham men sen bilan birga yashamayman!

Qallig'idan judo bo'lishini sezib shahzodaning kapalagi uchibdi-da, otning yuganini bo'sh qo'yib, suv ichishiga qarshilik qilmabdi. Bedov ikki-uch suv simirar-simirmas birdan oltin baliqqa aylanib qolibdi. Shahzoda bilan qallig'i daryo bo'yida hayron bo'lgancha qolishibdi.

Ox-xo-xo bedovdan xavotirda ekan. Uning oltin baliqqa aylanganini darrov fahmlabdi-da, bir o'mbaloq oshib kabutarga aylanibdi. Daryoga o'qday uchib kelib, bir o'mbaloq oshib, bahaybat baliqqa aylanibdi. Keyin oltin baliqni quvlay ketibdi. yetay-yetay deganda oltin baliq lip etib sohilga chiqibdi-da, oq kabutarga aylanibdi, Ox-xo-xo ham sohilga chiqib bir o'mbaloq oshgan ekan, sorga aylanibdi va kabutarni ta'qib eta boshlabdi. Bechora kabutar charx urib, jonholatda olg'a intilibdi.

Shu alpozda ular boshqa bir mamlakatdagi shaharga yetib borishibdi, u shaharda ham qirol saroyi bor ekan. Bu vaqtda

saroyning derazasidan qirolning qizi tashqarini tomosha qilib o'tirgan ekan. Nogahon uning ko'zi bir sorning kabutarni quvlab kelayotganiga tushibdi. Sor ana-mana kabutarga yetib olay deyayotganmish!

Malika derazani ochgan ekan, kabutar shartta ichkariga kirib olibdi. Malika derazani yopgan ham ekanki, shu deraza yonida sor paydo bo'libdi. Kabutar nafasini rostlagani malikaning kiftiga qo'nibdi. Boyoqish qushning yuragi qinidan chiqayozganini payqab, malika uni mehr bilan silab, shirinliklar bilan siylabdi. Bir vaqt kabutar bir o'mbaloq oshibdi-da, husnda tengsiz shahzodaga aylanibdi.

— Qani ayt, malika, senga ma'qul bo'ldimmi? — deb so'rabdi yigit.

— Ma'qul bo'lish ham gapmi? — debdi malika.

Shu payt saroyga pechka tuzatuvchi qiyofasida Ox-xo-xo kirib kelibdi. Birdan yigit o'mbaloq oshib bir kosa tariqqa aylanib sochilib ketibdi. Usta ham bo'sh kelmay bir o'mbaloq oshgan ekan, babaq xo'rozga aylanibdi. Xo'roz tariqni cho'qilay ketibdi. Xo'roz tariqni bitta qo'ymay yeb tugatibdi-da, shunday debdi:

— Ana endi jig'ildonimdan qochib chiqib bo'psan, muttaham. Kuning bitdi. Ko'rsatib qo'yaman demaganmidim!

Ammo bir dona tariq kattakon rasm orqasiga yashirini olgan ekan. Shu lahzada rasm ortida qo'lida shamshir tutgan davangiday suvoriy paydo bo'libdi. U qo'lidagi shamshirini bir sermab xo'rozning bo'ynini cho'rt uzibdi. Shu bilan Ox-xo-xo asfalasofilinga ravona bo'libdi.

Suvoriy malikaga qarab:

— Endi mening qallig'im bo'larsan-a? — debdi.

— Ha, bo'lmasam-chi, dadam ruxsat bersalar bas, sendan bo'lak tanlaganim yo'q!

— Mayli, roziman, — debdi qirol, — shunday mard yigitni tanlagan ekansan, murodingga yet, qizim, baxtli bo'linglar, qo'sha qaringlar.

Shunday qilib kambag'alning o'g'li malikaga uylanibdi. Katta to'y-u tomosha bo'libdi. Yigit ota-onasini saroyga ko'chirtirib kelib, barchalari ahilchilikda uzoq yashabdilar. Vaqti-soati yetib u qirol ham bo'libdi. Agar vaqti qazolari yetmagan bo'lsa, hozir ham davr-u davron surib yurishgan bo'lsa ajab emas.

MITTI POLVON

Beir xotinning uch qizi bilan ikki o'g'li bo'lgan ekan. Kunlardan bir kuni qizlari bog'da o'ynab yurishsa, osmondan besh boshli ajdarho uchib kelibdi-da, kenja qizini opqochib ketibdi. Ikkinchi kuni yetti boshli ajdarho uchib kelib, o'rtancha qizni olib ketibdi, uchinchi kuni o'n ikki boshli ajdarho uchib kelib, to'ng'ich qizini opqochib ketibdi.

Ukalari, baxtimizni sinab ko'raylik, zora opalarimizni qutqarib kelsak, degan umidda ajdarholar ketidan ketishibdi, lekin ajdarholar ularni tutib olishibdi, go'shtlarini burda-burda qilib, qozonga tashlashibdi.

Yolg'iz qolgan ona sho'rlik har vaqt uyini yig'ishtirayotganida xomush bo'lib:

— Ey, bevafo dunyo! O'g'illarimdan loaqal birortasi ham qaytib kelmadi, farzandlarimni endi hech kim topib berolmaydi, — deb nola qilibdi.

— Qayg'urmang, onajon, men sizga yordam beraman, — degan ovoz eshutilibdi.

Xotin hayron bo'libdi.

— Sen kimsan? — deb so'rabdi.

— O'g'lingiz Mitti polvon bo'laman. — Xotin qarasa, qarshisida haqiqatan ham Mitti odamcha turganmish.

— Men bu yerdaman, oyijon, — debdi u, — boshingizga ne kulfatlar tushdi?

Xotin boshiga tushgan kulfatlarni hikoya qilib beribdi. Mitti polvon voqeani eshitgach, temirchining oldiga borib, o'ziga besh

pudlik gurzi yasatib olibdi-da, yo'qolgan opalarini qidirib, yo'lga ravona bo'libdi.

Shu yurgancha yurib-yurib, bir qasr qarshisidan chiqib qolibdi. Bu qasr laylakning oyog'iga o'xshash uzun-uzun mis oyoqchalarga o'rnatilgan ekan, tinmay aylanib turarkan.

— To'xta, qasr! — debdi Mitti polvon.

Lekin qasr to'xtamabdi. Shundan keyin Mitti polvon gurzisi bilan bir urgan ekan, qasrning bir oyog'i majaq-majaq bo'lib ketibdi. Shu zahoti qasr aylanishdan to'xtabdi. Mitti polvon uning ichiga kiribdi.

Besh boshli ajdarho olib ketgan kenja qiz qasr ichida ekan. Mitti polvon undan, kimsan, nega bu yerda yuribsan deb so'rabdi. Qiz unga qarab, bo'yi pak-pakana ekanligini ko'ribdi-da, bu odam o'zini halokatdan qutqarib olib ketishiga ko'zi yetmabdi.

Ular gaplashib o'tirishganda ajdarho olti chaqirim naridan turib olti pudlik gurzisini qasr eshigiga irg'itibdi. Mitti polvon uni yerdan olibdi-da, kelgan tomonga qarab o'n ikki chaqirim nariga irg'itib yuboribdi.

Tepasidan gurzi uchib o'tganini ko'rib, ajdarhoning esi chiqib ketibdi-da, uyda mendan kuchliroq birov bor ekan, deb o'ylabdi.

Ajdarho uyiga qaytib kelib, tutqun qizga:

— Nazarimda, uydan begona odamning isi kelyapti, — debdi.

— Ukam kelgan edi, — deb javob beribdi qiz.

— Qani u? Menga ko'rsat-chi, bir ko'rib qo'yay!

— Ana u, burchakda tamaki chekyapti!

Mitti polvon bo'lsa:

— Men shu yerdaman, pochcha, — debdi-yu, ajdarho o'tirgan kursiga lop etib chiqib olibdi.

— Sen chindan ham zo'r ekansan, qaynim, — debdi ajdarho.

— Har holda sendan qolishmayman.

— Bizga ovqat keltir, — deb qizga buyuribdi ajdarho.

Qiz bir bo'lak tosh non, qamish pichoq va bir xum sharob keltirib qo'yibdi.

— Qani, Mitti polvon, nondan kes-chi! — debdi ajdarho.

Mitti polvon nonni maydalab kesibdi. Ajdarho nonning bir bo'lagini yeb bo'lguncha Mitti polvon hammasini og'ziga tiqib, yutib yuboribdi. Shundan so'ng ajdarho sharobni ichmoqchi bo'lib xumni qo'lga olibdi. Ammo xumni labiga tegizishi bilan Mitti polvon undan sharobni tortib olibdi-da, bir simirishda idishni bo'shatibdi. Shundan so'ng ular bir-birlari bilan olishish uchun mis maydonga chiqishibdi. Uchinchi marta olishishda Mitti polvon ajdarhoni dast ko'tarib yerga uribdi-da, beshala boshini chopib tashlabdi.

Mitti polvon bu yerdan keta turib, kenja qizga, boshqalarni ozod qilib kelgunimcha meni shu yerda kut, ularni qutqarganimdan keyin seni ham olib ketaman, deb tayinlabdi-da, jo'nab ketibdi.

Mitti polvon yana bir qancha yo'l yurib, kumush qasrga yetib kelibdi. Bu qasr ham laylak oyog'iga o'xshash uzun-uzun to'rtta kumush oyoqqa o'rnatilgan ekan, tinmay aylanib turarkan.

— Bas, to'xta! — deb qichqiribdi Mitti polvon.

Lekin qasr to'xtamabdi. Shundan keyin Mitti polvon gurzi bilan urib, bir oyog'ini pachaqlabdi. Qasr aylanishdan to'xtabdi, Mitti polvon ichkariga kiribdi.

Xuddi shu vaqt ajdarho uyiga qaytib kelayotgan ekan. U uzoqdan turib uyida dushman borligini sezibdi-da, o'n ikki pudlik gurzisini o'n ikki chaqirim naridan uyiga otibdi. Mitti polvon bo'lsa

gurzini uchib kelayotgan paytida ushlab olib, ketiga qarab yigirma to'rt chaqirim nariga otib yuboribdi.

Tepasidan gurzi uchib o'tganini ko'rib, ajdarhoning esi chiqib ketibdi. Keyin tezda uyiga kelibdi. Mitti polvon bo'lsa, uning kur-sisiga irg'ib chiqib olibdi-da, tamakasini chekib turib:

— Men shu yerdaman, pochcha! — debdi.

Mitti polvon ovqat yeyishda ham, sharob ichishda ham ajdar-honi qoyil qoldiribdi: besh boshli ajdarhonikida nima qilgan bo'lsa, bu yerda ham shuni qilibdi. U hamma ovqatni bir o'zi yeb, ham-ma sharobni ichib olibdi-da, kumush maydonga chiqib ajdarho bilan jang qilibdi.

Uni yenggach, o'rtancha opasiga katta opamni ozod qilib kelgunimcha shu qasrda kutib tur, deb tayinlabdi-da, yana yo'lga ravona bo'libdi.

Mitti polvon bir qancha vaqt yo'l yurib, oltin qasrga yetib kelibdi, bu qasr ham laylak oyog'iga o'xshash to'rtta oltin oyoqqa o'rnatilgan ekan, tinmay aylanib turarkan.

Bu yerda ish ancha qiyinroq bo'libdi, nega deganda, bu ajdarho o'n ikki boshli ekan, o'zi juda kuchli ekan. To'ng'ich qiz ukasiga bir ro'molcha berib: agar ajdarho bilan olishgan vaqting-da holdan ketib qolsang, yuzingni shu ro'molcha bilan art, shunda yana qayta kuchga kirasan, debdi. Ajdarhoning oltin ariqcha-dan suv ichishiga sira yo'l qo'yma, bo'lmasa seni albatta yengib qo'yadi, debdi.

Bu safar Mitti polvon ajdarho otgan yigirma to'rt pudlik gurzi-ni uchib kelayotganida ushlab olib, qirq sakkiz chaqirim nariga uloqtirib yuboribdi, so'ng ajdarho uyiga qaytib kelgach, ikkovlari oltin maydonda jang qilishibdi. Ancha olishganlaridan keyin Mitti polvon charchab, holdan keta boshlabdi, shu vaqt opasi bergan

ro'molcha bilan yuzini artgan ekan, qaytadan kuchga kiribdi-da, ajdarhoni dast ko'tarib, yerga uribdi. Ajdarho hiyla ishlatmoqchi bo'lib, oltin ariqchadan suv ichib olishga ruxsat so'rabdi.

Mitti polvon uni yerga yana ham qattiqroq bosib, boshlarini chopib tashlayveribdi. Shunda ajdarho, rahm-shafqat qil, deb yalina boshlabdi. U, oltin soy tagida bir tutam novda bor, katta tog'orada go'shtlari burda-burda bo'lib yotgan akalaringni shu novdalar bilan tiriltirsa bo'ladi, debdi.

Mitti polvon ajdarhoni o'ldirib bo'lgach, o'sha zahotiyoq akalalarini tiriltiribdi. Ularning bir husniga o'n husn qo'shilibdi.

Mitti polvon uchta opasi va ikki akasi bilan uyga ravona bo'libdi. Lekin akalari unga hasad qilisha boshlabdi. Opalarini o'zlari emas, Mitti polvon qutqarganini, bu ham mayli-ya, hatto o'zlarini ham Mitti polvon tiriltirganini o'ylab, ich-ichidan ukalarini ko'rolmay ketishibdi. Hasad o'tida qovirilishibdi, bir amallab Mitti polvonni yo'qotish payiga tushishibdi, uning o'rniga o'zlari dovruq orttirmoqchi bo'lishibdi.

O'rmon ichidan ketishayotganda, Mitti polvonga bir daraxtni ko'rsatib, shu daraxtni ildizi bilan sug'urib olishga qurbing yetadimi, deb so'rashibdi. Mitti polvon bir tortishda daraxtni ildiz-pildizi bilan sug'urib olibdi.

Biroz yurishgach, avvalgisidan ham yo'g'onroq daraxtni ko'rsatishibdi. Mitti polvon uni ham ildiz-pildizi bilan sug'urib olibdi.

Oxiri ular shunday bir yo'g'on daraxtni ko'rsatishibdiki, Mitti polvon bir-ikki marta tortsa ham, uni yerdan sug'urolmabdi. Mitti polvon daraxtni sug'uraman deb alaxsigan vaqtda niyati buzuq akalari uni daraxtga bog'lab tashlashibdi, bu daraxtni sug'urib ketolmay o'rmonda o'lib ketadi, deb o'ylashibdi. Lekin buning mutlaqo aksi bo'lib chiqibdi: ular uyga yetishlari bilan Mitti polvon

bir zo'r berib, daraxtni ildizi bilan sug'uribdi-da, uni sudraganicha uyiga jo'nabdi.

Uyga qaytib kelgach, o'rmonda joniga qasd qilib, yaxshilikka yomonlik qaytargan akalarining ta'zirini beribdi: ularni bir yerto'laga qamab, oldilariga yuz chelak suv sig'adigan xum qo'yibdi-da, qachon shu xumni ko'z yoshlaring bilan to'ldirsanglar, sizlarni o'shanda ozod qilaman, debdi.

O'zi bo'lsa ish axtarib uyidan chiqib ketibdi.

Bir boyning o'n ikkita xizmatkori bor ekan, ular o'n ikki ho'kizda o'tin tashir ekanlar. Ana shu xizmatkorlardan o'n ikkinchisi o'lib qolibdi, boy uning o'rniga Mitti polvonni xizmatkor qilib olibdi. Mitti polvon boyga shunday shart qo'yibdi: o'n ikkita ho'kiz terisidan qamchin to'qitib berasan, har kuni olti qadoqdan go'sht berib turasan, — debdi.

Mitti polvon o'rmonga birinchi marta o'tinga borganda, ho'kizlarni aravadan chiqaribdi-da, o'tlashga qo'yib yuboribdi. Qo'yib yuborishga qo'yib yuboribdi-yu, keyin topolmabdi. O'rmon juda qalin ekan.

Bechora nima qilishini bilmay qolibdi. O'rmondagi butun daraxtlarni sug'urib olib tashlab, ochilgan yerlardan ho'kizlarini qidira boshlabdi. Lekin ho'kizlarni ayiqlar yeb ketishgan ekan. Shuning uchun ho'kizlardan darak topolmay, yo'lida davom etaveribdi.

Yo'lda bir ovchini uchratibdi. Mitti polvon undan:

— Ayiqlarning uyasi qayerda? — deb so'rabdi.

Ovchi ayiq uyasini ko'rsatibdi. Uya og'zida juda baland daraxt bor ekan. Mitti polvon daraxtni ildizi bilan sug'urib olib, ovchiga beribdi-da, qaytib chiqqunimcha shuni ushlab tur, deb tayinlabdi.

Mitti polvon ayiq uyasiga kirib, ayiqlardan o'n ikkita ho'kizini qaytarib berishni talab qila boshlabdi. Lekin ayiqlar ho'kizlarni

qaytarib bergisi kelmabdi. Shundan keyin Mitti polvon o'zining o'n ikkita ho'kiz terisidan to'qilgan qamchisini olib, shunday sava-lab ketibdiki, ayiqlarning jon-poni chiqib ketibdi. So'ng o'n ikkita ayiqni uyadan haydab chiqibdi-da, aravaga qo'shib, uyiga tomon jo'nab qolibdi.

Uyga yaqin qolganda o'n ikkita ho'kiz terisidan to'qilgan qamchini shunday qarsillatibdiki, xo'jayin qo'rqib ketib, qam-chini ikkinchi marta bunday qarsillatmasin, deb tayinlab, odam yuboribdi. Mitti polvonning ho'kizlar o'rniga o'n ikkita ayiqni ara-vaga qo'shib kelayotganini ko'rgan boyning jon-poni chiqib ke-tibdi. Mitti polvonni o'ldirishga ahd qilibdi.

O'ylagan niyatini bajarish uchun Mitti polvonga o'n ikki qop kepak berib, torttirib kelish uchun tegirmondagi ajdarho oldiga yuboribdi. Ajdarho kepakni tortgisi kelmabdi. Shundan keyin Mitti polvon o'n ikkita ho'kiz terisidan to'qilgan qamchi bilan ajdarhoni chunonam savalab ketibdiki, sho'rlik qo'rqib ketganidan kepakni darrov tegirmonda tortib beribdi.

Mitti polvon qaytib kelib, xo'jayinining uyi oldida qamchisini shunday qarsillatibdiki, butun uy larzaga kelibdi.

Bir necha kungacha Mitti polvonni hech kim bezovta qil-mabdi, unga hech kim hech qanaqa ish buyurmabdi; boyning butun oilasi yig'ilib, Mitti polvonni yo'qotish chorasini izlashibdi, rosa bosh qotirishibdi.

Oxiri boy Mitti polvonni yoniga chaqirib:

— Sen hozir g'ordagi shaytonlarning oldiga bor. Ular bundan bir necha yil ilgari mendan bug'doy qarz olishgan edi, lekin shu choqqacha to'lashgani yo'q. Shuning uchun ularning oldiga bor-da, qarzlarini uch hissa oshirib undirib kel. Nega deganda, qarzni to'lashadigan vaqt muddatidan o'tib ketdi. Tag'in bug'doy olib

o'tirma, o'rniga tilla talab qil. Rosa o'n ikki qopni tillaga to'lg'azib kelasan. Ana endi safarga otlanaver!

Boy, Mitti polvon bu safar o'limdan qochib qutulolmaydi, deb o'ylabdi.

Mitti polvon shaytonlarning oldiga boribdi, ularni o'n ikkita ho'kiz terisidan to'qilgan qamchini bilan savalab, rosa ta'zirini beribdi.

Shundan keyin shaytonlar noiloj o'n ikki qopni to'ldirib tilla berishibdi, tillalarni olib Mitti polvon yo'lga tushibdi. Yo'lda shaytonlarning eng kattasi uchrabdi. Mitti polvonning o'n ikki qopni to'ldirib tilla olib kelayotganini ko'rib, jahli chiqibdi-da, tillalarni orqaga qaytarishga buyruq beribdi. Shu vaqt Mitti polvon qamchinini olib, shaytonni rosa savalab ketibdi, keyin aravaning bir g'ildiragini chiqarib, g'ildirak o'rniga o'zing tur, deb buyuribdi, shayton har qancha jahli chiqsa ham, itoat qilishga majbur bo'libdi.

Mitti polvon boyning uyiga yaqinlashganda, qamchinini shunday qarsillatibdi, uni kutib olish uchun boyning o'zi yugurib chiqibdi.

Boy o'n ikki qop tilla bilan g'ildirak o'rnida turgan shaytonni ko'rib, jon-poni chiqib ketibdi-da, uyiga kirib bekinib olibdi. Keyin odamlariga buyurib, Mitti polvonga aytinglar, tillalari-yu, shaytonini olib, hoziroq bu yerdan jo'nab ketsin, qaytib uyimga qadam bosmasin, debdi.

Bu gapni eshitgan Mitti polvon suyuna-suyuna qopdagi tillalarni olib, uyiga ravona bo'libdi.

Yo'lda shaytonni o'z uyasiga qaytarib yuboribdi. O'zi onasining oldiga borib, ikkalovi huzur-halovatda kun kechira boshlashibdi. Agar o'lmagan bo'lsalar, hali ham sog'-salomat yurishgandir.

O'GAY O'G'IL

Qadim zamonda bir kambag'al kishi bo'lgan ekan. Uning xotini o'lib, yakka-yu yolg'iz o'g'li bilan qolibdi. Kunlardan bir kun u bir beva xotinga uylanibdi. Xotining uch qizi bor ekan, birinchisi bir ko'zli, ikkinchisi ikki ko'zli, uchinchisi uch ko'zli ekan. O'gay ona o'gay o'g'lini ko'rarga ko'zi bo'lmay, uni qanday qilib yo'qotish yo'llarini axtara boshlabdi.

O'g'li har kuni ertadan to qora kechgacha dalada mol boqarkan. Lekin o'gay ona unga yeydigan hech narsa bermas ekan. Ovqat bermasam, ochidan tirishib o'lib ketadi, deb o'ylar ekan.

Bola nima bilan qornimni to'yg'izsam ekan, deb mollar orqasidan g'amgin bo'lib yurarkan.

Podada oltin yungli bir buqa bor ekan. U bolaning juda xafa bo'lib yurganini ko'rib, undan hol-ahvol so'rabdi.

— Nega chiroying ochilmayapti, egam Miklosh, — debdi u.

— Nega chiroyim ochilsin, nega xafa bo'lmay, axir uch kundan beri tuz totganim yo'q! — deb javob beribdi bola.

— Tashvish qilma, — debdi oltin yungli buqa, — o'ng shoximni burab olsang, istagan taomlarningning hammasi topiladi.

Miklosh buqaning o'ng shoxini burabdi-da, ichidan har xil taomlar olib, rosa to'yguncha yebdi.

O'gay onasi hayron bo'la boshlabdi: Mikloshga hech ovqat bermayotgan bo'lsa ham, u ozish o'rniga kundan kunga semirib ketayotgan emish!

Ertasi kuni Miklosh podani dalaga haydab ketganda, uning dalada nima yeb, nima ichishini ko'rib-bilib kelish uchun o'gay onasi o'zining bir ko'zli qizini yuboribdi.

Bir ko'zli qiz izma-iz poylab ketaveribdi. Miklosh buni sezibdi-da, qiz uxlab qolguncha hech narsa yemabdi. Qiz uxlagan zahoti Miklosh oltin yungli buqaning o'ng shoxini burab, undagi taomlarni olib yebdi, qornini to'yg'azib, shoxini yana joyiga burab qo'yibdi.

Kechqurun, uyga qaytib kelishganda, o'gay ona qizidan:

— Miklosh dalada nima yedi? — deb so'rabdi.

— Hech nima yegani yo'q, — deb javob beribdi bir ko'zli qiz.

Ikkinchi kuni ikki ko'zli qiz boribdi, u ham xuddi bir ko'zli qiz singari Mikloshning nima yeyishini bilolmay qaytib kelibdi. Uchinchi kuni esa uch ko'zli qiz boribdi.

U ikki ko'zini yumib bermalol uxlayveribdi, uchinchi ko'zini yummay, Mikloshning nima qilishini kuzata boshlabdi. Miklosh bo'lsa, qiz uxlayapti, deb o'ylab oltin yungli buqaning o'ng shoxini burab olibdi, ichidagi taomlardan yeb-ichib, shoxni yana o'z o'rniga burab qo'yibdi.

Uch ko'zli qiz hammasini ko'rib olibdi.

Kech kirib, uyga qaytishgach, qiz ko'rganlarini onasiga birmabir aytib beribdi. Ertasi kuni Miklosh podani dalaga haydab ketgandan keyin xotin eriga shunday debdi:

— Bir maslahatim bor, er! Kel, o'sha oltin yungli buqani so'yib, terisini sotaylik — boy bo'lamiz-qo'yamiz.

Eri uning so'ziga hech e'tiroz bildirmay ko'nibdi, kechqurun poda qaytgach, buqani so'yishga va'da beribdi.

Miklosh podani haydab, o'tloqqa yetib borganda, oltin yungli buqa shunday debdi:

— Mehribonim, ikkalamizning ham omadimiz ketdi. O'gay onang seni ochdan tirishtirib o'ldirmoqchi, meni esa, kechqurun so'ydimmoqchi. Kechqurun uyga haydab borganing zahoti meni daraxtga bog'lab qo'y. Otang kallamni chopib tashlash uchun bolta olib keladi. Shu vaqt sen buqamni o'zim chopaman, deb otangdan bolta so'rab ol. U ko'nadi-da, qaytib ketadi, sen bo'lsang boltani kallamga emas, arqonga urib, qirqib yubor. Arqon uzilishi bilan ustimga irg'ib minib ol, so'ng ikkovimiz birga qochib ketamiz.

Kechqurun Miklosh buqa nima degan bo'lsa, hammasini bajaribdi.

Otasi bilan o'gay onasi ularni quvlab ketishibdi, lekin sal o'tmay ularning izini ham topisha olmabdi.

Miklosh buqasi bilan shu yugurgancha yugurib, sarson-sargardon bo'lib yetti yurti kezi chiqibdi, oxiri bir mis ko'pri ro'parasidan chiqib qolibdi.

— Egam Miklosh, anavi mis ko'priki ko'ryapsanmi? — deb so'rabdi oltin yungli buqa.

— Ko'rayapman, — deb javob beribdi Miklosh.

— Tepasida osilib turgan mis olmalarni ham ko'ryapsanmi? Juda soz, endi gapimga quloq sol: biz ko'prikdan o'tib ketayotganimizda, esingda bo'lsin, olmalardan birontasini ham uza ko'rma, mabodo uzsang, ko'pri ostidagi mis buqa meni o'ldiradi.

Xullas, ko'prikdan o'ta boshlashibdi. Mis olmalar Mikloshning peshonasiga tegay-tegay deb yon-beridan o'taveribdi, oxiri u o'zini tiyolmay, bir olmani uzib, cho'ntagiga solibdi.

Mis buqa bo'kirib yuboribdi! Endigina ko'prikdan o'tib bo'lishlari bilan mis buqa pastdan chiqibdi-da, Mikloshning buqasini bir suzgan ekan, uch sarjin nariga borib tushibdi. Lekin shu payt Miklosh

mis buqaning boshiga shunday kuch bilan uribdiki, u gandiraklab yiqilib tushibdi.

Shu alpozda mis ko'prikdan eson-omon o'tib olishibdi. Buqa Mikloshga yana shunday debdi:

— Axir, mis olmaga tegmagin deb tayinlagan edim-ku! Endi yeb-ichib qorningni to'yg'azib ol, so'ngra dam olamiz.

Miklosh buqaning o'ng shoxini burabdi, ichidagi taomlardan olib, yeb-ichibdi, keyin yotib uxlabdi. Ertasi kuni erta bilan turishib, yo'lga ravona bo'lishibdi. Yo'l yursalar ham mo'l yurishib, yetti yurti kezib chiqishibdi, birdan buqa Mikloshga qarab:

— Huv uzoqda yarqirab turgan narsani ko'ryapsanmi? — debdi.

— Ko'ryapman, — deb javob beribdi Miklosh.

— O'sha ko'ringan narsa — oltin ko'prik bo'ladi, — debdi oltin yungli buqa. — Shu oltin ko'prik panjaralarida shoda-shoda oltin olmalar osilib turadi, ko'prik tagida oltin buqa bor. U mendan yetti baravar kuchli. O'sha olmalardan loaqal bittasiga tegsang ham, o'ldik deyaver.

Oltin ko'prikdan o'tisha boshlabdi. Oltin olmalar Mikloshga tegay-tegay deb, og'ziga kirib ketishiga sal qolibdi. U o'zini tiyolmay, bittasini uzib cho'ntagiga solibdi.

Ko'prik ostidagi oltin buqa bo'kirib, oyoqlari bilan yerni o'ya boshlabdi.

Ko'prikdan o'tib bo'lishlari bilanoq u pastdan yugurib chiqib, Mikloshning buqasiga tashlanibdi.

Lekin shu payt Miklosh chaqqonlik qilib oltin buqaning kalasiga bolta bilan kuchi boricha bir urgan ekan, buqa tovushining boricha bir bo'kiribdi-yu, shu zahoti jon beribdi.

Shu alpozda ko'prikdan eson-omon o'tib olishibdi.

Mikloshning buqasi shunday debdi:

— Oltin olmaga tegmagin deb aytuvdim-ku, axir! Endi yeb-ichib qorningni to'yg'az-da, yotib uxla!

Miklosh buqaning o'ng shoxini burabdi, ichidagi taomlardan yeb-ichib, keyin yotib uxlabdi. Ertasiga ertalab otlanib, yo'lga ravona bo'lishibdi. Ko'p yurishibdi, bir joyga yetishganda buqa bir-daniga Mikloshdan:

— Uzoqda yarqirab turgan huv anavi narsani ko'ryapsanmi? — deb so'rabdi.

— Ko'ryapman, — debdi Miklosh.

— O'sha ko'ringan narsa olmos ko'prik bo'ladi, — debdi buqa, — tepasida olmos olmalar juda ko'p. O'sha ko'prik tagida olmos buqa bor, u mendan o'n to'rt marta kuchliroq. Olmos olmalardan loaqal bittasini oladigan bo'lsang, ikkalamiz ham o'lamiz.

Ular ko'prikka yetib kelib o'ta boshlashibdi, olmalarni ko'rgan Miklosh o'zini tiyib turolmay, bir olmani uzib olib, cho'ntagiga yashiribdi. Ko'prik tagidagi buqa oyoqlari bilan yerni o'yib, qattiq bo'kira boshlabdi.

So'ngra ko'prik tagidan yugurib chiqibdi-da, Mikloshning buqasini shunday qattiq suzibdiki, u o'sha zahoti til tortmay o'libdi. Miklosh buqasining oldiga o'lganini ko'rib, yig'lab-yig'lab ko'mibdi-da, yolg'iz o'zi yo'lga ravona bo'libdi.

Yurib-yurib, to'satdan bir qalin o'rmon oldidan chiqib qolibdi. Shu yerda to'xtab, dam olmoqchi bo'libdi. Ko'kat ustiga yotib, chap tomoniga — mis olmani, o'ng tomoniga — oltin olmani, bosh tomoniga — olmos olmani qo'yibdi, boltani esa, oyoq tomoniga qo'yibdi.

Miklosh ertalab uyg'onib qarasa, uchta olmasi uchta itga, boltasi esa, cho'ponlar tutadigan juda chiroyli tayoqqa aylanib qolganmish.

Miklosh xayol suribdi: «Bundan chiqadiki, endi cho'pon bo'lishim kerak ekan! Shu choqqacha sigir boqqan bo'lsam, endi qo'y boqaman».

Shundan keyin tayoqni qo'liga olib:

— Endi bironta badavlat odamni topib, unga cho'pon bo'lib yollanaman, — deb ahd qilibdi.

Yurib-yurib, bir shaharga boribdi. Bu shahardagi bir boy o'ziga bir cho'pon axtarib yurgan ekan. Lekin bu boy uch kunni bir yilga hisob qilsa ham, hech bir cho'pon bir yilgacha yashamas ekan. Nega deganda, boy hamma cho'ponlarini tiriklayin yeb qo'yarkan.

Eng keyingi cho'ponini ham tiriklayin yeb qo'ygan ekan. Xuddi shu payt Miklosh uning uyiga kelib, cho'ponlikka olishini iltimos qilibdi.

Boy undan:

— Isming nima? — deb so'rabdi.

— Ismim Miklosh, — debdi u.

— Men seni bir shart bilan xizmatga olaman. Shartim shuki, dalaga qo'y haydab borganingda itlaringni olib ketmaysan.

— Iloji yo'q, — debdi Miklosh, — ularni tashlab ketolmayman, nega desangiz, men ulardan bir lahza ham ajrala olmayman.

Lekin boy uni har xil so'zlar bilan aldab, axiri itlarini uyda qoldirib ketishga ko'ndiribdi.

Shundan so'ng boy itlarni temir zanjirga mahkamlab bog'labdi, Miklosh bo'lsa, qo'ylarni boqish uchun dalaga chiqib ketibdi.

O'tloqdagi qo'ylarni boqib yurib bir vaqt qarasa, boy kelayotganmish. U Mikloshning oldiga yetib kelibdi-da:

— Men seni yeyman! — debdi.

— Balki rahm qilarsiz, to'ram? — debdi Miklosh.

— Yeyman dedimmi — yeyman! — deb takrorlabdi boy.

Shunday debdi-yu, Mikloshga tashlanib, uning qo'l-oyog'ini bog'lamoqchi bo'libdi. Shu payt Miklosh qichqirib itlarini chaqiribdi. Itlar uning tovushini eshitib, zanjirni uzishibdi-da, dalaga qarab yugurishibdi.

— Nima xizimating bor, qadrdon egamiz? — deyishibdi ular.

— Meni anavi xo'jayinimdan qutqaringlar! — deb buyuribdi Miklosh.

Itlar boyni talashibdi, shu vaqt boy Mikloshga yalinib-yolvoribdi:

— Jonimga rahming kelsin, jon o'g'lim! Bundan so'ng senga sira-sira tegmaganim bo'lsin!

Shundan keyin Miklosh itlarga:

— Qo'yib yuboringlar uni! — deb buyuribdi.

Boy itlar changalidan chiqib, uyiga ketibdi.

Kech bo'lgach, Miklosh qo'ylarni uyga haydab kelibdi. Ertasiga ertalab, Miklosh podasini o'tloqqa haydab ketish uchun tayyorlanayotganda, boy itlarni temir yerto'laga aldab chaqirib, qamab qo'yibdi. Miklosh bo'lsa, qo'ylarni bir o'zi dalaga haydab ketibdi.

Miklosh o'tloqqa yetib kelib qarasa, boy to'ppa-to'g'ri shu tomonga kelayotganmish.

Boy unga yaqinlashib kelgach:

— Xo'sh, Miklosh, endi seni yesam ham yeyman, yemasam ham yeyman!

— Yemasangiz yaxshi bo'lardi, jon xo'jayin, — deb yalinibdi Miklosh.

— Yo'q, Miklosh, hozir yeyman!

Shu payt boy tikka kelib, endi ushlayman deganda, Miklosh qichqirib itlarini chaqiribdi.

Mikloshning ovozini eshitgan itlar birdaniga temir darvozaga yopishib, uni ag'anatishibdi-da, Mikloshning oldiga yugurib kelishibdi.

— Nima xizmating bor, qadrdon egamiz?

— Bu shayton boyni bir burdadan qilib tashlangiz! — deb buyuribdi Miklosh.

Itlar boyni talashibdi. Bittasi yalmog'iz boyning bir tomonidan, boshqasi ikkinchi tomonidan yopishibdi. Boyning joni chiqib ketibdi. Boy o'lishiga ko'zi yetib, Mikloshga yalinib-yolvoribdi:

— Meni o'limdan saqlab qolsang, senga qizimni beraman. Buning ustiga butun boyligim ham seniki bo'lsin, — debdi.

Shunda Miklosh itlarga buyurib:

— Qo'yvoringlar uni, — debdi.

Itlar qo'yib yuborishibdi. Hammalari uyga qaytib, to'yga hozirlik ko'rishga boshlabdi. Miklosh hamma yoqqa odam yuborib, xalqni to'yga ayttiribdi, otasini ham chaqirtirib kelibdi. Boyning qiziga uylanib, murod-maqsadiga yetibdi, agar o'lib ketishmagan bo'lsa, hozir ham hayot yurishgandir.

SELIKE, YANOSH VA UNING DO'STLARI

Bor ekan-da, yo'q ekan, och ekan-da, to'q ekan, katta dengizning naryog'ida bir kishi yashar ekan. Uning Yanosh degan o'g'li bor ekan. Kunlardan bir kuni otasi Yanoshga bunday debdi.

— Bor, o'g'lim, yetti yurtni aylanib, bilmaganingni bilib, ko'rmaganingni ko'rib kel, shoyad qaytganingdan keyin odam bo'lsang.

Yanosh oyoqlariga zubtutum yaproqlarini boylabdi, charm xaltasini yelkasiga osib, egri hassani qo'lga olibdi-da, dunyoni aylanib kelish, baxtini sinab ko'rish uchun yo'lga ravona bo'libdi.

Yo'l yuribdi, yo'l yursa ham mo'l yurib, juda baland bo'yli, qotmadan kelgan bir daroz yigitni uchratibdi.

— Salom, oshna! — debdi daroz yigit.

— Salom! — deb javob qilibdi Yanosh. — Sen kim bo'lasan?

— Men Yashinquvarman! Yuguradigan bo'lsam, yashin tezligida yuguraman.

— Aytganing rost bo'lsa chakki bo'lmas edi-ya... — debdi Yanosh.

Xuddi shu asnoda o'rmondan chaqqon kiyik o'tib qolibdi. Yanosh uni ko'rishi bilanoq Yashinquvarga qarab:

— Modomiki shunday chopag'on ekansan, mana shu kiyikni menga tutib ber-chi! — debdi.

Yashinquvar hayallab o'tirmay, pochasini shimarib, kiyikni quvlab ketibdi. Xoh ishonning, xoh ishonmang, Yashinquvar

fair-y-slip-per (fâr-d' slip/er), *n.* Calypso (dis-2).
fair-y stone, 1. a fossil or other odd-shaped stone or crystal. 2. a stone forehead. 3. a megalith or stone monument of ancient origin.
fair-y tale, 1. a story, usually for children, about elves, hobgoblins, dragons, fairies or other mythical creatures. 2. an incredible or misleading statement, account or belief. His story of being a millionaire is just a fair-

bir puflashimda ikki yuzta-uch yuzta eng yo'g'on daraxtni baravariga osmonga uchirib yuboraman.

— Qani ko'raylik-chi, — debdi Yanosh, — uzoqdagi huv anavi dub daraxtlariga kuchingni ko'rsat. Agar zo'r bo'lsang, o'sha daraxtlarni uchirib yuborasan!

Shu payt Shamolquvar bir puflagan ekan, daraxtlar ildiz-pildizi bilan sug'urilib, xuddi payraxaday, shamolda uchib yurgan xasxashakday osmonga ko'tarilib ketibdi.

— Qoyil! — debdi Yanosh. — Bizga hamroh bo'lmaysanmi?

— Bo'пти, jonim bilan!

Endi ular to'rt kishi bo'lishibdi.

Biroz yurishgandan keyin, o'q-yoy bilan kamon ko'targan bir kishini uchratishibdi.

— Salom, yigitlar! — debdi kamon ko'targan kishi.

— Salom! — deb javob beribdi Yanosh unga. — Sen kim bo'lasan, hunaring nima?

— Men Usta-Merganman! Shunday mo'ljallab otamanki, tosh ustida turgan no'xat donasini toshga tegizmasdan urib tushiroldim.

— Juda soz, qani bo'lmasa hunaringni ko'rsat, — debdi Yanosh, — gapingni rostligini ko'raylik-chi.

Yanosh tosh ustiga no'xat donasini qo'yibdi, Usta-Mergan bo'lsa kamondan otib, no'xatni urib tushiribdi. No'xat burganing jigaridan ham kichik bo'lishiga qaramay, o'q-yoy toshga tegmabdi!

— Qoyilman, hali bunaqasini ko'rmagandim! — debdi Yanosh. — Balki sen ham bizga hamroh bo'larsan?

— Bo'пти, jonim bilan!

Endi ular besh kishi bo'lishibdi. Yurib-yurib, oxiri baqaloq bir kishini uchratishibdi.

— Salom, yigitlar! — debdi baqaloq kishi.

— Salom! — deb javob beribdi Yanosh unga. — Sen kim bo'lasan, hunaring nima?

— Mening otim Peter. Agar yerga qulog'imni tutib tinglasam, kishilarning o'ylagan o'yini, qilayotgan ishini bilaman.

— Sen ham bizga hamroh bo'lmaysanmi? — deb so'rabdi undan Yanosh.

— Nega bo'lmay, jonim bilan hamroh bo'laman! — deb javob beribdi Peter.

Shundan keyin hammalari birga ketishibdi. Ko'p yurishibdi, yetti karra yetti mamlakatni bosib o'tishibdi, shisha tog'lardan oshib, kalta dumli cho'chqa bolalari yer o'yib yuradigan mamlakatdan o'tib, oxiri juda badavlat bir qirol hukm surayotgan mamlakatga yetib kelishibdi.

Qirolning bir qizi bor ekan, u shunday chiroyli ekanki, uning husnijamolini ertakda ham, qalamda ham tasvirlab bo'lmas ekan. Uning chaqqonligiga hamma tahsin qilar ekan: xuddi shamolday uchib ketganida oyoqlari yerga zo'rg'a tegar ekan. Unga Selike, ya'ni shamol deb ot qo'yishgani ham bejiz emas ekan.

Qirol, kimda-kim yugurishda qizimdan o'zib ketsa, o'shani kuyov qilaman, deb butun yurtga jar soldiribdi. Ammo oyog'ining ildamligiga ishonmaydiganlar bekorga ovora bo'lmasin, nega deganda, Selikedan aqalli bir qadam orqada qolsa ham osiladi, keyin bir umr oyog'i yerga tegmaydi, deb pisanda qilibdi.

Kambag'al-u boylar, o'ziga bino qo'ygan har xil janoblar ko'p kelibdi-yu, lekin hammasi ham baland daraxtlarga osilibdi. Oyoqlari bir umr yerga tegmaydigan bo'libdi.

Bu gap olti og'aynining ham qulog'iga yetibdi. Ular uzoq o'ylab o'tirmasdan, Yashinquvarni baxt sinash uchun, hunarini ko'rsatish uchun kekxa qirolning huzuriga yuborishibdi.

Yashinquvar kekxa qirolnlng huzuriga kirib:

— Taqsirim, men qizing bilan kim o'zarga chopishsam deymen, — debdi.

— Mayli o'g'lon, — deb javob qilibdi kekxa qirolo, — ertaga tong otar-otmas oldimga kel.

Yashinquvar ertasi kuni tong yorishar-yorishmas qirolnlng saroyiga kelib olibdi. Qanchadan qancha xaloyiq to'planibdi! Kim kimdan o'zar ekan: Selike daroz yigitdan o'tib ketarmikan yoki daroz yigit qizdan o'zarmikan? Shuni ko'rish uchun kelgan odamlarning son-sanog'i yo'q ekan. Qaytarib aytaman: xaloyiq shuncha ko'p yig'ilibdiki, odamlarning oxiri ko'rinmasmish.

Chopish boshlanibdi. Yashinquvar uch sakrashda Selikedan o'zib ketibdi, manzilga undan ancha erta yetib kelibdi.

Kelgindidan orqada qolgani qizga alam qilibdi, ammo nima qilsin? Bo'lar ish bo'libdi-da!

— Balli, o'g'lon! — debdi kekxa qirolo Yashinquvarga. — Durust, ancha chopag'on ekansen. Ammo, nazarimda, qizim kasal ko'rinadi-da, bo'lmasam sen undan sira o'zib keta olmagan bo'larding. Shuning uchun ertaga yana bir marta kim o'zarga chopishasizlar.

Yashinquvarga bu cho't ekanmi? U hech parvo qilmabdi. «Ertaga bo'lsa ertaga-da», debdi.

Ertasiga ertalab, quyosh baland ko'tarilgan paytda qirolo saroyining oldida tortishuv boshlanibdi. Ko'kda qancha yulduz bo'lsa, o'shancha odam tomosha qilgani kelibdi.

Selike har qancha harakat qilsa ham, lekin Yashinquvar undan yana o'zib ketib, manzilga birinchi bo'lib kelibdi. Qiz uyalganidan yer yorilsa yerga kirib ketgudek bo'libdi.

— Qani, o'g'lim, — debdi kekxa qiroi Yashinquvarga qarab, — yana bir marta kim o'zarga chopinglar. Har narsa ham uchinchi safar hal bo'ladi, degan gap bor.

Qiroiining aytgani bo'libdi. Yashinquvar bunga ham ko'nibdi.

Selike bo'lsa, endi yutqizmaslik uchun, Yashinquvarga sehrli olmos uzuk hadya qilib yuboribdi: uni barmog'iga taqqan kishi chopish u yoqda tursin, hatto yurolmay qolar ekan.

Peter buni bilib qolibdi, ammo hech kimga hech narsa demabdi, faqat Usta-Merganning qulog'iga allanima deb pichirlab qo'yibdi.

Ertasi kuni Selike bilan Yashinquvar yana maydonga chiqishibdi. Bu gal Yashinquvarning barmog'ida uzuk bor ekan, nima bo'lib arang qadam bosayotganiga o'zi ham hayron emish.

Chopqirlar endi yuguramiz deb turishganda Usta-Mergan kamonini tarang tortib qo'yib yuboribdi-da, Yashinquvarning barmog'idagi qimmatbaho toshni urib tushiribdi. Hamma sehr shunda ekan. Usta-Merganning qanday urib tushirganini aytmay-sizmi! Xo'p mo'jiza-ya!

Shu payt Yashinquvar yana chaqqon bo'lib qolganini sezibdi. Uch sakrashda Selikega yetib olib, manzilga undan ancha erta kelibdi.

Shunda qiz alamiga chidolmay yorilib o'layozibdi. Qandaydir yalangoyoq kelib uni yengsa-ya!

Olti og'ayni qiroiining oldiga borishibdi-da, bizga qiz kerak emas, deyishibdi. Uning o'rniga Tog' polvon ko'targuncha oltin bilan kumush berishini so'rashibdi.

Qiz bo'lsa Yanoshni ko'rib, darrov jahlidan tushibdi, avvalgiday muloyim bo'lib qolibdi, nega deganda, Yanosh har qalay ancha ko'hlik ekan.

Keksa qirol shu onning o'zida yuz arava oltin va kumush keltirishni buyuribdi. Keyin hammasini Tog' polvonning yelkasiga ortiribdi. Tog' polvon bo'lsa aftini ham burishtirmabdi, yukni pisand qilmabdi.

Shundan keyin qirol jamiki qimmatbaho narsalar, hamma pi-choq, vilka, qoshiq, shamdonlar, xullas, butun oltin va kumush buyumlar yig'ib kelinsin, deb amr qilibdi, ularni ham Tog' polvonning yelkasiga orttiribdi.

Og'aynilar qirol bilan xayrlashib, yo'llariga qaytishibdi.

Ammo kekxa qirol hamma qimmatbaho narsalarni allaqanday begona odamlarga berib yuborgani uchun achinib qolibdi. O'ylab-o'ylab shunday qarorga kelibdi: ularning ketidan qizimni jo'nataman, keyin uni o'g'irlab ketishdi deb, orqalaridan lashkar yuboraman. Lashkarlar begona kishilarni qiyma-qiyma qilib tashlab, butun qimmatbaho buyumlarimni olib kelishadi, debdi.

Lekin Selike otasining buzuvq niyatini oldindan fahmlab qolibdi-da, qirol o'z hiylalarini ishga solguncha qochib ketibdi, olti azamatga qo'shilib tog'-toshlardan, vodiylardan o'tibdi.

Qirol bundan xabar topib, xo'p darg'azab bo'libdi, ularni tutib kelish uchun butun lashkarini yuboribdi. Ammo Peter qulog'ini yerga tutib, orqalaridan butun bir lashkar quvlab kelayotganini bilibdi. Do'stlarini bundan xabardor qilibdi:

— Og'aynilar, — debdi u, — shu yerda ajalimiz yetganga o'xshaydi. Selikening otasi orqamizdan lashkar yuborib, ham-mamizni qiyma-qiyma qilib tashlash, Selikeni esa qimmatbaho buyumlar bilan birga darhol uyiga qaytarish to'g'risida farmon berdi.

— O'zing ham o'lguday qo'rqqoq ekansan-da! — deb zarda qilibdi Shamolquvar. — Fahming ham kalta ekan! Yuraging ham

yo'q ekan! Bularning hammasi hech gap emas. Do'stlarim, sizlar shu yerda o'tirib, dam olib turinglar, ularning adabini o'zim bera-man!

Shu so'zlarni aytib, kuchi boricha puflashga tushibdi. Tinmay puflayvergan ekan, shunday qattiq dovul ko'tarilibdiki, hamma lashkar ot-aravalari bilan uchib ketibdi, osmon-u falakka ko'tarilib, dunyoning narigi chekkasiga borib tushibdi.

Shamolquvar bu lashkarlarning joyi rastoniga ketganiga amin bo'lib, puflashdan to'xtabdi.

Og'aynilar nari ketishibdi. Yurib-yurib Yanoshning ota hovlisiga qaytib kelishibdi. Bitmas-tuganmas boyliklarni shu yerda bo'lib olishibdi, hammalari boy bo'lib, yaxshi umr kechirishibdi.

Yanosh go'zal Selikega uylanibdi. Dabdabali to'y-tomosha qilishibdi, qozon-qozon ovqatlar pishirishib, katta-katta laganlarda tortishibdi, suyuq oshlarning o'zi to'qqiz xildan ziyod bo'libdi, go'shtli ovqatlarning xili esa son-sanoqsiz emish!

KATITSA TERDSELI

Bor ekan, yo'q ekan, dunyoda bir kampir bo'lgan ekan, uning Katitsa Terdseli nomli bir qizi bo'lgan ekan. Qiz aqlli va tirishqoq bo'lib o'sibdi, har qanday masalani osonlik bilan yechadigan bo'libdi.

Nogahon Katitsa Terdselining onasi betob bo'lib qolib, qiziga:

— Oh, qizginam! Ajalim yaqin qolganga o'xshaydi. Umrimde qornim to'yib ovqat yemabman-a! Qani endi bir marta bo'lsa ham g'oz go'shtidan yesam. Qizginam, saroyga borib, qirolidan bir bo'lak g'oz go'shti so'ra. Bu bilan uning davlati kamaymaydi, mening armonim qolmaydi: uning g'ozlari semiz, — debdi.

— Saroyga borib nima qilaman? — debdi Katitsa Terdseli. — Qirol ochko'z, toshbag'ir. U hammani qo'yib menga g'oz go'shti berarmidi?

— Shunda ham bir borib ko'r, qizim, boraqol, — deb onasi qo'ymabdi. — Zora ko'ngliga rahm solsa.

Nachora! Katitsa Terdseli saroyga kelibdi. To'ppa-to'g'ri saroyga kirib, qirolga arzim bor, debdi.

Uni taxt oldiga boshlab borishibdi, u qirolga nima maqsadda kelganini gapirib beribdi:

— Qirol hazrati oliylari, bir bo'lak g'oz go'shtidan bering, bo'lmasa onam o'ladi.

Qirol bu gapni eshitib, taxtda o'tirgan joyida irg'ib tushibdi, qo'lini paxsa qilib ovozi boricha baqiribdi:

— Obbo, yaramas qiz-ey! Hali og'zimdagi oshimni tortib olmoqchimisan-a, men o'zim yeyman uni, ha, o'zim, o'zim!

Lekin Katitsa Terdseli dovdirab qolmay, qirolga:

— G'ozlaringiz ming-ming-ku! Men faqat bittasini, shunda ham bir bo'lagini so'rayapman! Bermasangiz, onam o'ladi, — debdi.

— O'lgani bilan nima ishim bor? — deb yana qattiqroq qich-qiribdi qirol. — O'lsa undan nari! Yo'qol ko'zimdan! Jo'na! — deya baqirib beribdi. — Haydang uni, gardaniga mushtlang, tayoq bilan uring!

Qirolning xizmatkorlari Katitsa Terdseliga tashlanibdilar, uni itarib-itarib saroydan quvib chiqaribdilar.

Katitsa Terdseli yolg'iz o'zi hayron bo'lib turaveribdi, endi uning joniga kim ora kirardi?

— Nima qilganda ham, — debdi Katitsa o'ziga-o'zi, — betob onamga g'oz go'shti topmay qo'ymayman!

Shunday deb, nima qilish kerakligini o'ylab topibdi, saroyga aylanib o'tibdi-da, ro'paradagi darvozaning orqasiga o'tib, kutib turibdi.

Katitsa Terdseli go'yo birovni kutayotgandek alang-jalang qilarmish. Shu payt qovurilgan g'oz ko'tarib kelayotgan oshpazni ko'rib qolibdi. Katitsa kutilmaganda uni to'xtatibdi-da, darhol qirolning oldiga bor, kelguningcha taomni men ushlab turaman, debdi.

Oshpaz qirolning oldiga borgan ekan, u hecham chaqirganim yo'q, deb o'dag'aylab haydab yuboribdi. Ammo oshpaz o'z gapini ma'qullab: menga bir qiz aytdi, o'zi qovurilgan g'ozni ushlab osh-xona yonida turibdi, debdi. Qirol chidab turolmay, qizni ko'rgani oshpaz bilan qizni ko'rgani boribdi.

Lekin o'sha joyda na qiz, na g'oz bor emish.

Qirol bilan oshpaz yugurganicha oshxonaga kiribdilar, u yerda idish-tovoqlar ag'dar-to'ntar bo'lib yotganmish, eshikka esa:

*Ushbu yerda bo'ldim men, bo'ldim men,
Semiz g'ozni oldim men, oldim men.
Men, Terdseli Katitsa,
Qilgan ishim yoqmasa,
Qil qo'lingdan kelganin! —*

deb yozib qo'yilganmish.

Katitsa bu vaqt ichida g'ozni uyga olib kelgan ekan.

Qari onasi g'oz go'shtidan yeb to'ygach, qiziga:

— Oh, qizginam! G'ozdan ko'nglim to'ldi. Kuchimga kuch qo'shilganday bo'ldi. Endi ko'nglim shirinlik tusayapti. Qirolning saroyiga borib, picha asal olib kel, — debdi.

Katitsa, bormayman, qirolning qo'liga tushsam sog' qo'ymaydi, debdi. Ammo o'ylab turib rozi bo'libdi-da, saroyga jo'nabdi.

Qirolning omboriga kirib, qorovulga, zudlik bilan qirol oldiga bor, seni qachondan beri chaqiryapti, o'ringda men turaman, debdi.

Qorovul qirolning huzuriga boribdi, lekin qirol, seni chaqirish xayolimga kelgani yo'q, deb uni haydab yuboribdi. Ammo qorovul gapida turib olib: menga bir qiz aytdi, u hozir ham omborda asalni qo'riqlab o'tiribdi, debdi. Shunda qirol gapni anglab, omborga yuguribdi. Bu ish Katitsa Terdselining nayrangi ekanligini tushunibdi.

Ular omborga kelib, asal solingan katta bochkaga yozib qo'yilgan quyidagi yozuvni ko'ribdilar:

*Ushbu yerda bo'ldim men, bo'ldim men,
Picha asal oldim men, oldim men.
Men, Terdseli Katitsa,
Qilgan ishim yoqmasa,
Qil qo'lingdan kelganin!*

Katitsa bu vaqtda asaldan keragicha olib, onasiga keltirib beribdi. Kampir qirolning asalidan yegach, o'zini yana ham yaxshi his qilib, qiziga:

— Qizginam, yana ozgina iltifot qilsang, tamom tuzalib ketardim! Qirolning saroyiga bor-da, uning bog'idan bitta olma olib kel. Qirolga bitta olma nima degan gap? U jonimga darmon bo'ladi! Odamlar, qirolning olmalari noyob, sharbatday shifobaxsh deyishadi, — debdi.

Katitsa avvaliga bosh tortibdi, bormayman, qirol tutib olsa sog' qo'ymaydi, debdi. Lekin onasining gapini qaytarolmay, saroyga yo'l olibdi.

Katitsa qirolning bog'boni oldiga borib unga, tezda qirol huzuriga bor, chaqiraverib esi ketdi, kelguningcha bog'ni men qo'riqlab turaman, debdi. Bog'bon shoshganicha qirolning huzuriga ketibdi, qirol, seni chaqirish xayolimga ham kelmagan, deb uni haydab yuboribdi.

Ammo sho'rlik bog'bon o'z gapida turib olib: menga bir qiz aytdi, u hozir ham bog'da olmalarni qo'riqlab turibdi, debdi. Shunda qirol, bu ham Katitsa Terdselining nayrangi bo'lsa kerak deb o'ylab, bog'bon bilan yugurganicha bog'ga kelibdi.

Nima bo'libdi deng? Ular bog' eshigini ochib, yerda sochilib yotgan qip-qizil olmalarni ko'rishibdi, bog' eshigiga bo'lsa bunday deb yozib qo'yilganmish:

*Ushbu yerda bo'ldim men, bo'ldim men,
Bitta olma oldim men, oldim men.
Men, Terdseli Katitsa,
Qilgan ishim yoqmasa,
Qil qo'lingdan kelganin!*

G'azabdan qirolning yuragi yorilayozibdi. Tabib chaqirishlari behuda ketibdi. Hech qaysisi uni davolay olmabdi.

Buni eshitib, Katitsa Terdseli erkakcha kiyinibdi-da, saroyga kelib, qirolni men tuzataman, debdi.

Katitsa Terdseli qirolning qo'lidan ushlab, tilini chiqarib ko'ribdi, ko'kragiga bir-ikki uribdi-da, uning jigari shishib ketibdi, huda-behudaga achchig'lanibdi, xasislik qilibdi, debdi. Keyin qirolning badaniga tuz bilan garmdori sepib, ho'kiz terisiga o'rab-chirmab qo'yishni maslahat qilibdi.

Saroy ahli uning aytganini qilibdi.

Lekin tuz bilan garmdori qirolning badanini chunonam achitibdi, sho'rlik chidolmay teridan to'lg'anib chiqibdi-yu, yugurgan-cha yotoqdan qochib qolibdi.

Xuddi shu vaqt unga quyidagi xatni keltirib beribdilar:

*Ushbu yerda bo'ldim men, bo'ldim men,
Ta'ziringni berdim men, berdim men.
Men, Terdseli Katitsa,
Qilgan ishim yoqmasa,
Qil qo'lingdan kelganin!*

Xatni o'qib, qirolning g'azabi jo'sh uribdi, butun askarlarini yig'ibdi-da, ularga qizni tutib saroydagi minoraga qamab qo'yinglar, uni o'z qo'lim bilan o'ldiraman, debdi.

Askarlar Katitsani tutishibdi, shunda qiz, bo'yi o'zi bilan baravar bo'lgan, o'ziga o'xshagan poxol qo'g'irchoqni olib ketishga ulardan ijozat olibdi. Katitsa qo'g'irchoq ichiga asal quyib olibdi, askarlar uni qo'g'irchog'i bilan minoraga olib ketibdilar.

Katitsa Terdseli saroyga kelib, baland minoraga chiqqach, qo'g'irchog'ini krovatga yotqizibdi-da, o'zi krovat tagiga yashiribdi.

Qosh qoraygach eshik ochilib, xonaga sharpa chiqarmay qirol kirib kelibdi. U qilichini sug'urib, poxol qo'g'irchoqning qoq yuragiga sanchibdi! Shirin asal sachrab, qirolning og'ziga kiribdi, shunda u:

— Qoning shirin ekan-da, makkor qiz! Ayyorliging ham xudo bilsin, shundandir, — debdi.

Shundan keyin qirol qilichini artib, mag'rur va mamnun bo'lib yotog'iga qaytibdi.

Katitsa Terdseli bo'lsa, krovat tagidan chiqib, qo'g'irchoqning ko'kragiga xat yopishtiribdi-da, qochib ketibdi.

Erta bilan xizmatkorlar minoraga kirib, qilich suqilgan qo'g'irchoq bilan uning ko'kragidagi xatni ko'ribdilar. Keyin yurganganlaricha qirol oldiga borib, voqeani unga aytibdilar. Qirol shoshgancha minoraga kirib, xatni olibdi-da, o'qibdi:

*Ushbu yerda bo'ldim men, bo'ldim men,
O'lmay tirik qoldim men, qoldim men.
Men, Terdseli Katitsa,
Qilgan ishim yoqmasa,
Qil qo'lingdan kelganin!*

Qirol xatni oxirigacha o'qib, qizning bu safar ham laqqillatganini bilibdi-yu, turgan yerida g'azabidan o'takasi yorilib o'libdi.

Katitsa Terdseli esa onasi bilan hanuzgacha baxtli umr kechirayotganmish.

HALOL O'G'RI MARSİ

Bor ekan-da, yo'q ekan; bitta ayol bo'lgan ekan. O'sha ayolning Marsi ismli o'g'li bo'lgan ekan. Marsi halol, sofdil yigit ekan. Ustiga-ustak, dono, epchil, uddaburon va topqir bo'lganligidan shuhrati butun mamlakatga yoyilgan, qo'lidan kelmaydigan ish bo'lmagani uchun qo'li gul Marsi deb atasharkan.

Marsining ta'rif-u tavsifi qirolning qulog'iga ham yetib boribdi. Qirol haddan tashqari kuchli bo'lganidan Marsining bunchalik shon-shuhrat qozonishidan hasad o'tida yona boshlabdi. Bir kuni qirol Marsiga boplab pand berishga qaror qilibdi. U yigitni huzuriga chaqirtirib shunday debdi:

— Xo'sh, mashhur Marsi, hammaning og'zida sening ta'rifing. Agar shunchalik ta'rif-tavsifga munosib oqil-u qobil bo'lsang, buni amalda isbotla, yo'qsa, naq kallangni oldiraman. Hamonki qo'lingdan kelmaydigan ish yo'q ekan, demak, o'g'rilik ham qila olar ekansan-da! Shundaymi?

— Oliy hazratlari, men hech qachon o'g'rilik qilmaganman, bundan keyin ham o'g'rilik qilish niyatim yo'q, — deb javob qaytaribdi halol Marsi.

Xursand bo'lib ketgan qirol yigitga amr qilibdi:

— Xo'sh, hamonki hech qachon o'g'rilik qilmagan ekansan, endi o'sha qilmagan ishingni qilasan, yo joningdan umidingni uzasan! Gap bunday: mening polizimda hozir o'n ikkita qarol yer haydayapti. Sen to'g'ri o'sha yerga borasan-da, polizdan o'n ikki qarolning o'n ikkita omochi bilan o'n ikki juft ho'kizini o'g'irlaysan. Yo'q desang, hozir aytgan gapimga amal qilib, kesilgan boshingni

— Bu safar omading yurishdi. Lekin hovliqma hali. Endi omborxonamdan buq'doyimni o'g'irlab ketishing lozim.

Omborxonamdagi qorovullar kecha-yu kunduz yaxshi qo'riqlashadi. Agar bug'doyni ertalabgacha o'g'iray olmasang, bilib qo'y, kallang xoda uchiga sanchiladi. Agar o'g'irlashni do'ndirsang, davlat boshqarishni senga topshiraman.

— Urinib ko'raman, oliy hazratlari.

Marsining tag'in boshi qotibdi: omborxonadan bug'doyni qanday o'g'iraydi endi?

O'sha kuni qirol qorovullarini chaqirib, ularni ziyofat qilibdi-da, la'nati Marsidan ehtiyot bo'lishlarini, laqillab qolmaslikni qayta-qayta uqtiribdi. «Uni ko'rgan zahoti yoppasi ustiga tashlaninglar-da, ayamay do'pposlanglar», deb qattiq tayinlabdi.

Buni eshitib olgan Marsi darhol bir tadbir o'ylab topibdi. U poxoldan odam yasabdi-da, po'stinga o'zining shlapasini kiydirib, asta omborxona yoniga olib borib qo'yibdi. O'zi nariroq borib, bir aksirgan ekan, qorovullar bir-birlarini turtib-surtib, u yoqdan bu yoqqa yugura boshlashibdi. Bunday qarashsa, omborxona yonida bir odam turganmish. Shlapasi Marsiniki! «Eh, rosa do'pposlab bitimiz to'kiladigan bo'ldi-da!» deb qiyqirishibdi qorovullar. Ularning kayflari taraq, oyoqda zo'rg'a turishar, ustiga-ustak, hozirgi vahimadan nima qilayotganliklarini ham bilishmasmish.

Qorovullar Marsini qo'lga tushirganlariga zarracha shubha qilishmabdi, po'stinni shlapasi aralash shu do'pposlab ketishibdi! Ko'p o'tmay po'stindan bir tutam poxol qolibdi, xolos.

Vazifalarini bajarib bo'lgan qorovullar qirolning huzuriga yugurib borishibdi-da, Marsi ikkinchi marta ombordan bug'doy o'g'irlashga qodir emas, la'nati o'g'rini o'lasini qilib do'pposladik, deb bir-biriga gal bermay maqtanishibdi.

Xursandlikdan qirol qorovullarni qayerga o'tkazishni ham, nima bilan siylashni ham bilmay qolibdi. Marsi bo'lsa bu orada bamaylixotir ombordagi hamma bug'doyni uyiga tashib ketibdi.

Ertasiga yigit onasini qirolning huzuriga yo'llab, bu sinovdan ham muvaffaqiyatli o'tganini aytibdi.

Buni eshitib qirol dam bo'zarib, dam gezaribdi. Sal o'ziga kelgach, omborxonaga yuguribdi, ammo Marsi omborda loaqal bir dona bug'doy qoldirmabdi! Qirol Marsini tag'in huzuriga chaqiribdi.

— Demak, bug'doyini o'g'irlabsan-da, a, Marsi?

— Demak, shunday, oliy hazratlari.

— Iloj qancha, xo'sh, mayli... Ammo hali oldinda asosiy vazifa turibdi. Mening asil bedovimni o'g'irlab ketishing darkor, yuzta otboqar kecha-yu kunduz kiprik qoqmay qo'riqlaydi, o'g'irlashni eplolmasang, kallang xoda uchida bo'ladi! Eplasang, boshimdagi tojimni senga topshiraman.

Marsi tag'in bosh qotira boshlabdi. Oxiri u bir yo'l o'ylab topibdi! Yigit egniga juldur, qirq yamoq libos kiyibdi-da, kuni bilan musallasli shisha ko'tarib gadoyga o'xshab ko'chalarda kezib yuribdi. Otboqarlar qarashsa, darvoza tagida juldur ust-boshli bir qashshoq musallasli shisha ko'tarib turganmish. Gadoyini ichkariga kirgizib, bir chetdan joy ko'rsatishibdi. Marsi ketma-ket musallas ichib otboqarlarga ham oz-ozdan quyib bera boshlabdi. Nafslarini tiya olmagan otboqarlar ko'p o'tmay g'irt mast bo'lib qolishibdi. Ulardan biri otning jilovini, ikkinchisi dumini ushlagan, uchinchisi egar ustida bo'lgani uchun kimdir o'g'irlab ketishini xayollariga ham keltirishmabdi. Marsi otning dumini changallagan qorovulning qo'lga bir tutam popiltiriq ushlatib qo'yibdi.

Egar ustida uchib qolganini esa asta olib to'ngakka mindirib qo'yibdi. Jilov tutamlagan qorovulni bezovta qilmay, yuganni bedovdan sekin yechibdi-da, otini tashqariga yetaklab chiqib, uyiga ravona bo'libdi.

Ertasiga ertalab qirol xotirjam otxonaga kirib boribdi. Ahvolni ko'ribdi-yu, jon-poni chiqib, yer tepinib otboqarlarga o'shqira ketibdi:

— Shumi hali qorovullik qilganlaring? Marsi bedovni olib ketibdi-ku, la'natilar!

Sarxush otboqarlar hadeganda o'zlariga kelisholmasmish.

Bittasi:

— Men otning dumini mahkam changallab o'tirgandim-ku! — debdi.

Ikkinchisi:

— Men egarda o'tirgandim, axir! — dermish.

Uchinchisi:

— Men jilovni sira qo'yib yuborganim yo'q! — deb o'zini oqlay boshlabdi.

Qirol laqma otboqarlariga zahrini sochib, rosa urishibdi. Bundan buyoq mol-mulkiga o'zi ko'z-quloq bo'lib turishga qaror qilibdi. Marsini endi boplab ta'zirini bermoqchi bo'libdi.

Qirol qanday chora ko'rsam ekan deb, ko'p bosh qotiribdi. Oxiri chora topibdi ham!

Marsini zudlik bilan chaqirtirib kelib, unga shunday farmon beribdi: agar ertaga shaxsan men uchun tayyorlangan tushlik taomni o'g'irlab ketmasang, kallang xoda uchiga sanchiladi!

— Agar bu amrimni ado etsang, senga qirollik shamshirimni beraman.

Ertasiga choshgohda qirol bilan qirolicha stolda o'tirib tushlik taomni kuta boshlashibdi. Oshpaz xotin dasturxon tuzab, taomni qirolni xonasiga eltish uchun barkashga joylabdi. U endi barkashni ko'tarmoqchi bo'lgan ekan, banogoh oshxona

derazasidan uzatilgan qo'lni ko'rib qolibdi. Esxonasi chiqib ketgan oshpaz xotin to'g'ri qirolning xonasi tomon otilibdi.

Marsi bir kun oldin kechasi hech kimga bildirmay yog'och qo'l yasab, arg'amchi bilan bog'lab qo'ygan ekan. Marsi oshxona derazasi ostidan tuynukcha ochib, o'sha yerdan yog'och qo'lni uzatgan ekan. Oshpaz xotin ko'rib qolgan qo'l shu ekan. Sho'rlik xotin Marsining o'zi kelib hukmdorning taomiga qo'l cho'zyapti, degan xayolga borib, qirolning oldiga yugurgan ekan.

Qirol bilan qirolicha chopib oshxonaga kelibdi-da, cho'zilgan qo'lni ushlab bor kuchlari bilan torta boshlashibdi. Arg'amchi borgan sari taranglashib, shart uzilib ketibdi va qirol bilan qirolicha polga ag'darilibdi. Ular to o'rnilaridan turib, nima gapligini tushungunlaricha Marsi tushlik taomni gumdon qilibdi.

O'sha kuni Marsi bilan onasi qirol uchun hozirlangan taomni maza qilib tushirishibdi.

Azbaroyi g'azabga mingan qirol endi qanday chora ko'rishni ham bilmay qolibdi. «Yo'q, uni albatta tuzog'imga ilintiraman», deya ahd qilibdi qirol. U ertasiga Marsini huzuriga chaqirtiribdi-da, ertalabgacha qirolichaning barmog'idagi tilla uzukni o'g'irlashi lozimligini buyuribdi.

— Agar bu topshiriqning uddasidan chiqsang, qizimni senga xotinlikka beraman. Uni meni laqillatolgan odamga berishga ont ichganman, bu sinovlarni o'tkazganimning boisi shunda, — debdi.

Marsi endi nihoyatda hushyorlik bilan ish tutish lozimligini anglabdi. U tunda sezdirmay qirolning xonasiga kirib olibdi. Bir payt qirol qirolichaga qarab bunday debdi:

— Uxlash oldidan tashqariga chiqib picha sayr qilmoqchiman. Qaytib kelganimdan keyin uzukni vaqtincha menga berib qo'y, harqalay ehtiyot shart.

Qirol hovliga chiqibdi-da, hamma yoqni sinchiklab ko'zdan kechiribdi, yaqin-atrofdagi Marsi bor-yo'qligini ham tekshiribdi. Marsi bo'lsa bu orada asta xosxona eshigini ochib, qirolning ovozigaga o'xshatib qirolichaga murojaat etibdi:

— Ke, uzukni menga bera qol, yo'qsa, anavi la'nati Marsi har daqiqada paydo bo'lib qolishi mumkin.

Qirolicha qorong'ida Marsini tanimay uzukni beribdi. Marsi eshik orqasida pusib turibdi-da, qirol ichkariga kirishi bilan sharpasiz hovliga yo'nalibdi.

O'ringa cho'zilib qirol xotiniga debdi:

— Qani, uzukni bera qol!

— Hozirgina oldingiz-ku, — debdi hayratlanib qirolicha. — Bir daqiqa oldin uzukni so'ragandingiz, o'zim barmog'ingizga taqib qo'ydim-ku, yo tavba!

Qirol cho'g' bosib olganday cho'chib tushibdi. Xuddi tildan qolganday bir og'iz bir narsa demabdi. Hatto onasi emas, Marsining o'zi saroyga kelib, malikaning qo'lini so'rab, va'da qilingan shamshirni beliga taqqanda ham, toj kiyib, taxtga o'tirganda ham churq etib og'iz ochmabdi.

Shu-shu to'y boshlanib ketibdi. Hamma to'yguncha yeb-ichibdi, hatto, lo'lilarni ham musallas bilan siylashibdi.

YOVUZ O'GAY ONA

Bir zamonda ikki qo'shni bo'lar ekan. Ikkovining ham xotini-yu, bittadan qizi bor ekan. Kunlardan bir kuni bexosdan urush boshlanib, qo'shnilaridan biri jangda halok bo'libdi, ko'p o'tmay ikkinchi qo'shnining xotini vafot etibdi. Nima qilishsin? Xotini o'lgan erkak bilan beva qolgan xotin topishib qolishibdi. Beva xotin juda ham zolim ekan, o'gay qizga sira kun bermas ekan. Oxiri qiz o'gay onaning zulmiga chiday olmay, uydan boshini olib ketibdi.

Qiz shu ketgancha qaytib kelmabdi, yurib-yurib bir itni uchratibdi. It qizni to'xtatib, tomog'imga tiqilib qolgan suyakni olib tashla, deb iltimos qilibdi.

— Bir yaxshilik qil, qizcha, — debdi it, — keyin pushaymon bo'lmaysan.

Qiz bajonidil rozi bo'lib, itning tomog'idan suyakni tortib olibdi. It unga suyakni bera turib:

— Qachon bo'lmasin qilar ishingni bilmay qolganingda, shu suyakni darhol labingga tegizsang, mushkuling oson bo'ladi-qo'yadi, — debdi.

Qiz it bilan xayrlashib, suyak bergani va dono maslahati uchun rahmat aytib, yana yo'lga ravona bo'libdi. Yo'l yuribdi, yo'l yursa ham mo'l yuribdi. Bir vaqt qarasa, oldida bir pech turganmish. Qiz pech yaqiniga kelgan ekan, u qattiq tovush chiqarib, meni tozalab qo'y, deb iltimos qilibdi:

— Bir yaxshilik qil, qizcha, — debdi pech, — keyin pushaymon bo'lmaysan.

Qiz darrov daraxt novdalaridan supurgi bog'labdi-da, pechning ichidan kullarni olibdi, atrofini yaxshilab supurib qo'yibdi. Shundan keyin pech qizga bir hushtak berib:

— Boshingga bir mushkul ish tushguday bo'lsa, shu hushtakni chalsang, o'sha zahotiyuq ko'rinmas odam bo'lib qolasan, — debdi.

Qiz pechga rahmat aytib, xayrlashibdi-da, yana yo'lida davom etibdi. Keta turib bir chumoliga ko'zi tushibdi. Bechora chumoli bir chuqurga tushib qolib, shuncha urinsa ham chiqolmayotgan ekan.

Chumoli qizni yordamga chaqiribdi. Qiz unga yordam qilibdi, keyin chumoli tayinlab:

— Mabodo yo'lda ketayotib bironta gulduros ovozni eshitsang, bilginki, orqangdan yalmog'iz kampir quvib kelayotgan bo'ladi, — debdi.

Qiz dono maslahati uchun chumoliga rahmatlar aytib, xayrlashibdi-da, yana yo'lga ravona bo'libdi. Qiz anchagina yurgach, oltin qasr oldidan chiqib qolibdi. Qasr ichiga kirib qarasa, qasr juda katta bo'lib, uning ichida bir shum kampir o'tirganmish.

— Salom, xolajon! — deb odob bilan salomlashibdi qiz, — lekin o'zi bu kampirning yalmog'iz ekanligini hali bilmas ekan.

Kampir mehmonning salomiga alik olmabdi-da, nima uchun bu yerga kelganini so'rabdi. Qiz boradigan joyi yo'qligini, biron ish axtarib yurganligini aytibdi.

— Mayli, men xizmatkor qilib ola qolay, — debdi kampir. — Qiladigan ishing uncha ko'p bo'lmaydi: har kuni o'n ikkita uyni supurib-sidirib chiqasan, lekin o'n uchinchisiga kirmaysan. Kirsang, pushaymon bo'lasan.

Kampir qizga uning uch kuni bir yilga hisoblanishini ham aytibdi.

Birinchi kuni o'n uchinchi uy qizning esiga ham kelmabdi. Ikkinchi kuni, u uyda nima bor ekan, deb qiziga boshlabdi, shu vaqt qizning esiga suyak tushibdi, uni labiga tegizgan ekan, o'n uchinchi uyga kirish istagi o'z-o'zidan yo'qolibdi. Uchinchi kuni ham shunday qilibdi. Shu kuni kechqurun, ya'ni bir yil o'tgach, kampir qizning oldiga ikkita quti keltirib qo'yibdi. Qutilarning biri juda qimmatbaho ekan, chiroyli naqshlar bilan bezatilib, asl oltindan ishlangan ekan, ikkinchisi esa oddiy: g'adir-budur yog'ochdan yasalgan ekan.

— Ikkovidan birini tanla, — debdi kampir ingichka oriq barmoqlari bilan qutilarni ko'rsatib. — Qaysi birini xohlasang, o'shanisini ol, — debdi, keyin oltin quti juda chiroyli ko'ylaklar, qimmatbaho toshlarga to'la ekanligini aytibdi. Oddiy qutida esa har xil shifobaxsh dori-darmonlar bor, kasal bo'lib qolgan kambag'allarning hammasini o'sha dorilar bilan davolash mumkin, debdi.

Qiz oddiy yog'och qutini tanlabdi. Kampir qizga oltin qutini olish kerakligini har qancha tushuntirsa ham, qiz o'z aytganida qattiq turib olibdi.

— Mayli, — debdi kampir qizga, — lekin ehtiyot bo'l, to uyingga yetmaguningcha ocha ko'rma, bo'lmasa, falokatga yo'liqasan.

Shu gapni aytib, qizni uyiga jo'natibdi.

Qiz qutini ko'tarib anchagina yurgandan keyin, birdaniga qattiq gulduragan ovoz eshilibdi. «Bu nima bo'ldi ekan?» deb o'ylab turgan ekan, shu payt chumolining gaplari esiga tushibdi.

Qiz pech sovg'a qilgan xushtakni chalgan ekan, shu zahoti ko'rinmaydigan bo'lib qolibdi. Qizning naq tepasida —

osmonda bir zumda yalmog'iz kampir paydo bo'libdi, u ko'zini katta ochib qarasa ham, qizni ko'ra olmabdi. Keyin darg'azab bo'lib, bir bo'kiribdi-da, o'z makoniga qaytib ketibdi.

Yalmog'izning qorasi ko'zdan yo'qolguncha qiz kutib turibdi-da, keyin yana yo'lida davom etibdi. Qiz o'z qishlog'iga yaqinlashgach, hushtak chalib, yana o'z holiga qaytibdi.

Devorga qo'nib turgan xo'roz qizni uzoqdan ko'rib:

— Quq-quu, bekam, o'gay qizing boshdan oyoq xazinaga to'lib, ichi to'la oltin quti olib kelyapti! — deb qichqiribdi.

Yovuz o'gay ona xo'rozning so'ziga ishonmay, uni devordan haydab tushiribdi.

Xuddi shu vaqt eshikni ochib o'gay qiz kirib kelibdi. Shunda o'gay ona bilan uning qizi, o'gay qizning nima olib kelganini ko'rish uchun uyga yugurib kirishibdi. Xoh ishonning, xoh ishonmang, yog'och qutining ichi nuqul oltin, shohi, zarbof kiyim-boshlarga to'la ekan.

O'gay ona ichidan kuyib ketibdi!

Ertasiga shunday xazina olib kelgani o'z qiziga har xil taomlar, nonlar va noz-ne'matlar hozirlab, safarga jo'natibdi.

Bu gal o'gay qiz o'rniga yovuz o'gay onaning tantiq qizi yo'lga ravona bo'libdi. Keta turib, yo'lda bir itni uchratibdi. It uni to'xtatibdi-da, tomog'imdagi suyakni olib tashla, yaxshilik qilsang, keyin baxtli bo'lasan, debdi. Lekin qiz takabburlik bilan shunday javob beribdi:

— Bir kamim shu edi! Tomog'ingdagi suyakni olib tashlarman-u, meni qopib olarsan!

Keyin yana yo'lida davom etibdi. Yo'lda keta turib bir pechgacha duch kelibdi. Qiz uning yaqiniga borganda pech meni tozalab qo'y, deb iltimos qilibdi.

— Yaxshilik qil, — debdi pech, — keyin pushaymon bo'lmaysan. Arzanda qiz bo'lsa:

— Bir kamim shu edi, seni tozalayman deb hamma yog'imni qorakuya qilamanmi! — debdi-da, yo'lida davom etibdi.

Chumoli bilan ham xuddi shunday muomala qilibdi.

Oradan ko'p o'tmay qiz, ajoyib oltin qasr oldidan chiqib qolibdi. Qasr ichiga kirishi bilan, u yerda yolg'iz o'tirgan shum kampirga uchrabdi.

— Salom, xolajon, — debdi qiz.

Kampir o'tgan safar sof ko'ngilli o'gay qizga qanday muomala qilgan bo'lsa, bu qizga ham shunday muomala qilibdi, salomiga alik olmay, shunday debdi:

— Sen ham xizmat so'rab keldingmi? Xo'p. Xizmatga olaman. Sening ham uch kuningni bir yil hisoblayman. Sen faqat o'n ikkita uyni supurib-sidirasan, boshqa hech ishim yo'q. Lekin o'n uchinchi uyga kirmaysan. Agar kirguday bo'lsang, jazongni tortasan, bilib qo'y!

Lekin o'jar va erka qiz birinchi kuniyoq erta bilan o'n uchinchi uyga kiribdi. Uyg'a kirib qarasa, ichida hech narsa yo'qmish, faqat biri oltindan, ikkinchisi oddiy yog'ochdan yasalgan ikkita quti turganmish. Arzanda qiz qutilarni ko'ribdi-da, sekin chiqib ketmoqchi bo'libdi. Eshikni yopaman deb kuchining boricha harakat qilsa ham yopilmabdi.

Yovuz kampir qasrga qaytib kelib, o'n uchinchi uyning eshigi ochiqqligini ko'ribdi-yu, jahli chiqib shunday debdi:

— Buyrug'imni bajarmadingmi, endi bu yerda qolishingga hojat yo'q. Bir yil bekorga ishladim, deb gapirib yurmasliging uchun o'n uchinchi uyga kir-da, unda turgan qutilardan xohlaganingni tanlab ol, lekin ichida nima borligini aytmayman.

Qiz o'ylab-netib o'tirmasdan oltin qutini olibdi.

— Yaxshi, — debdi yovuz kampir. — Endi ketaver. Lekin qutini uyingga borib och, mabodo yo'lda ochguday bo'lsang, falokatga yo'liqasan!

Shunday debdi-da, qizni uyiga jo'natib yuboribdi.

Qiz oltin qutini ko'targancha uyiga qarab yo'l olibdi. Ketayotganda orqasidan guldurlagan ovoz eshitilibdi. Qiz, nima ekan, deb orqasiga qayrilib ulgurmasidanoq, tepasida yalmog'iz kampir paydo bo'libdi. Qiz erta bilan arang hushiga kelibdi, hamma yog'i qonga belangan bir ahvolda zo'rg'a sudralib yo'lga tushibdi.

Qiz yura-yura juda holdan ketibdi. Oxiri shunday qarorga kelibdi: «Kel, — deb o'ylabdi u, — qutida qanday qimmatbaho narsalar borligini bir ko'ray-chi. So'ng kuchimga kuch qo'shilar».

O'ylaganini qilibdi. Bir joyda to'xtabdi-da, qutini yerga qo'yib, ichini ochibdi... Qutida nima bor ekan deng? Kattakon bir ilon vishillab chiqsa bo'ladimi! Ilon birdaniga qizga yopishib, uni chaqibdi. Ochko'z qiz bo'lsa, qo'rqqanidan esi og'ib, qocha boshlabdi. To uyigacha shu alfozda yugurib, joni halqumiga kelibdi.

Qiz qishloq chekkasiga yaqinlashgach, uni uzoqdan ko'rgan xo'roz bekasiga xabar qilib:

— Quq-quu, bekam, hamma yog'i qop-qora qonga bo'yaliq qizing kelyapti, tirik bo'lib tirikmas, o'lik bo'lib o'likmas! — debdi.

Lekin yovuz ona bu gal ham xo'rozning so'ziga ishonmay, uni qo'nog'idan haydab tushiribdi.

Xuddi shu vaqt o'zining tantiq qizi yugurib kiribdi. U boshidan o'tganlarni onasiga arang so'zlab beribdi-yu, shu onda yiqilib o'libdi. O'gay qizga hasadi zo'rligidan yovuz o'gay onaning ham tanasidan joni chiqib ketibdi. Ota bilan qiz murod-maqsadlariga yetibdi.

KICHKINA CHO'CHQABOQAR

Bor ekan, yo'q ekan, olis dengizlarning naryog'ida, shisha tog'lar orqasida bir kambag'al xotin yashar ekan. Uning yakka-yu yagona o'g'li bor ekan. U ancha ulg'ayib, cho'chqa boqadigan yoshga kiribdi, lekin cho'chqa boqmay, buning o'rniga hadeb sho'xlik va shumlik qilaveribdi, undan ma'nili hech narsa chiqmabdi! Hatto cho'chqaboqarlar undan bezor bo'lib, uni dast-yorlikka ham olishmabdi. Ona bechora bolasini aqlga o'rgataman deb esi ketibdi-yu, hech nima chiqmabdi. Bolada hech qanday fazilat yo'q ekan. Faqat cho'chqaboqar degan laqabi bor ekan, xolos.

Mana shu hech baloga yaramaydigan cho'chqaboqar, bir boy qizini erga berarmish, degan gapni eshitib qolibdi. Boyning sharti shunday ekan: kimda-kim qizdan yashirinsa va qiz uni topolmasa, boy qizini o'shanga berar emish.

— Qani, cho'chqaboqar, — debdi bola o'z-o'ziga. — Obro'ni qo'ldan berma, chakana odam emasligingni ko'rsat!

Shunday qilib, cho'chqaboqar yo'lga otlanibdi. Onasi qo'rga tovlab kulcha pishirib beribdi, o'g'li kulchalarni xaltaga solib, shamolda to'zg'igan po'stinini yelkasiga tashlab, yo'lga ravona bo'libdi.

Yo'l yuribdi, yo'l yursa ham mo'l yuribdi, vodiy va soyliklardan o'tibdi, tog'lardan, jarliklardan oshibdi, goh o'rmon ichidan, goh cho'l-u biyobondan yuribdi, kulchalar odosh bo'lay deb qolibdi-yu, lekin boyning hovlisi hadeganda ko'rinmasmish.

Cho'chqaboqar yura beribdi, yura beribdi, bir hafta tinmay yo'l yuribdi, oxiri kulchalarni ham yeb bo'libdi. Lekin boyning na dang'illama uyi, na yeri, na o'zi — hech nima ko'rinmabdi. Kichkina cho'chqaboqar nari ketaveribdi, shunday qorni ochib, shunday chanqabdi, tomog'i qaqrab, tili xuddi ko'pchigan uzmantoyday shishib ketibdi.

«Nima qilsam ekan? — deb o'ylabdi cho'chqaboqar. — Bekordan bekorga o'lib ketaveramanmi?»

Yana yo'l yurib ketaveribdi. Birdan qarasa, oldida bir quduq, quduq chig'iri ustida ikkita oq kaptar turganmish. Kichkina cho'chqaboqar o'sha kaptarlar oldiga boribdi.

— Hoy, kaptarlar, men sizlarni yeyman, bo'lmasa ochdan o'laman, — debdi.

Kaptarlar javob berishibdi:

— Bizga tegma, cho'chqaboqar, undan ko'ra bir paqir suv tortib ber, juda chanqab ketdik. Yaxshiliging uchun yaxshilik qaytadi.

Kaptarlar shunday yalinib-yolvoribdilarki, cho'chqaboqar ularni yeyish fikridan voz kechibdi. U quduq og'ziga borib, bir paqir suv tortib chiqaribdi-da, kaptarlarning chanqog'ini qondiribdi, o'zi ham muzday suvdan qonib ichib, yo'lga ravona bo'libdi.

Chanqovi bosilibdi-yu, lekin och qorni xuddi it timdalaganday bo'laveribdi.

Cho'li-biyobonda cho'chqaboqar cho'loq tulkini uchratibdi.

— Hoy tulki, — debdi cho'chqaboqar. — Meni nima desang de, lekin seni yeyman.

— Qo'y, yema, — deb yalinibdi cho'loq tulki, — o'g'limga tushlik ovqat olib ketyapman. Meni tinch qo'y. Yaxshiligingga yaxshilik qaytadi! Bir kun senga kerak bo'lib qolaman.

Och qolganidan cho'chqaboqarning ko'zlari shokosaday o'ynab ketgan bo'lsa ham, u «xo'p» debdi-da, tulkiga tegmabdi.

Kichkina cho'chqaboqar madori qurib, ochligidan qoqilib-suqilib ketaveribdi. Ekinzorlardan, o'rilgan dalalardan o'tibdi... To'rvasidagi uvoqlarni ham terib yebdi. Lekin och qorin uvoq bilan to'yarmidi?

Cho'chqaboqar shamolda chayqalgan xasday gandiraklab, endi ajalim yaqinlashdi, na manzilga yetolaman, na uyimga qayta olaman, deb o'ylabdi.

Birdan kattakon ko'l labiga kelib qolibdi.

«Qani, — deb o'ylabdi u, — qaray-chi, yeydigan biror narsa topilarmikin?»

Suvga tushib qarasa, shundaygina ko'l labida bir baliq tipirchilab yotgan emish. Cho'chqaboqar tezlik bilan uni ushlab, suvdan olib chiqibdi. Lekin baliq unga yalinibdi:

— Menga tegma, kichkina cho'chqaboqar, yaxshiligingga yaxshilik qilaman.

Kichkina cho'chqaboqar baliqchaga ancha vaqt tikilib turibdi. U judayam chiroyli ekan, shuning uchun uni suvga qo'yib yuboribdi.

Ochlik hazil gap emas, kichkina cho'chqaboqar yo'lga chiqqaniga ming pushaymon bo'libdi. Endi pushaymonning foydasi yo'q, baribir o'tgan ishni qaytarib bo'lmaydi.

Cho'chqaboqar yana yo'l yuribdi, yo'l yursa ham, mo'l yuribdi. Yana chig'irli quduqqa duch kelibdi, chig'ir ustida ikkita oq kaptar qo'nib o'tirgan emish.

— Endi meni laqillatolmaysizlar, yalinmanglar, — debdi kaptarlarga qarab cho'chqaboqar. — Hech narsaga ham qaramasdan sizlarni yeyman.

Oq kaptarlar cho'chqaboqarga yalinib-yolvoribdilar, rahm qil, deb iltimos qilibdilar. Buning uchun senga astoydil xizmat qilamiz, deb so'z beribdilar.

— Nuqul meni aldaganlaring aldagan, — debdi cho'chqaboqar, — men ahmoq bo'lsam sizlarning gaplaringga ishonib yuribman. Nima, ochlikdan o'laymi, endi?

U kaptarlarni endi yemoqchi bo'lgan ekan, ammo ular, oxirgi martaba rahm-shafqat qil, deb chunonam yalinib-yolvoribdilarki, ko'ngli erib ketgan cho'chqaboqar yana quduqdan bir paqir suv olib, ularni to'ydiribdi, o'zi ham qonib ichib, yo'lga ravona bo'libdi.

Endi cho'chqaboqar, ortiq chiday olmayman, bu dahshatli ochlikdan halok bo'laman, deb ko'nglidan kechiribdi. Qancha vaqtdan beri yo'l yurayotganini o'zi ham bilmay qolibdi. Xo'p, bo'lganicha bo'lar, debdi u o'zicha.

Yuraveribdi, yuraveribdi, oxiri boy yashaydigan uyga yetib boribdi. Qarasa, eshik oldida boyning o'zi turgan emish. Kichkina cho'chqaboqar izzat-ikrom bilan unga ta'zim qilibdi.

— Hoy, kichkina cho'chqaboqar, bu yerga qush ham uchib kelolmaydi-yu, sen qanday qilib kelding? — debdi boy. — Nimani izlab yuribsan?

Kichkina cho'chqaboqar nima uchun kelganini: kimki boyning qizidan yashirinsa va qizi uni topolmasa, boy qizini o'sha odamga berar emish, deb eshitganini aytibdi. Shu vajdan men ham baxtimni sinab ko'rmoqchiman, balki bir narsa chiqar, debdi.

— Xo'p, bolam, xo'p, — debdi boy. — Lekin ko'rib qo'y, bu yerda to'qson to'qqizta bosh qoziqqa qoqib qo'yilibdi, yomon yashirinsang sening boshing yuzinchi bo'ladi.

Kichkina cho'chqaboqar qo'rqmabdi, bir harakat qilib ko'raman, debdi.

Keyin uyga kiribdilar. Kichkina cho'chqaboqar juda och ekanligini aytibdi. Unga ovqat beribdilar, to'yib yeb olibdi.

Ertasiga ertalab cho'chqaboqar uyg'ongan zamon boy kelib, qizim turguncha yashirib ol, bo'lmasa keyin iloji bo'lmaydi, deb aytibdi.

Kichkina cho'chqaboqar rosa bosh qotirsa ham, qayoqqa yashirinishini bilmabdi... Shu payt, safarga chiqqanda eng avval uchragan oq kaptarlarni ko'rib qolibdi. Derazani ochgan ekan, kaptarlar unga:

— Biz bilan yur, seni olib ketamiz, — debdilar.

Kichkina cho'chqaboqar yo'q demay, ularning aytganiga kiribdi. Kaptarlar uni shamolday uchirib borib, quyoshning orqasiga yashirib qo'yibdilar.

Boyning qizi o'rnidan turgandan keyin bog'ga chiqib, u yerdan chiroyli gulni uzibdi, keyin poshnasi bilan bir aylanib:

— Chiq, kichkina cho'chqaboqar, sen quyoshning orqasidasan-ku! — debdi.

Kichkina cho'chqaboqarga rosa alam qilibdi, buning ustiga qo'rqib ham ketibdi. Nachora? Quyoshning orqasidan chiqib to'g'ri oshxonaga kelibdi.

Ertasi kuni kichkina cho'chqaboqar tong saharda turib, oynaga qarasa, yo'lda uchratgan tulki turgan emish. Cho'chqaboqar u bilan shipshib gaplashibdi, tulki uni yetti qavat yerning qa'riga kirgizib qo'yibdi.

Boyning qizi bog'ga chiqib, eng chiroyli gulni uzibdi, keyin poshnasida bir aylanib:

— Hoy, kichkina cho'chqaboqar, sen yetti qavat yerning tagida o'tiribsan, chiqa qol, — debdi.

Nachora? Cho'chqaboqar u yerdam ham chiqibdi.

Uchinchi kuni u kichkina baliq yashaydigan ko'l labiga boribdi. Baliq uni ko'lining hech kim bilmaydigan xilvat burchiga eltib, eng chuqur yeriga yashirib qo'yibdi.

«Endi bu yerda yotganimni ko'rib bo'pti! — deb o'ylabdi kichkina cho'chqaboqar. — Qani topib ko'rsin-chi...»

Ammo boyning qizi bog'ga chiqib, eng yaxshi gulni uzibdi-da, keyin poshnasi bilan bir aylanib:

— Hoy, kichkina cho'chqaboqar, ko'l tagida o'tirmay, bu yoqqa chiqqa qol! — debdi.

«O-la, endi aniq o'ldim! — deb o'ylabdi cho'chqaboqar. — Bundan chiqdi, yuzinchi qoziq mening peshonamga yozilgan ekan. Uch marta topdimi, bas, to'rtinchi marta ham topadi».

Cho'chqaboqar charchog'ini bosgani uxlab olmoqchi bo'libdi, uyqu qayoqdan kelsin? Kechasi bilan o'ylanib chiqibdi, lekin qayoqqa yaxshiroq yashirinishini bilmabdi. Ertalab tong otayotganda eng keyingi safar quduq boshida ko'rgan o'sha ikkita oq kaptarni ko'rib qolibdi. Uni ko'rgan hamon kaptarlardan biri uchib ketib, birovi qolibdi.

Cho'chqaboqar derazani ochib, kaptarni uyga kirgizibdi, shunda o'sha kaptar cho'chqaboqarga:

— Tez yur, sen juda chiroyli gul bo'lib olasan, men ham gulga aylanaman, — debdi.

Ular shunday qilibdilar. Kun choshgohga borganda, bog'da hamma g'unchalar barq urib ochilibdi. Hamma yoqni ajoyib gul hidi tutib ketibdi.

Boy qizi eng chiroyli gulni uzmoqchi bo'lib, bog'ga chiqibdi, qarasa, ikkita juda chiroyli gul turgan emish. Qaysi birini olsaykin? Qiz gullarni ko'zi qiymay, ikkovini ham uzib, ko'kragiga taqibdi.

Keyin poshnasi bilan bir aylanibdi, lekin kichkina cho'chqaboqarni ko'rmabdi, ikkinchi marta aylanib, tag'in ko'rmabdi.

— Voy, ota, — debdi qiz, — kichkina cho'chqaboqarni ko'rmayapman. Shunday boplab yashiribdiki, hech topolmayapman.

OSMON BARAVAR O'SIB KETGAN LOVIYA

Bir bor ekan, bir yo'q ekan, bu ertak asli bo'lmagan joyda bo'lgan ekan. Yetti karra yetti mamlakatdan o'tilsa, yana shuncha yurilsa, o'sha yerda bir kambag'al xotin turar ekan. Uning yakka-yu yagona o'g'li-yu bitta sigiri bor ekan.

Kunlardan bir kuni uylaridagi ovqatlari tugab qolibdi, ochdan o'lmaslik uchun bisotlaridagi sigirni bozorga chiqarib sotmoqchi bo'libdilar.

Xotin o'g'lini jo'natayotib, unga tayinlabdi:

— Bolam, sigirni bozorga olib bor. Yaxshilab bahosiga yetkazib sot, bor-yo'q umidimiz shunda.

O'g'li sigirni bozorga olib boribdi, borgan zamon xaridor ham topilibdi. Darrov qo'l-qo'lga urilib, ish bitibdi, bola sigirni bir dona loviyaga alishtiribdi.

Bola loviyani uyiga olib kelib, onasiga ko'rsatibdi. Onasi yig'lab, o'g'lini aldaganlarni qarg'abdi. Bola bo'lsa, uni ovutib:

— Xafa bo'lmang, onajon! Sigirimni olgan chol, bu loviyani shu bugunoq ekib qo'y, ertalab nima o'sib chiqqanini ko'rsan, deb aytdi, — debdi.

Bola loviyani deraza tagiga ekibdi. Toqati toq bo'lganidan ovqatini ham yemasdan, och-nahor uxlagani yotibdi.

Ertalab barvaqt turib, derazadan qarasa, loviya o'sib chiqibdi. Shunday baland ekanki, uchi ko'rinmas emish!

Bola, loviyani yaxshiroq ko'ray deb, eshikka chiqibdi. Hovliga chiqib, qancha qaramasin foydasi bo'lmabdi, loviyaning uchi ko'rinmabdi. Osmoni-falakka qarab o'sib ketgan ekan u.

Shunda bola:

— Loviyamisan, loviya bo'pti-da, onajon, bir ustiga chiqaychi, — debdi.

Onasi bo'lsa, qo'y, bolam, chiqib ovora bo'lma, deb o'tinibdi, yalinibdi-yolvoribdi. Lekin bolasi tushmagur quloq solmay, loviya ustiga chiqibdi.

Xuddi tush mahali bola loviyaning tepasiga chiqibdi. Shuncha balandga chiqibdiki, hatto boshi aylanib ketibdi, lekin shunda ham bo'sh kelmay, loviya poyasiga tirmashib, borgan sayin balandga chiqib ketaveribdi. Oxiri borib, kallasi bir nimaga tegibdi. Bunday qarasa, o'sha yerda kichkina teshik bor ekan.

Bola teshikdan boshini suqib ko'rsa, hamma yoq yop-yorug' emish. «Loviyaning eng uchiga chiqibman, — deb o'ylabdi bola, — endi ko'ray-chi, u yoqda nima bor ekan?»

O'zini dadil tutib, teshikdan tepaga chiqibdi. Ko'rsa, shu yaqinda bir uy turgan emish.

«Hozir baribir kech kirib qoldi, — debdi bola o'zicha, — tunagani joy so'ray. Uygabola bo'lsa, ertalab qaytib tusharman».

Bola uyga yaqin borib, eshikni qiya ochibdi, uni bir xotin qarshi olib:

— Bu yerga qanday chiqding, hoy bola? Hushyor bo'l, yetti boshli ajdarho — erim ko'rib qolmasin, ko'rsa, shu zahotiyog' yeb qo'yadi, — debdi.

Bola xotinga yolvorib, meni yashiring, ajdardan judayam qo'rqaman, debdi.

Xotin:

— Ovqat yeysanmi, bola? — deb so'rabdi.

— Yeyman, xolajon! Juda och qoldim, — deb javob beribdi bola. — Kechadan beri hech narsa yeganim yo'q.

Xotin unga ovqat beribdi, bola mehmon qilgani uchun xotinga rahmat aytibdi.

— Endi tezroq yashirin, — debdi xotin, — bo'lmasa, erim kelib qolsa, ikkovimizni ham o'ldiradi. Ajdar topolmaydigan qilib, seni qayerga yashirsam ekan-a?

Xotin o'ylanib-o'ylanib, bolani qayerga yashirishini bilmabdi. Oxiri bir tog'ora olib kelib, uni karavot ostiga qo'yibdi-da, bolani tog'ora tagiga yashiribdi.

Bola uxlagisi kelsa ham, lekin qattiq qo'rqqanidan ko'zini ham yummad.

Soat yarim kechani bildirib zang urganda, kimdir eshikni qattiq taqillatibdi.

Yetti boshli ajdar kirib kelibdi. Qo'ltig'ida qora tovuq bor ekan. U qora tovuqni stol ustiga qo'yib:

— Tuxum qil! — debdi.

Tovuq shu zahotiyog oltin tuxum tug'ib beribdi.

Ajdar bo'lsa:

— Yana tuxum qil! — deb baqiribdi.

Tovuq yana tuxum tug'ibdi. Ajdar yana:

— Tuxum qil! — debdi.

Ajdar buyuraveribdi, tovuq tuxum qilaveribdi.

Oxiri ajdar och qolib:

— Xotin, ovqat tayyorla! — deb baqiribdi.

Xotini stolga ovqat keltirib qo'yibdi, ajdar ovqatlana boshlabdi.

Ovqatni yeb bo'lib, ajdar xotiniga, skripkamni olib ber, debdi.

U skripkani chalib-chalib, birdan odam hidini sezib qolibdi.

— Xotin, uyimizda begona odam borgan o'xshaydimi?

— Qo'ying bo'lmagan gapni, — deb javob beribdi xotini, — bu yerda begona odam nima qilsin? Hech kim yo'q.

— Yo'g'i nimasi! Topasan! Hoziroq topasan! Bo'lmasa tilka-porangni chiqarib yuboraman.

Xotin uni yupata boshlabdi. To jimiguncha aldab-suldab, avrabdi. Keyin ajdar yana skripka chala boshlabdi, chalib-chalib, o'tirgan yerida uxlab qolibdi.

Ajdar xurrak otmasdan tinchgina uxlar ekan. Xotin ham uxlagani yotibdi. Bola bo'lsa, katta tog'ora tagida qulog'ini ding qilib yotaveribdi.

Ikkovlarining ham uxlab qolganini bilgandan keyin, u sekin tog'ora tagidan chiqibdi-da, bir qo'ltig'iga qora tovuqni, bir qo'ltig'iga skripkani urib, hayyo-hayt deb, oyog'ini qo'lga olib chopibdi.

Chopaveribdi, chopaveribdi, tepaga chiqib olgan o'sha tes-hik-dan pastga tushayotganida, ajdar quvib kelmayaptimikin, deb orqasiga qarabdi. Ajdar esa uning izidan quvib kelayotgan ekan.

Bola o'lguday qo'rqib ketibdi-da, shoshib-pishib poyadan pastga tushaveribdi. Pastda poya yonida bolta turgan ekan, bola shu boltani ola solib, poyani shartta qirqib tashlabdi.

Ajdar bo'lsa, poyadan pastga tushayotgan yerida gursillab qulab tushibdi. Yiqilibdi-yu, hamma panjalari sinibdi, boshlari pachoqlanibdi. Shunda bola, ortiq ajdardan hech kim qo'rqmasin, yer yuzida bu balo-qazodan asar ham qolmasin, deb uni yondirib yuboribdi.

Keyin bola onasining oldiga boribdi, ona sho'rlik bo'lsa, bolam yo'qoldi, deb kuyib-pishib o'tirgan ekan.

— Xafa bo'lmang, onajon! — debdi u. — Endi yeyishimiz ham, ichishimiz ham, oltinimiz ham mo'l-ko'l bo'ladi.

— Qayoqdan ko'p bo'ladi? — deb so'rabdi onasi. — Sigirimizni bo'lsa sotib, evaziga bor-yo'g'i bitta loviyacha olgan eding. Endi bisotimizdagi shu tovuqni sotsak, bundan ham kam haq berishsa kerak!

— Bu tovuqni sira ham sotmaymiz! — deb javob beribdi bola. U tovuqni uyga olib kirib, stol ustiga qo'yibdi-da, silab-siypab: —Tuxum qil! — debdi.

Tovuq shu zahotiyuq oltin tuxum tug'ib beribdi. Hayron bo'lib qolganidan onaning og'zi ochilib qolibdiki, bola uni tabibga olib borishga majbur bo'libdi, tabib uning ko'zi bilan og'zini yumib qo'yibdi. Shuning uchun hech kim bunchalik hayron qolmasin, bo'lmasa, u ham onaning ahvoliga tushib qoladi.

Keyin ular uyga qaytib kelibdilar, tovuq ular boyib ketgunlari-cha oltin tuxum tug'ib beraveribdi.

Ular o'zlariga uy quribdilar. Keyin bir necha sigir, bir necha ot, yaxshi-yaxshi kiyim-kechak sotib olibdilar. Bola skripka chalar, onasi bo'lsa, o'tirib quloq solar ekan.

Bu gapga kim ishonmasa, o'zi tekshirib ko'rsin.

TENTAKVOY

Dunyoda bir kambag'al odam bo'lgan ekan. O'sha odam oshini oshab, yoshini yashab, o'lib ketibdi. Undan uch o'g'liga atigi bir ho'kiz meros qolibdi. Uch o'g'il maslahatlashib, shunday qarorga kelibdilar: har birimiz bittadan og'ilxona solamiz, ho'kiz kimning og'iliga kirsas, o'shaniki bo'ladi, debdilar.

Shunga kelishib, og'ilxona qurishga kirishibdilar.

Ikki katta o'g'il og'ilxona qurib, ularni shunday bezabdilarki, unda pop yashasa ham ayb bo'lmas ekan.

Uchinchi o'g'ilni hamma tentakroq deb hisoblar ekan. U ho'kizga qayin daraxtining novdasidan to'qib, oddiygina og'ilxona yasabdi. Ho'kiz bo'lsa, boshvog'ini qo'yib yuborishlari bilan chopib borib, to'g'ri uchinchisi o'g'il qurgan og'ilxonaga kiribdi.

Buni ko'rib ikkala akaning jahli chiqibdi. Lekin alamlarini ichlariga yutib, indamay qo'ya qolibdilar. Nega deganda, og'ilxona qurishni o'zlari o'ylab chiqargan ekanlar, shuning uchun ho'kizni tentak ukalariga berishga majbur bo'libdilar. Tentakvoy bo'lsa, ho'kizning bo'yniga arqon bog'lab, to'g'ri bozorga olib ketibdi.

Katta yo'ldan ketib borayotganda qattiq shamol turib qolibdi. Yo'l yoqasida turgan kavakli tol yog'lanmagan aravaday g'ijirlabdi.

«Him, — deb o'zicha o'ylabdi tentakvoy. — U ho'kizimni sotib olmoqchi shekilli».

— Hoy, ho'kizimning haqiga nima berasan? — deb qichqiribdi yigit. Tol bo'lsa, javob o'rniga nuqul g'ijirlar emish. «Ha, tushundim, — deb o'ylabdi yigit. — Ho'kizning shoxlarini sindirib ber, deyapti».

Tentakvoy bir zumda ho'kizning ikkala shoxini sindiribdi.
Tol bo'lsa, shamol zo'ridan g'ijirlagani g'ijirlagan emish. Buni tentakvoy ko'rib, yana qichqiribdi:

— Bundan chiqdi, puling yo'q ekan-da? Zarari yo'q, puling bo'lmasa ham baxting bo'lsin!

Birozdan keyin u yana qichqiribdi:

— Mayli, ho'kizni ola qol, pulini kelasi hafta olib ketarman! Shunday deb, ho'kizni tolga bog'labdi-da, o'zi uyga ketibdi.

Uyda akalari undan:

— Xo'sh, tentakvoy, ho'kizni sotdingmi? — deb so'rabdilar.

— Bo'lmasam-chi! — deb javob beribdi tentakvoy.

— Kimga sotding, tentak? — deb surishtiribdi katta akasi. — Seni boplab aldashadi deb o'ylovdim-a, axir aytganim bo'ldi.

— G'am yemay qo'ya qolinglar! — debdi tentakvoy. — Juda boplab pulladim. Uni serkavak tolga qirq forintga sotdim.

— Pullaring qani?

— Kelgusi hafta beradi, oldidan o'tayotib kirib chiqaman!

Akalari uni rosa kalaka qilishibdi.

— Ahmoqsan, ahmoq bo'lganda ham, dunyoda topilmaydigan ahmoqsan! Xo'p boplab sotibsanda! Pulini hafshanba kuni olasan!

Akalari uni rosa mazax qilishsa ham, tentakvoy parvo qilmabdi.

Bir haftadan keyin tentakvoy serkavak tol oldiga borib pulini qistabdi, tol bo'lsa hadeb g'ijirlab: «Bermayman, bermayman!» — dermish.

— Hali shundaymi, — debdi yigit, — labzing shundaqami hali?

Tentak shartta boltani olibdi-da, tolga qarab solibdi, bir urishdayoq tol qulab tushibdi. Tentakvoy bunday qarasa, tolning tagida kattakon bir qozon turgan emish, ichi liq to'la tilla emish.

Buni ko'rib, yigit tolga:

— Menga qara, hoy! Bu pullardan qarzingga yarashasini olaman, qolganlarini ham olib, xarajat qilaman, — debdi.

Keyin qozonni olibdi, qulog'iga boltani suqib, orqalabdi-da, shu ketgandan uyigacha dam olmay boribdi.

Uyiga kelganda akalari bir dunyo pulni ko'rib, bir-birlari bilan shivirlashib qolibdilar: bu pullar tentakvoydan ko'ra bizga ko'proq asqatadi, deb til biriktiribdilar.

— Kechasi uni o'ldiramiz, — deb shivirlabdi birovi.

— Keyin, suvga tashlab yuboramiz, — debdi ikkinchisi.

Lekin tentakvoyning qulog'i ding ekan: yovuz niyatli akalarining hamma gaplarini eshitib olibdi.

U kechasi uyidan qochib, arz qilgani to'ppa-to'g'ri qirolning oldiga boribdi. Qirolning bir qizi bor ekan. U saroydagi zerikarli hayotdan shunchalik xomush ekanki, hech kim uni kuldira olmas ekan. Lekin tentakvoy o'z dardini gapirib berganda, qiz uning tolga ho'kiz sotganini eshitib, qah-qah urib kulib yuboribdi, shunday qattiq, shunday jarangli kulibdiki, atrof-tevarakda o'sgan qo'ng'iroqqullar ham jaranglab ketibdi.

Shunda qirol debdi:

— Yigit degancha bor ekan! Saroyimdagi ahmoqlar buning tukiga ham arzimaydi. Men, qizimni kuldirgan odamga beraman, deb so'z bergan edim. So'zimdan qaytmayman. Senga qizimni berganim bo'lsin, yana yarim davlatimni ham qo'shib beraman, akalarimga bo'lsa osdiraman.

— Qirol janobi oliylari! — debdi tentakvoy. — Sho'rlik akalarimni osmang. Ular yomon yashaganlari uchun boyligimga ko'z olaytirganlar. Undan keyin, davlatimiz uchun odamlar kerak bo'ladi-ku!

— Xo'p, — debdi qirol. — Sen aytgancha bo'la qolsin.

Keyin katta to'y-tomosha qilibdilar, yetti kecha-yu, yetti kunduz bazm bo'libdi, hatto otlar ham suv o'rniga vino ichibdilar.

Shundan keyin kelin-kuyov tuxum po'chog'iga tushib, Kikilla daryosida suzib ketibdilar. Ular qirg'oqqa qo'nganlarida, siznikiga mehmon bo'lib kelarmishlar.

KAMPIR VA AJAL

Bor ekan-da, yo'q ekan, dunyoda bir munkillagan kampir bo'lgan ekan. U tashlab qo'yilgan eng eski yo'ldan ham keksaroq, butun dunyodagi daraxtlarni ekkan bog'bondan ham qariroq ekan.

Kampir keksayib, bir oyog'i yerda, bir oyog'i go'rda bo'lib qolsa ham, axir bir kuni ajal kelib, jonini olishini hech xayoliga keltirmas ekan. U kechasi-yu kunduzi tinim bilmay ro'zg'orini tebratar, supurar-sidirar, yamoq-yasoq tikar ekan. Xuddi butun dunyoning ro'zg'or tashvishi boshiga tushganday, tinib-tinchimas, jon-holiga qaramay g'ayrat bilan ishlar ekan. Ammo o'zining so'qqa boshidan bo'lak hech kimsasi yo'q ekan.

Bir kuni ajal kelib, kampirning otini eshigiga bo'r bilan yozib-di-da, uni olib ketmoqchi bo'lib, eshikni taqillatibdi. Kampir bo'lsa, uy-ro'zg'orini tashlab ketishga ko'zi qiymabdi, ajalga yalinib-yolvorib, yana biroz qo'yib berishni, o'n yil bo'lmasa ham, loaqal bir yil sabr qilishini so'rabdi.

Ajal hech rozi bo'lmasdi. Keyin esa har qalay saxiylik qilib:

— Mayli, uch soat muhlat beraman, — debdi.

— Juda kam-ku, — debdi kampir yalinib, — jilla bo'lmasa bugunchalik qo'y, ertaga olib ketarsan.

— Gap bitta! — debdi ajal.

— Bir amallagin!

— Hech iloji yo'q.

— Bas endi, tarang qilma!

— Xo'p, — debdi ajal. — Mayli, sen aytgancha bo'la qolsin.

Kampir suyunib ketibdi, ammo turqini buzmay, bunday debdi:

— Sendan yana bir iltimosim bor: ertagacha kelmasligingni eshikka yozib qo'ysang. Eshikka yozganingni ko'rsam, xotirjamroq bo'laman.

Kampirning xarxashasi ajalning joniga tegibdi, buning ustiga vaqtni behuda o'tkazgisi kelmabdi, cho'ntagidan bo'r olib, eshikka «ertaga» deb yozibdi-da, o'z tirikchiligiga ketibdi.

Ertasi kuni ertalab oftob chiqishi bilan ajal kampirning oldiga kelibdi. Qarasa, kampir bir to'shakni tagiga solib, ikkinchi par to'shakni ustiga yopib yotgan emish.

— Qani, yur, — debdi ajal.

— Nima deyapsan, chirog'im! — deb javob qilibdi kampir. — Eshikdagi yozuvga bir qara.

Ajal burilib qarasa, eshikka o'z qo'li bilan «ertaga» deb yozilgan emish. Shunda u:

— Mayli, ertaga kelaman, — debdi-da, o'z yo'liga ketibdi.

Ajal so'zida turib, ertasiga yana kampirning oldiga kelibdi. Kampir bo'lsa, hali o'rnidan turmay, yaslanib yotgan emish. Ajal kechagiday bu safar ham hech bir ish chiqarolmabdi. Kampir ajalga yana eshikni ko'rsatibdi. Eshikka ajal o'z qo'li bilan «ertaga» deb yozib qo'ygan ekan.

Shu yo'sinda hash-pash deguncha bir hafta o'tib ketibdi.

Yettinchi kuni ajal kampirga:

— Bo'pti, endi meni laqillata olmaysan, — debdi-da, eshikka yozgan yozuvini o'chirib tashlabdi. Keyin kampirga dag'dag'a qilib:

— Ertaga kelaman, o'ng qulog'ing bilan ham, chap qulog'ing bilan ham eshitib ol, — debdi. — Nima bo'lsa ham, ertaga kelib seni olib ketaman.

Shunday qilib ajal jo'nab ketibdi, kampirning bo'lsa jon-poni chiqib ketibdi, chor-nochor o'lishini anglab, dag'-dag' qaltirabdi.

Shunday bo'lsa ham kampir umidini uzma bdi. Ajaldan qayerga yashirinsam ekan deb o'ylab, sira o'yiga yetolmabdi. U unaqabunaqaga bo'sh keladigan kampilardan emas ekan.

— Tirik jon bo'la turib, — debdi kampir o'ziga-o'zi, — kishi yashiringani joy topolmasligi mumkin emas.

Tong otibdi, lekin kampir hech narsa o'ylab topolmabdi. Hatto butilkaning ichiga kirib ketishga ham rozi ekan, uning shu qadar o'lgisi kelmabdi.

Qayerga berkinsam yaxshiroq bo'lar ekan, deb ko'p o'ylabdi, o'ylab-o'ylab, axir topibdi. Omborida yangi asal solingan bochka bor ekan.

«Bu yerdan ajal meni topolmaydi» deb o'ylabdi u.

Yangi asal solingan bochkaning ichiga tushib, shunday o'tiribdiki, ko'zi bilan og'zi-burnidan boshqa butun badani asalga botibdi.

Birpas o'tirgandan keyin yuragiga yana g'ulg'ula tushibdi: «Ajal meni shu yerdan ham topib olsa-ya! Yaxshiroq berkinay. Par to'shakning ichiga kirib olay», — debdi.

O'ylaganini qilibdi. Damini chiqarmay, nafas olmay o'tiribdi. Birdaniga yana vahima bosibdi: kampir shunaqa vos-vos ekan. «Ajal meni bu yerdan ham topib olsa-ya?» deb o'ylabdi.

Yashirinish uchun xilvatroq, bexavotirroq joy topmoqchi bo'libdi.

Par to'shakning ichidan chiqibdi. Qayerga yashirinsam ekan, deb endigina chamalayotgan ekan, shu vaqt uyiga ajal kirib kelibdi. Qarasa, hammayog'i parga belangan, parlari hurpayib, silkinib turgan qo'rqinchli bir narsa oldida turgan emish.

Ajal cho'chib ketibdi, shunday qattiq cho'chibdiki, qo'rqqanidan kampirning uyidan qochib chiqibdi; kim biladi deysiz, balki u kampirnikiga hali ham bormagandir.

KALTA PO'STIN

Dunyoda bir dehqon yashar ekan. Uning xotini bilan qizi bor ekan. Kunlardan bir kuni ularnikiga qiz ko'rgani bir yigit o'z do'sti bilan kelibdi.

Yigit bilan uning do'stini yaxshilab mehmon qilibdilar: oldilariga tovuq go'shti, somsalar qo'yibdilar. Mezbon qizini vino keltirgani yerto'laga yuboribdi. Qiz yerto'laga tushib eng katta bochkani ax-tara boshlabdi, nega deganda, otasi, vinoni eng katta bochkadan ol, degan ekan. Qiz bochkalarni qarab yurib, birdan yerto'la de-voriga tirab qo'yilgan to'sinni ko'rib qolibdi. Ko'ribdi-yu, o'yga bo-tibdi: mana meni oladigan yigit ham keldi, endi erga tegsam, o'g'il ko'rsam, bozordan o'g'linga kalta po'stin olib bersam, o'g'lim bilmasdan yerto'laga tushib, to'sin oldida sakrab o'ynay boshlasa, to'sin ag'anab ketib, o'g'limni o'ldirib qo'ysa, unda kalta po'stin kimga qoladi? Qiz shularni o'ylab, shunday xafa bo'lib ketibdiki, zinaga o'tirib yig'lab yuboribdi.

Uydagilar qizni kuta-kuta, toqati toq bo'libdi. Keyin otasi yerto'laga xotinini yuboribdi.

— Onasi, borib qara-chi, qizing qayoqqa yo'qolib ketdi ekan?! Yerto'lada buncha uzoq qolib ketmasa? Balki, vinosi oqib ketib, bu yoqqa chiqishga uyalayotgandir?

Onasi yerto'laga tushib qarasa, qizi zinada yig'lab o'tirganmish.

— Senga nima bo'ldi, jon qizim, nega yig'layapsan?

— Butun bo'lg'usi turmushim ko'z oldimga kelib turgandan keyin, yig'lamasdan bo'ladimi, oyijon!

Qiz xayolidan o'tgan narsalarning hammasini onasiga aytib beribdi. Onasi bo'lsa, kalta po'stinni, nevarasini, uning yerto'laga tushib, to'sin oldida sakrab o'ynay boshlashini, keyin to'sin bosib qolib o'lishini eshitibdi-yu... u ham qizining yoniga o'tirib, yig'lab yuboribdi.

Eri bo'lsa mehmonlar bilan o'tiraveribdi, qarasa, vinodan darak yo'q emish. Jahli chiqib, xunobi oshibdi, hatto koyiy boshlabdi.

— Eh, landovurlar, vinoning hammasini oqizib yuborishganga o'xshaydi. Qani, o'zim borib ko'ray-chi, qayoqqa yo'q bo'lishdi ekan?

Yerto'laga tushib qarasaki, xotini bilan qizi yum-yum yig'lab o'tirishganmish, bochkalar ham bus-butun, vino bilan to'la turgan emish.

Mezbon xotini bilan qiziga nima bo'lganini bila olmay, miyasi qotibdi.

— Hadeb uv tortib yig'layverar ekansanlar-da! Gapiringlar, senlarga nima bo'ldi o'zi?

Xotini bilan qizi bo'lsa yig'lab turib, shunday deyishibdi:

— Oh, otajon, boshimizdan shunday qayg'uli xayol kechsa-yu, yig'lamay, uv tortmay bo'ladimi, axir!

Xotini bilan qizi hamma gapni aytib berishibdi. Ikkalasi dehqonning ko'nglini shu qadar buzib yuboribdiki, u ham zinaga o'tirib, xotini va qizi bilan baravar uvvos solib yig'lab yuboribdi.

Mehmonlar kuta-kuta, toqatlari toq bo'libdi. Shunda yigit o'rnidan turib, uy egalarining ketidan yerto'laga tushibdi. Borib qarasa, uchalasi ham bir-biridan badtar ho'ngrab yig'layotgan emish. Kuyov qarab turib, nega bunchalik qattiq yig'lashgayotganini hech bilolmabdi. Keyin so'ragan ekan, bor gapni aytib berishibdi.

Shunda yigit chunonam qah-qah urib yuboribdiki, kulgisining zar-bidan, hatto bochkalar ham qimirlab ketibdi. Yigit bunday debdi:

— Tentaklarni ko'p ko'rgandim-u, lekin sizdaqalarini hali uchratmagan edim. Endi uylanish-uylanmaslikni peshonamdan ko'rganim bo'lsin. Men hozirning o'zidayoq yo'lga chiqaman-da, to sizga o'xshash uchta tentakni uchratmagunimcha dunyoni kezib yuraveraman. Uchratmasam — aybga sanamanglar! Agar uchrat-sam, qaytib kelib, qizingizni olaman!

Yigit shu so'zlarni aytib, yo'lga tushibdi. Qiz bilan uning ota-onasini yerto'lada qoldiribdi. Bemalol yig'lashib olishsin, deb ko'nglidan o'tkazibdi.

Yigit yetti karra yetti mamlakatni bosib o'tar-o'tmas, g'alati ish qilib turgan bir odamni ko'rib qolibdi: u oldidagi bir uyum yong'oqni zo'r berib panshaxa bilan chordoqqa otmoqchi bo'lar emish.

Yigit unga yaqinroq borib:

— Xo'jayin, yong'oqni nima qilmoqchisiz? — deb so'rabdi.

— Jon-holim qolmadi, — deb javob qilibdi haligi kishi. — Bu yong'oqlarni yarim yildan beri otganim otgan-u, sira chordoqqa chiqarolmayman. Harchand kambag'al bo'lsam ham, bu yong'oqlarni chordoqqa chiqarib bergan kishiga yuz forint to'lashga roziman.

— Mayli, men chiqarib beray, — debdi yigit.

Yigit ishni boplabdi, savatni olib yarim soatda hamma yong'oqni chordoqqa chiqarib bo'libdi-da, shu yerning o'zida yuz forintni olib, yana yo'lga tushibdi.

«Bir tentakni uchratdim» deb o'ylabdi yigit.

Yurib-yurib, yana bir kishini uchratibdi. Ancha qarab tursa ham, lekin uning nima qilayotganini tushunolmay garang bo'libdi.

184

typically found swimming ventral side up in (riff water)
[1855-60]

fair-y-slip-per (fär'ə slip'ər), *n.* Calypso (66)
fair'y stone', 1. a fossil or other oddly shaped
 or crystal. 2. a stone arrowhead. 3. a megalith or
 stone monument of ancient origin. [1765-95]

fair/y tale/, 1. a story, usually for children, about
elves, hobgoblins, dragons, fairies, or other magical crea-
tures. 2. an incredible or implausible statement or action.

bo'lmang. Onasi kalxatni ko'rdi deguncha, o'zi jo'jalarini qanotlari ostiga yashirib oladi.

Xotin yaxshi maslahatni eshitib, suyunib ketibdi-da, yigitga darrov yuz forint beribdi. Yigit ham suyunib, kelgan yo'lga qaytibdi.

«Mana endi uchta tentakni ham topdim» deb o'ylabdi u ichida.

Yigit uyiga qaytib kelibdi, ikki haftadan keyin to'y-tomosha qilib qizga uylanibdi. Men ularning o'g'il ko'rgani, unga kalta po'stin olib berishgani, uni to'sin bosib qolmaganidan bo'lak hech gap eshitganim yo'q. Agar qazo qilmagan bo'lsalar, hali ham hayot yurgandirlar.

YULDUZ KO'ZLI CHO'PON

Bor ekan, yo'q ekan, yetti mamlakatning naryog'ida, ummonlarning orqasida bir qirol bo'lgan ekan. U shunday yovuz, shunday berahm ekanki, odamlar uning nomini eshitiboq zir titrashar ekan. Qirol aksirib qolguday bo'lsa, chavandozlar uchqur otlarga minib, butun mamlakatga jar solishar ekan. Shunda biron-bir kimsa: «Ko'p yashang!» demasa, uni o'sha zahoti o'linga hukm qilishar ekan.

Xullas, hamma «ko'p yashang!» derkan-u, faqat bir cho'pon indamas ekan. Uni tutishibdi-da, qirolning o'zi hukm chiqarsin, deb saroyga olib kelishibdi.

Qirol qancha buyruq qilmasin, baqirmasin cho'pon bari-bir «ko'p yashang!» demabdi. Oxiri qirolga shunday shart qo'yibdi: «Qizingizni bermaguningizcha ko'p yashang demayman», debdi.

Cho'pon ham o'ziga yarasha quv ekan. U qirolning qizini yaxshi ko'rarkan, buning ustiga uning bir niyati ham bor ekan: qirol o'lgach taxtga o'zi chiqib, hamma ishni o'z bilgicha qilishni istar ekan.

Yosh malikaning ham cho'ponga ko'ngli bor ekan. Nega deganda, cho'pon chiroyli, aqlli ekan, ko'zlari yulduzdek charaqlab turarkan.

Biroq qirol sira rozilik bermabdi. Cho'ponni qiynab o'ldirish yo'lini o'ylab topibdi: soqchilarga, uni qafasdagi ayiq oldiga tashlang, deb buyuribdi. Soqchilar qirol aytgandek qilishibdi.

Lekin ayiq cho'ponning ikkita yulduzdek charaqlab turgan ko'zini ko'rishi bilan, kela solib uning oyog'i tagiga yotibdi-da, qo'lini yalay boshlabdi.

Ertalab soqchilar kelib qarashsa, cho'pon soppa-sog'mish, zarar-zahmat ko'rmay, nay chalib o'tirganmish, ayiq bo'lsa o'yin tushayotgan ekan. Bu ajoyib holni ko'rgani qirolning o'zi ham kelibdi.

Lekin u baribir qizini cho'ponga bergisi kelmay, uni o'ldirish uchun yana ham yomonroq jazo o'ylab topibdi: cho'ponni zindonga, tipratikonlar oldiga tashlashni buyuribdi.

— Qo'rqmayman, menga desa yuz xil o'limga buyursin, — debdi cho'pon, — qirol qizini bermagunicha «ko'p yashang!» demayman.

Uni zindonga, tipratikonlar oldiga tashlashibdi. Ammo tipratikonlar uning ko'zini ko'rishlari bilanoq, unga hech qanday ziyon yetkazmabdilar. Shunda cho'pon yonidan nayini olib, chala boshlabdi, tipratikonlar bo'lsa tong otguncha, soqchilar almashadigan payt bo'lguncha, rosa o'yinga tushibdilar.

Yana qirolni chaqirib kelishibdi. U hayron qolibdi, lekin bu safar ham qizini cho'ponga berishni istamay, uni uchi o'tkir qoziq-lar qoqilgan chuqurga tashlashni buyuribdi.

— Dahshatli qoziqlardan ham qo'rqmayman, — debdi cho'pon qirolga. — Qizingizni bermaguningizcha baribir «ko'p yashang!» demayman!

Cho'ponni olib borib uchi nayzaday yuzta qozig'i bo'lgan chuqurga tashlashibdi. Lekin cho'pon bu safar ham omon qolibdi. Uning ko'zi zimistonni yoritibdi, u o'tkir qoziq-lar orasidan epchillik bilan o'tib ketibdi. Chuqur tagiga soppa-sog' tushibdi.

Ertalab uning chuqur yonida nay chalib o'tirganini ko'rishibdi.

Qirol cho'ponni osonlikcha bir yoqlik qilaolmasligiga tushunib, hiyla ishlatish yo'liga o'tibdi. U izvosh qo'shishni buyuribdi-da, cho'ponni yoniga o'tqazib olibdi. Otlar yelday uchib ketibdi. Bir vaqt ular kumush o'rmonga yetib kelibdilar.

— Mana, — debdi qirol, — agar «ko'p yashang!» desang, senga shu o'rmonni beraman.

— Aytmayman! — debdi cho'pon o'jarlik qilib. — Menga qizingizni bermaguningizcha aytmayman.

Otlarini yeldirib nari ketishibdi. Bu safar oltin qasrga yetib kelishibdi.

— «Ko'p yashang!» desang, senga mana shu oltin qasrni tortiq qilaman, — debdi qirol.

— Endiyam aytmayman! — degan javobni eshitibdi qirol. — Faqat qizingizni bersangiz aytaman.

— Xo'p, — debdi qirol hafsalasi pir bo'lib, — Mayli, qizim seniki bo'la qolsin!

Ular saroyga qaytib kelishibdi, qirol butun mamlakatga choparlar yuborib, qizi bilan cho'ponning to'yiga mehmonlar chaqirtiribdi. To'yni juda dabdabali qilishibdi. Eng avval go'sht bilan xren tortishibdi. Xren shunday o'tkir ekanki, qirol juda qattiq aksirib yuboribdi.

— Ko'p yashang, ko'p yashang, ko'p yashang! — deb qichqiribdi cho'pon. Hamma unga jo'r bo'libdi. Cho'pon hamma jim bo'lganda ham:

— Ko'p yashang, ko'p yashang, ko'p yashang! — deb tinmay qichqiraveribdi.

U ziyofatga kelgan yonveridagi mehmonlar kulib, qirol: «Bas, ovozingni o'chir!» demaguncha baqiraveribdi.

— Ko'p yashang, ko'p yashang, ko'p yashang!

— Og'zingni yumasanmi, yo'qmi, — deb qichqiribdi qirol cho'ponga. — Davlatimning yarmisini olsang ham jim bo'l... Barini ola qol!

Cho'pon darhol jim bo'libdi. Xalq shu onning o'zidayoq kuyov bilan kelinni taxtga o'tqazibdi, shundan keyin ular ikkovlari davlatni idora qila boshlabdilar, agar hayot bo'lsalar, hanuzgacha qirollik qilishayotgandir.

OZG'IN POP

Otgan zamonda bir pop bo'lgan ekan. U juda ham semiz ekan. Shundoq semirib ketibdiki, oq non ham yoqmay qolibdi. Pop oq nonni yegisi kelmay, qora non topib kelmoqchi bo'libdi.

Yurib-yurib ikkita yo'lovchiga duch kelibdi. Ular popdan:

— Yo'l bo'lsin, pirim? — deb so'rabdilar.

— Qora non qidirib ketayotirman, — deb javob beribdi pop. — Oq non o'tmay qoldi, ko'nglimga urdi.

Yo'lovchilar bir-birlariga qarab olishibdi, keyin biri ikkinchisiga shivirlab:

— To'rvangdagi yuganni olib, popning boshiga ilib qo'y, — debdi.

Ikkinchi yo'lovchi to'rvasidan yugan olib, popning boshiga ilib qo'yibdi. Pop birdaniga ot bo'lib qolibdi.

Shu payt ularning yonidan bir kambag'al o'tib ketayotgan ekan. Yo'lovchilar uni to'xtatishib, yo'l bo'lsin, deb so'rashibdi.

— Ot sotib olgani yarmarkaga ketayotirman, — debdi kambag'al. — Bolalarim ko'p, ularni qanday boqishga aqlim hayron. Mening pulimga ot berarmikan?

Yo'lovchilar bunday deyishibdi:

— Mayli, mana shu otni olib, bir yil ishlat. Ammo esingda bo'lsin: unga qipiqdan boshqa narsa bermaysan. Buni sira yodingdan chiqarma. Bir yil o'tdi deguncha uni bu yerga olib kel. Biz shu yerda bo'lamiz.

Kambag'al yo'lovchilarga minnatdorchilik bildirib, otni olib ketibdi.

Bir yildan keyin kambag'al otni haligi joyga keltiribdi. Yo'lovchilar ham tap-tayyor bo'lib turishgan ekan. Ular kambag'alidan:

— Xo'sh, bu otini ishlatib nima topding? — deb so'rashibdi.

Kambag'al javob berib:

— Yana bir ot orttirdim, — debdi.

Yo'lovchilar bunday deyishibdi:

— Balli. Yana ishlataver. Tag'in bir nima orttirasan.

Kambag'al ikkinchi yili arava olibdi.

Otni yana yo'lovchilarning oldiga olib kelibdi, ular otni yana bir yilga qoldirishibdi:

— Yana biron narsa ol, — deyishibdi.

Kambag'al otni ishlatib, uchinchi yili egar-jabduq olibdi.

Keyin va'dasiga vafo qilib, otni yana yo'lovchilarning oldiga olib kelibdi. Popning boshiga yugan ilgan yo'lovchi kambag'alga:

— Endi otimizni qo'shni qishloqqa olib bor-da, popning otxonasiga qo'yib kel, — debdi.

Kambag'al otni popning otxonasiga oborib qo'yibdi.

Bu vaqt ichida popning xotini ersiz qolib, juda kambag'allashib ketibdi. Oriq sigiridan bo'lak hech narsasi qolmabdi.

Popning xotini odatdagicha barvaqt turib, sigirini sog'moqchi bo'libdi. Otxonaga kirib qarasa, birovning oti turganmish, hamma yoq go'ng emish.

Popning xotini panshaxani qo'liga olib, o'sha otga bir-ikki sanchib-sanchib olibdi.

Keyin otxonadan chiqib ketibdi, ot bo'lsa boshini oxurga ishqalay boshlabdi. Hadeb ishqalayverib, yuganini tushirib yuboribdi.

Yugani tushgan hamon ot terisidan chiqib, yana popga aylanib qolibdi.

Uyiga kirgan ekan, xotini undan:

— Qayerda eding, er? — deb so'rabdi.

— Qayerda eding deysanmi? — debdi pop. — Bosim uch yil ot bo'lib yuk tashidim. Oq non o'tmay qolgan edi, nuqul qipiq yedim. Bu ham yetmagandek, o'lganning ustiga ko'mgan qilib, panshaxa sanchib adabimni berding.

Pop ozib-to'zib ketmaganda, qanaqa non shirin ekanini bilmagan bo'lardi.

SHAYTONNI ALDAGAN KAMBAG'AL

Dunyoda bir kambag'al o'tgan ekan. U shunday faqir ekanki, qashinishga tirnog'i ham yo'q ekan. Bola-chaqasi juda ko'p ekan.

Kunlardan bir kuni xotini unga:

— Menga qara, er, bu ahvolda kun ko'rib bo'lmaydi. Baxtingni sinab, bir yoqqa jo'na, zora ish topsang. Bunday och-yalang'och o'tiraversak, o'lib qolishimiz ham hech gap emas, — debdi.

U qo'rga tovlab, kulchalar pishiribdi, ularni xaltaga solib eriga beribdi, kambag'al yo'lga tushibdi.

Yo'lda ketayotib u bir shaytonni uchratib qolibdi.

— Yo'l bo'lsin, kambag'al? — debdi shayton.

— Hamroh qidirib ketyapman, baxtimni sinab ko'rmoqchiman, yur men bilan.

— Xo'p, — debdi shayton. — Bug'doy yanchgani boramiz. Hozir kuz, bug'doylar g'arq pishgan. Ayni dolzarb vaqti. Ishlab olamiz.

Shunga kelishibdilar. Bir boynikiga borib, bug'doy yanchishni baholab olibdilar. Azondan qora kechgacha ishlabdilar. Kambag'al sho'rlik ochlikdan madorsiz, nimjon ekan. Bug'doy bog'iga to'qmoq bilan qancha urmasin, u ezilmasmish. Shayton bo'lsa juda baquvvat ekan. To'qmoq bilan har urganda bug'doy duv-duv to'kilarmish. Shunaqa azamat ekan u!

Kechqurun xirmon ko'taribdilar. Boy kelib xirmonni ko'ribdida:

— Halol ishlabsizlar, yigitlar. Rosa harakat qilibsizlar. Hammasini yanchib bo'libsiz-a! Ana endi haqingizni oling, — debdi.

Kambag'al bilan shayton bug'doyni bir yoqqa uyib qo'ygan ekanlar. Boy g'alvir berib, qancha bug'doy olishni aytibdi.

Shunda kambag'al boydan:

— Choridan olsam maylimi? — deb so'rabdi.

Boy kulimsirab:

— Mayli, xohlaganingcha ola qol, — debdi.

Kambag'al g'alvirni olib, o'zlariga tekkan bug'doyni bir joyga uyibdi, yoniga esa chorini to'plab qo'yibdi. Uyib bo'lib, shaytondan:

— Qani oshna, tanla, qaysi birini olasan, ko'pinimi, ozinimi? — deb so'rabdi.

Shayton bunday qarasa, bug'doy oz, chori ko'pmish.

Shunda u:

— Men sendan ortiq ishladim, ko'pi menga tegishi kerak, — debdi.

Shunday taqsim qilishibdi: bug'doy kambag'alga, chori shaytonga tegibdi.

Ertasi kuni kambag'al bilan shayton boshqa boynikida ishlashibdi. Bir talay bug'doy yanchishibdi. Donga qaraganda chori ko'p chiqishini hamma biladi. Bu gal ham shayton ortiq ishlaganini pesh qilib, katta uyumni olibdi.

Shu ahvolda shanbagacha ishlabdilar.

Keyin topgan-tutganlarini olib, uy-uylariga jo'nabdilar. Kambag'al bir qop bug'doy orqalabdi, shayton bo'lsa katta g'aramni ustiga ortib olibdi.

Uylariga kelishib, olib kelgan narsalarini xotinlariga berishibdi.

Shaytonning xotini choridan, kambag'alning xotini bug'doydan non yopibdilar. Kambag'alning xotini yopgan non bo'rsildoq, qip-qizil mag'izday bo'lib, singib pishibdi, shaytonning xotini yopgan non esa shaparakday, tag charmga o'xsharmish, og'izga olib bo'lasmish.

Shayton jig'ibiyron bo'libdi-da:

— Kambag'alning xotinichalik non yopishni ham bilmaysan! — deb xotinini rosa kaltaklabdi.

Dushanba kuni ertalab kambag'al bilan shayton yana yo'lga chiqibdilar.

— Menga qara kambag'al, — debdi shayton, — avvalgi safar meni rosa boplading, endi bug'doy yanchishga emas, o'g'irlikka boramiz. Ana u yerdagi boyning qo'rasidan cho'chqalarni o'g'irlaymiz. Bu ishda mendan o'tadigani yo'q. Endi meni aldab bo'psan!

Kambag'al rozi bo'libdi. Ular boyning qo'rg'oniga kelibdilar. Qo'raga kirib qarashsa, cho'chqalar juda ko'p ekan.

— Gap bunday, oshna, — debdi kambag'al, — qaysi cho'chqa kimniki bo'lishini bilish uchun oldindan kelishib qo'yaylik. Bu ishda mendan o'tadigani yo'q, deb o'zing aytding. Dog'da qolmay tag'in!

— Mayli, — debdi shayton. — Lekin qanday qilamiz, ularni bir joyga uyib bo'lmaydi-ku!

Shunda kambag'al:

— Bunday qilamiz, — deb taklif qilibdi, — sen olib chiqqan cho'chqalaringga tegmaysan. Men bo'lsam, o'zim olib chiqqanlarimning dumini yuqoriga qayirib qo'yaman. Shunday qilib qaysi cho'chqa kimga tegishini bilamiz.

Ular ishga kirishibdilar. Yuztacha cho'chqani qo'radan olib chiqibdilar.

Shunda shayton:

— Bas, yetar. Ketdik. Ushlab olmasinlar yana, — debdi.

Cho'chqalarni uzoqqa, bexavotir yerga olib borganlarida, shayton:

— To'xta, oshna, endi o'z cho'chqalarimizni tanlab olaylik. Qani, bo'la qol! — debdi.

Bo'lishga tushibdilar.

Kambag'al bitta cho'chqani bir tomonga haydab chiqibdi-da:

— Bu meniki! — debdi.

Boshqasini ham keltirib:

— Bu meniki! — debdi.

Keyin yana bittasini haydabdi:

— Bunisi ham meniki. Bunisi ham. Mana bunisi ham! Ko'ryapsanmi, dumi qayrilgan?

Dumi qayrilmagan cho'chqa bormikin?

Shayton nima qilishini bilmay, aqlidan adashibdi.

— Bunisi ham meniki! Bunisi ham! Manovi ham meniki! — dermish kambag'al.

Yuzta cho'chqa orasidan faqat uchtagina dumi to'g'risi topilibdi. Ular ham kasal ekan.

Kambag'al cho'chqalarni uyiga haydab kelib, farovon turmush kechira boshlabdi.

Shayton ilgariidek, bir nimalar qidirib izg'ib yurarmish. Lekin o'sha voqeadan keyin kambag'allarga tegmaslikka qasam ichibdi, chunki ular shaytondan aqlli ekanlar.

ENG KUCHLI YIRTQICH

Bor ekan-u, yo'q ekan, allaqaysi o'rmonda bir ayiq bilan bo'ri yashar ekan. Qaysi bir yili mudhish qurg'oqchilik bo'lib, qattiq ocharchilik boshlanibdi. O'rmonda och-nahor tentirab yurgan bo'rining ham, ayiqning ham o'z joni ko'ziga ko'rinib qolibdi, odamlarning qo'rg'onlari, omborxonlari, otxona-yu molxonalari tevaragida o'ralashib yurishar ekan.

Ittifoqo, bir kuni bo'ri bilan ayiq bir-biriga duch kelib qolibdi.

— Kuning omadli bo'lsin, bo'riboy, — debdi ayiq.

— Omad qayoqda, — debdi bo'ri. — Sen istagan bilan omadli bo'lib qolsaykan, do'stim ayiqpolvon. Mayli, shunchalik gapingga ham rahmat.

— Shaxting juda past-ku! Nima gap, tinchlikmi o'zi? — so'rabdi ayiq.

— Asti so'rama, — deb javob qaytaribdi bo'ri. — Tinchlikmi deb so'rading. Hech bir jonzot mening holimga tushmasin. Uh, haliyam o'zimga kelolmayapman.

— Qattiq ochiqqaningni aytayapsan shekilli, a? — surishtiribdi ayiq. — Qara, qorning puchayib, ingichka tortib ketibsan-ku!

Bo'ri bunga javoban xo'rsinib qo'yibdi.

— Qaniydi-ya, faqat ochiqqan bo'lsam, undan ham battar kulfat tushdi boshimga.

Shundan keyin ayiq bo'riga sinchiklab razm solibdi.

— Voy-bo', po'stining dabdala-ku! Biror qarindoshing bilan yoqalashdingmi?

Bo'ri ayiqning bu gapiga panja silkitib qo'yibdi, xolos.

king of Iraq

— Xasga do'q qilish oson, — deb kesatibdi bo'ri. — Koshki hozir xas o'rnida odam paydo bo'lib qolsa! Bilmadim sen shunda qay ahvolga tusharding.

— Sen bilmasang, men bilaman, — gerdayib javob beribdi ayiq. — Vajohatimni ko'riboq til tortmay o'ladi o'sha odaming.

— Eh, koshki amalda isbotlasang buni! — debdi kalaka qilib bo'ri.

Kesatiqdan ayiqning jon-poni chiqib ketibdi:

— Garov o'ynayman!

Bo'ri ayiqqa panjasini cho'zibdi:

— Mayli, nimadan garov o'ynaymiz?

— Semiz quyondan! — debdi yutib chiqishiga zarrachayam shubha qilmagan ayiq.

Bo'ri bilan ayiq garov o'ynab qo'l olishibdi.

Ular o'rmondan asta chiqishibdi-da, atrofni ko'zdan kechirib, qishloq odamlari qatnaydigan so'qmoq yoqasidagi pana joyga yashirinibdi. Uzoq kutishibdi. Bir vaqt so'qmoqda bir bolakay ko'rinibdi.

— Odam deganing o'shami? — deb so'rabdi ayiq.

— Yo'q, hali u rosmana odam emas. Ma'lum vaqtdan keyin katta odam bo'ladi, — deb javob qaytaribdi bo'ri.

Ular yana kuta boshlashibdi. Bir vaqt so'qmoqda bir kekxa tilanchi ko'rinibdi. Ayiq bo'riga yuzlanibdi:

— Bu odamdir, hoynahoy!

Bo'ri darhol javob qaytaribdi:

— Qachonlardir u navqiron odam bo'lgan.

Tag'in o'tirib kuta boshlashibdi. Bir payt so'qmoqda dehqon qizi ko'rinibdi:

— Bu endi aniq odam! — deb o'shqiribdi ayiq.

Dono bo'ri izoh beribdi:

— Yo'q oshna, bu odamning turmush o'rtog'i.

Bo'ri bilan ayiq yana joylariga borib kuta boshlashibdi. Bir vaqt ular tomon bir askar yigit kela boshlabdi.

— Xo'sh, bunga nima deysan? — so'rabdi ayiq. — Odammi u?

— Ha, odam degani mana shu! — debdi bo'ri va asta juftakni rostlab qolibdi.

Ayiq bo'lsa gerdayib so'qmoq o'rtasiga chiqibdi-da, mensimagandek yigitning yo'lini to'sibdi.

Ayiqni ko'rishi bilan askar yigit kaftlariga tup-tup debdi-da, miltig'idan ayiqqa qaratib varanglatib o'q uzibdi-ku! Keyin shartta o'tkir shamshirini yalang'ochlab to'g'ri ayiqning ustiga bostirib kela boshlabdi. Yigit chunonam mohirlik bilan shamshir o'ynatarmishki, ayiq uning yaqiniga borolmabdi. Nochor shartta orqaga o'girilib qocha boshlabdi. Shu qochgancha to'nka-yu butalar, jarlig-u soydan sakrab-sakrab o'rmonga kirib ketibdi!

Ko'p o'tmay bo'ri bilan ayiq yana uchrashib qolishibdi.

Bo'ri ayiqqa qarab debdi:

— Xo'sh, og'ayni ayiq polvon, garovda kim yutdi?

Ayiq ma'yus javob qaytaribdi:

— Sen yutding, og'ayni, sen yutding! Odam eng kuchli yirtqichligiga endi ishonchim.

Bo'ri ham qiziqsinib so'rabdi:

— Qani og'aynison, nima bo'lganini so'zlab ber-chi, — debdi.

O'zini ancha tutib olgan ayiq shoshilmay hikoya qila boshlabdi:

— Mayli, eshit bo'lmasam! Bunaqa g'alati yirtqichni umrimda uchratmagandim. O'sha so'qmoqda yuzma-yuz kelib qolganimizdan keyin o'kirib unga tashlandim. Shunda, xoh ishon, xoh ishonma odam uzoqdan turib menga qarab bir tupurgan edi, naq

ko'zlarimdan o't chiqib ketdi. Buyam holva ekan hali! Oldiga yaqin borib chog'langan edim, biqinidan yalt-yult qilgan bir narsasini chiqarib menga qarab silkita boshlasa bo'ladimi! Juda epchil ekan, haligi yalt-yult qilgani chunonam o'tkir ekan, asti qo'yaverasan! O'sha narsaning dastidan odamga yaqinlasholmasam-a... Senga to'g'risini aytsam, og'ayni bo'riboy, oxiri kuchim yetmasligini sezib, nima bo'lsa bo'ldi, dedim-u, shartta qochvordim!

YALQOV MUSHUK

Bir kambag'al boy qizga uylanibdi. Qiz boyligidan tashqari, yalqovligi bilan ham nom chiqargan ekan. Kambag'al, yalqov xotinimni hech urmayman, deb so'z beribdi.

Yosh kelin uzzukun bekor yurarkan, u yerdagi cho'pni bu yerga olib qo'ymas ekan, hovlima-hovli yurib g'iybat qilishdan bo'lak hech narsa bilmas ekan. Eri so'zining ustidan chiqib, uni bir marta ham urmabdi.

Lekin bir kuni u ishga ketar chog'ida mushugiga shunday debdi:

— Menga qara, yalqov, gapimga yaxshilab quloq sol. Ishdan kelgunimcha uydagi hamma ish taxt bo'lsin. Supurib-sidir, ovqat hozirla, charx ham yigir. Agar aytganlarimni qilmasang, shunday adabingni beramanki, bir umr esingdan chiqmaydi.

Mushuk bu gaplarni eshitib, pech ustida mudrab yotaveribdi. Xotini bo'lsa, erim aqlidan ozibdi shekilli, deb o'ylab, unga shunday debdi:

— Hoy er, nimalar deyapsan o'zing? Axir bu ishlar mushukning qo'lidan kelmaydi-ku!

— Qo'lidan keladimi, kelmaydimi, menga baribir! — debdi eri. — Bu ishlarni undan boshqa kimga ham buyura olardim. Gap shu, ishdan kelgunimcha aytganlarimni qilib qo'ymas ekan, shunday ta'zirini beramanki, bir umr esidan chiqmaydi!

Shunday deb u ishga ketibdi. Yosh kelin bo'lsa u qo'shninikidan bu qo'shninikiga chiqib gap sotib yuribdi... Uyiga kelib qarasa,

mushuk hamon pech ustida mudrab yotganmish, pechdagi olov ham o'chib qolibdi.

Kelin uni ishga solmoqchi bo'lib:

— Qani, mushukjon, tura qol! Pechga o't qo'yib yubor! Bo'lmasa kuningni ko'rasan! — debdi.

Lekin u qancha gapirmasin, mushuk parvo qilmay xurrak otib yotaveribdi.

Eri ishdan qaytib kelibdi. Qarasa, tayinlab ketgan ishlaridan bittasi ham bajarilmabdi. U mushukni xotinining beliga bog'lab qamchi bilan chunonam savalabdiki, xotini jon achchig'idan eriga yolvora boshlabdi. Yolvormasa bo'lmas ekan-da! Nega deganda, mushuk bekaning beliga hamma tirnoqlarini botirib olibdi.

— Bo'ldi, bo'ldi, urma mushukni! Uy ishlarini bilmagani uchun u aybdor emas-ku!

— Bo'lmasa uning o'rniga o'zing ishlashga so'z berasanmi? — deb so'rabdi eri.

— So'z beraman, aytganlaringni hammasini qilaman, lekin bu boyaqishni urma! — debdi xotini.

Shunga kelishibdilar.

Yosh kelin o'z alamini onasiga aytmqchi bo'lib, uyiga boribdi.

— Men, mushukni belimga bog'lab urmasa bo'lgani deb, hamma ishni o'zim qilishga so'z berdim, — debdi u onasiga.

Shunda gapga otasi aralashibdi:

— So'z berdingmi, uning ustidan chiqishing kerak. Bo'lmasa mushuk ertaga ham kaltak yeydi.

Shunday deb, u qizini erining oldiga jo'natibdi.

Ertasiga eri yana mushukka ish buyurib ketibdi, lekin mushuk bu gal ham o'rnidan jilmabdi. Yosh kelin bo'lsa kun bo'yi qo'ni-qo'shninikida yuribdi. Eri ishdan qaytgach, mushukni xotinining

beliga bog'lab, yana savalabdi. Yosh' kelin erini ota-onasiga chaqmoqchi bo'lib yana uyiga ketibdi, lekin otasi chunonam baqirib haydabdiki, oyog'ini qo'liga olib qochib qolibdi.

Eri uchinchi kuni ham mushukka ish buyurib ketibdi. Mushukning o'takasi qancha yorilmasin, baribir hech narsa qilolmabdi. Lekin endi hamma ishni yosh kelinning o'zi bajaradigan bo'libdi. Pech yoqibdi, suv olib kelibdi, ovqat pishiribdi, uyni supurib-sidiribdi, charx ham yigiribdi.

Xullas, butun ishni qilib qo'yibdi. Sho'rlik mushukka uning joni achir ekan, bundan tashqari, mushukning tirnog'i-yu, goh-goh mushukka tegmay, o'ziga tegib qoladigan qamchi sira-sira xayolidan ketmas ekan.

Eri uyga kelib qarasa, hamma ish taxt emish. Shunda u tilga kirib:

— Qo'rqma, mushuk, endi senga qo'limni ham tegizmayman! — debdi.

Yosh kelin juda mamnun bo'libdi. Dasturxon yozib, erining oldiga ovqat qo'yibdi, ikkalovi maza qilib ovqatlanibdilar.

Keyin bu odat tusiga kirib qolibdi. Mushuk ortiq kaltak yemabdi, yosh kelin bo'lsa juda ro'zg'orbop bo'lib ketibdi, erini xursand, o'zini mamnun qilibdi.

KAMBAG'AL, TULKI VA AYIQ

Bor ekan, yo'q ekan, dunyoda bir kambag'al bo'lgan ekan. Kunlardan bir kuni ertalab u sigir bilan yer haydamoqchi bo'lib dalaga chiqibdi. O'rmon yonidan o'tayotganda birdan allakimning vag'ir-vug'ur qilayotgani eshitilib qolibdi.

Kambag'al, bu nima bo'lsa ekan, deb o'rmonga kirib, og'zi ochilib qolibdi. Bahaybat bir ayiq mitti quyon bilan rosa mushtlashayotgan emish.

— Vo, ajabo, dunyoga kelib bunaqasini ko'rmagan edim! — debdi kambag'al va ichagi uzilguday bo'lib kulibdi.

— Hoy, esi past odam! — deb bo'kiribdi ayiq unga. — Meni kalaka qilishga qanday hadding sig'di? Shu qilig'ing uchun hozir o'zingni ham, sigiringni ham yeyman!

Bu so'zlarni eshitib kambag'alning kayfi uchib ketibdi. U, menga tegma, deb ayiqqa yalinib-yolvoribdi. Ammo ayiq uning oh-u zoriga zarracha parvo qilmabdi. Shunda kambag'al, jilla qurmasa ertagacha tegma, bir parcha yerimni haydab olay, bo'lmasa, bola-chaqam qishda bir burda nonga zor bo'lib qoladi, deb yalinibdi.

— Xo'p, mayli, — debdi ayiq. — Aytganingday bo'la qolsin, kechgacha tegmayman, ammo qosh qorayishi bilanoq yeyman!

Ayiq shunday deb, o'z tirikchiligiga ketibdi, kambag'al esa dardi dunyosi qorong'u bo'lib, yerni haydayveribdi, qancha bosh qotirsa ham, qanday qilib berahm hayvonning ko'nglini yumshatishni bilmabdi.

Choshgohga yaqin dalaga bir tulki irg'ishlab chiqib qolibdi. Kambag'alning xafaligini ko'rib:

— Senga nima bo'ldi, dardingga davo topa olamanmi, — deb so'rabdi.

Kambag'al ayiq bilan bo'lgan mojaroni aytib beribdi.

— Shunga ham xafamisan? — debdi tulki. — Qayg'urma. U seni hech narsa qilolmaydi, o'zing ham, sigiring ham omon qolasizlar, buning ustiga ayiq terisini ham olasan! Lekin seni falokatdan xalos qilsam, menga nima berasan?

Kambag'al tulkiga nima va'da qilishini ham bilmabdi. Bor bo'lsa-ku, nima desa berarkan-a, lekin hech vaqosi yo'q ekan-da, buning ustiga tulki ham osmondan kelibdi. Oxiri ular to'qqizta tovuq bilan bitta xo'rozga kelishibdilar.

Kambag'al va'da qilishga qilibdi-ku, ammo nima qilishini, bularni qayerdan topishini bilmasmish.

— Qani, endi gapimga quloq sol, kambag'al, — debdi tulki. — Kechqurun ayiq kelganda, men butalar ichiga bekinib olaman-da, ovchiga o'xshab burg'u chalaman. Shunda ayiqning o'takasi yorilib, meni yashirib qo'y, deb sendan so'raydi. Sen uni kir qopga solasan-da, qimir etma, deb tayinlaysan. Shunda men butalar ichidan chiqa solib, qopingdagi nima, deb so'rayman. Sen bo'lsang, kuygan to'nka, deysan. Men ishonmagan kishi bo'lib, unday bo'lsa, bolta bilan bir ur-chi, deyman. Shunda sen boltani olasan-u, boplab turib ayiqqa solasan, u shu zahoti til tortmay o'ladi.

Kambag'al dono maslahatdan xursand bo'lib ketibdi.

Hamma ish tulki aytganday bo'libdi: ayiq joyi rastoniga ketibdi, kambag'al bilan uning sigiri omon qolibdi.

— Xo'sh, gapim to'g'ri chiqdimi? — debdi tulki. — Kim senga menchalik yaxshi maslahat bera olardi? Shu gapimni hamisha

yodingda tut, kuch bilan emas, aql bilan ish ko'r!.. Endi kutib tur, ertaga qarzimni olgani boraman, to'qqizta tovuq'-u bitta xo'roz tayyor tursin! Bilib qo'y, semizidan bo'lsin. Uyingda bo'l. Bo'lmasa kuningni ko'rsataman!

Kambag'al ayiqni aravaga ortib, uyiga jo'nabdi. Ovqatlanib, miriqib uxlabdi, tulkini xayoliga ham keltirmabdi: nega deganda, kuch bilan emas, aql bilan ish ko'rishni tulkinging o'zidan o'rgangan ekan.

Ertalab u o'rnidan turar-turmas, tulki yetib kelibdi! U eshikni taqillatib, va'da qilingan to'qqizta tovuq bilan bitta xo'rozn talab qilibdi.

— Hozir, hozir, og'ayni! — deb qichqiribdi kambag'al. — Birpas sabr qil, kiyinib olay!

U apil-tapil kiyinibdi-yu, eshikni ochmay, uyning o'rtasida turib olibdi-da, it bo'lib vovillay boshlabdi.

— Kambag'al! Kambag'al! — deb qichqiribdi tulki ko'chada turib. — Vovillayotgan kim? Itlar emasmi?

— Ha, ha, itlar og'ayni, itlar! — debdi kambag'al. — Tag'in qanaqa itlar degin! Mana, krovat tagida turishibdi, kim biladi, qayoqdan kelib qolishibdi! Hidingni bilib qoldilarmi deyman, og'ayni, zo'r berib bo'shashga intilyaptilar. Zo'rg'a ushlab turibman!

— Jonimga rahm qil, — deb chinqiribdi tulki, — qochib olguningcha bir amallab ushlab tur. Tovuuqlar bilan xo'roz o'zingda qola qolsin, itlarni ushlab tursang bo'lgani!

Kambag'al eshikni ochganda, tulki tog'lardan, vodiylardan o'tib ketgan ekan. Tulkini mazax qilib u shunday kulibdiki, asti qo'yaverasiz, agar tirik bo'lsa, hozir ham kulayotgandir.

QIROL KATSOR

Bir bor ekan, bir yo'q ekan, o'tgan zamonda bir beva xotin bo'lgan ekan. Uning bir mushugi bor ekan. Bu mushuk ancha katta bo'lsa ham, yosh boladay tantiq ekan.

Bir kuni mushuk erta saharda o'rnidan turib, idishdagi sutni bitta qoldirmay ichib qo'yibdi. Bo'sh idishni ko'rgan beva xotin juda jahli chiqib, mushukni rosa do'pposlabdi-da, uydan haydab yuboribdi.

Mushuk qishloq chekkasidagi ko'prik oldiga borib, xafa bo'lib o'tiribdi. Shu vaqt ko'prik chetida bir tulki suvdagi baliqlarga qarab dumini hadeb likillatayotgan ekan. Buni ko'rgan mushuk yugurib boribdi-da, tulkining dumini o'ynay boshlabdi.

Tulki qo'rqqanidan irg'ib tushib, orqasiga qarabdi. Mushuk ham qo'rqib ketganidan orqasiga tisarilib, junlarini hurpaytirib olibdi. Ular shu turganlaricha bir-birlariga tikilishib turaverishibdi. Tulki umrida mushukni ko'rmagan ekan, mushuk ham tulkini birinchi marta uchratishi ekan.

Shunday qilib, ikkovlari bir-birlaridan qo'rqib, nima qilishlarini bilmay qolibdilar. Har holda tulki birinchi bo'lib esini yig'ib olibdi-da, so'z qotibdi:

— Marhamat qilib afv etgaysiz, — debdi u, — sizning qavmingiz bilan zotingizni bilsak bo'ladimi?

— Men qirol Katsor bo'laman! — deb javob beribdi mushuk gerdayib.

— Qirol Katsor deysizmi? Kechirasiz, men bunaqa qirol borligini eshitmagan ekanman!

— Eshitmaganman degin?! Butun hayvonot menga itoat qiladi! Mening saltanatim ana shunday ulug'!

Bu gapni eshitgan tulki dovdirab qolganidan xushomadgo'ylik qilib, mushukni mehmondorchilikka chaqiribdi, sho'rtang tovuq go'shti bilan mehmon qilaman, debdi. Choshgoh bo'lib qolgan ekan, mushuk bo'lsa, ertalab uydan haydalganidan beri och-nahor yurgani uchun, ortiqcha takalluf qilib o'tirmasdan, tulkining taklifiga rozi bo'libdi. Ikkovlari tulkining iniga qarab jo'nashibdi.

Mushuk aslzodalarday viqor bilan yurish-turishni tez o'rganib olibdi, tulki uni haqiqiy qirol bilib, juda izzat-hurmat qilayotganidan dimog'i chog' bo'lib ketibdi.

Tulkinikiga kelgach, xuddi boyonlardek kam gapirib, ovqatni xo'p tushiraveribdi, ovqatdan keyin esa, menga hech kim xalaqit bermasin, to o'zim uyg'ongunimcha hech kim bezovta qilmasin, deb tulkgiga buyuribdi.

Tulki inining og'zida o'tirib, o'tgan-ketganlarga, to'polon qilmasdan, sekin yuringlar, deb tayinlab turibdi.

Shu payt oldidan quyon o'tib qolibdi.

— Eshityapsanmi, hov quyon, bu yerda ko'p aylanishaverma! — debdi tulki. — Mening uyimda qirol Katsor hazratlari uxlayaptilar! Uyg'otib qo'ysang, kuningni ko'rsatib qo'yadilar, u kishi butun hayvonot olamining sultoni bo'ladilar, saltanatlari ana shunday ulug'!

Qo'rqib ketgan quyon bir yalanglikkacha qochib boribdi-da, o'tirib olib: «Bu qirol Katsor kim bo'ldi ekan?» deb o'ylay boshlabdi. Bunaqa qirol borligini hech eshitmagan va ko'rmagan ekan.

Ikkinchi tomondan ayiq kelib qolibdi. Quyon undan qayoqqa ketyapsan deb so'rabdi.

— Hadeb bir joyda o'tiraverish juda jonimga tegdi, shuning uchun bir aylanib, oyog'imning chigilini yozib kelmoqchiman.

— Hoy, u tomonga bora ko'rma! — debdi quyon. — Qayt. Menga tulki aytdi: uning uyida qirol Katsor hazratlari uxlayotgan-mish, agar uyg'onib qolsalar, kuningni ko'rsatib qo'yarkanlar. U kishi butun hayvonot olamining sultoni ekanlar, saltanatlari shunaqa ulug' emish.

— Qirol Katsor dedingmi? — deb so'rabdi ayiq. — Bunaqa qirol borligini sira eshitgan emasman! Bo'lmasa, atay o'sha yoqqa o'ynagani boraman, qirol Katsorning qanaqa ekanligini bir amal-lab ko'rib kelaman!

Ayiq shu gapni aytib, tulkinging ini oldiga boribdi.

— Hoy ayiq, bu yerdan yurma, — debdi tulki. — Mening mehmonim, janob qirol Katsor hozir uxlayaptilar, agar uyg'onib qolsalar, naq kuningni ko'rsatib qo'yadilar! Axir, u kishi butun hayvonlarning sultoni bo'ladilar, saltanatlari shunaqa ulug'!

Ayiq azbaroyi qo'rqib ketganidan boyagi botirligidan nom-ni-shon qolmabdi. U quyonning oldiga qaytib borsa, bo'ri-yu, qarg'alar yig'ilib, ular ham shunday ahvolga tushganlaridan hasratlashib turgan ekanlar.

— Bu qirol Katsor kim bo'ldi ekan? Bunaqa qirolni bir umr eshitmaganmiz-ku! — deyishibdi ular bir og'izdan, keyin uni qaysi yo'l bilan o'zimizga rom qilib, iydirsak ekan, deb uzoq vaqt bosh qotirishibdi.

O'ylab-o'ylab, oxiri uni tulki bilan birga tushki ovqatga cha-qirishga ahd qilishibdi. Mehmonga chaqirish uchun uning oldiga qarg'ani yuborishibdi.

Qarg'aning qag'illab yurganini ko'rgan tulki urisha boshlabdi:

— Jo'nab qol bu yerdan! Men senga aytdim-ku, axir, uyimda qirol Katsor hazratlari uxlayaptilar! Agar uyg'onib qolguday bo'lsalar, naq kuningni ko'rsatib qo'yadilar, yo'lingni ham topolmay qolasan. U kishi butun hayvonlarning sultoni bo'ladilar, saltanatlari shunday ulug'!

— Bilaman, juda yaxshi bilaman, — debdi qarg'a ehtirom bilan. — Men bu yerga o'z ixtiyorim bilan kelganim yo'q. Sizlarni tushki ovqatga aytib kelish uchun ayiq, bo'ri va quyonlar meni yuborishdi.

— Bu boshqa gap, — debdi tulki. — Unday bo'lsa, biroz kutib tur.

Tulki shunday deb, iniga kirib ketibdi-da, mehmondorchilikka aytib kelganlarini qirol Katsorga ma'lum qilibdi. Tulki tez qaytib chiqib, qirol Katsorning taklifni xursandlik bilan qabul qilganini, ovqatga o'zi ham birga borishini qarg'aga aytibdi. Keyin qayerga borishlikni so'rabdi.

— Ertaga huzuringizga yetib kelaman-da, sizlarni o'sha joyga o'zim boshlab boraman! — debdi qarg'a.

Bu xushxabarni eshitgan ayiq, bo'ri va quyon ziyofatga ovqat hozirlashga tushibdilar. Dumi kalta, olovda kuyib qolmaydi, deb quyonni oshpazlikka tayinlabdilar. Eng kuchli bo'lganligi uchun o'tin keltirib, olov yoqish ayiqning zimmasiga tushibdi. Bo'ri dasturxonlarni tayyorlab, kabob pishiradigan bo'libdi.

Ovqatlar pishirilib tayyor qilingach, qarg'a mehmonlarni aytib kelishga jo'nabdi. U bir daraxtdan ikkinchi daraxtga qo'na-qo'na tulkinging iniga yetib boribdi, lekin yerga tushishga yuragi dov bermay, daraxt shoxida turaveribdi.

— Qani, bo'ldinglarmi? — deb qichqiribdi tulkiga.

Xayriyatki, shu vaqt olovdagi kabob yaxshigina pishib turgan ekan. Uni olovdan olib, qorinlari to'yguncha yeyishibdi, agar o'lishmagan bo'lsa, hali ham hayot yurishgandir.

BO'RI-MO'RI

Bor ekan-da, yo'q ekan, bitta kichkina tovuq bor ekan. Tovuq hovlida yurib, don-dun yer ekan. Bir kuni qo'shnining bolasi devordan oshirib kichkina bir toshni otib yuborgan ekan, tosh to'g'ri tovuqning boshiga kelib tegibdi.

Tovuq qo'rqqanidan oyog'ini qo'lga olib qocha boshlabdi:

— Qochinglar, qochinglar! Bo'ron kelyapti, yer qimirlayapti, — deb qichqiraveribdi.

Qochaveribdi, qochaveribdi, oxiri yo'lda xo'rozni uchratibdi. Xo'roz undan:

— Oshna, qayoqqa qochyapsan? — deb so'rabdi.

— Voy, qochaylik, qochaylik! Bo'ron kelyapti, yer qimirlayapti.

— Qayoqdan bilding?

— Qayoqdan bilardim, o'z boshimda sinab ko'rdim!

— Bo'lmasa birga qochaylik!

Birga qochibdilar.

Qochaveribdilar, qochaveribdilar, oxiri yo'lda quyinni uchratibdilar.

— Xo'rozvoy, qayoqqa ketyapsizlar? — deb so'rabdi quyon.

— Voy, qochaylik, qochaylik! Bo'ron kelyapti, yer qimirlayapti!

— Qayoqdan bilding?

— Tovuq oshnam aytdi.

— Tovuq oshnang qayoqdan bilibdi?

— O'z boshida sinab ko'ribdi.

— Bo'lmasa birga qochaylik!

Birga qochibdilar.

Qochaveribdilar, qochaveribdilar, oxiri yo'lda kiyikni uchratib-dilar.

— Quyon oshna, qayoqqa qochib ketyapsizlar? — deb so'rabdi kiyik.

— Voy, so'rama, qochaylik. Bo'ron kelyapti, yer qimirlayapti!

— Qayoqdan bilding?

— Xo'roz oshnam aytdi.

— Xo'roz oshnang qayoqdan bilibdi?

— Tovuq oshnasidan.

— Tovuq oshnasi-chi?

— O'z boshida sinab ko'ribdi.

— Unday bo'lsa birgalashib qochaylik!

Yana qochaveribdilar, qochaveribdilar, oxiri yo'lda tulkini uch-ratibdilar.

— Qayoqqa qochib ketyapsizlar, kiyik oshna, — deb so'rabdi tulki.

— Voy, so'rama, qochaylik, qochaylik! Bo'ron kelyapti, yer qimirlayapti!

— Qayoqdan bilding?

— Quyon oshnam aytdi.

— Quyon oshnang qayoqdan bilibdi?

— Xo'roz oshnasidan.

— Xo'roz oshnasi-chi?

— Tovuq oshnasidan.

— Tovuq oshnasi-chi?

— O'z boshida sinab ko'ribdi.

— Unday bo'lsa birga qochaylik!

Qochaveribdilar, qochaveribdilar, oxiri yo'lda bo'rini uchratibdilar.

— Qayoqqa qochib ketyapsizlar, tulki oshna? — deb so'rabdi bo'ri.

— Voy, so'rama, qochaylik, qochaylik! Bo'ron kelyapti, yer qimirlayapti!

— Qayoqdan bilding?

— Kiyik oshnamdan.

— Kiyik oshnang qayoqdan bilibdi?

— Quyvon oshnasidan.

— Quyvon oshnasi-chi?

— Xo'roz oshnasidan.

— Xo'roz oshnasi-chi?

— Tovuq oshnasidan.

— Tovuq oshnasi-chi?

— O'z boshida sinab ko'ribdi.

— Unday bo'lsa birga qochaylik!

Hammalari birgalashib qochibdilar.

Qochaveribdilar, qochaveribdilar, hammalari:

— Voy, qochaylik, qochaylik, bo'ron kelyapti, yer qimirlayapti! — deb qichqiribdilar.

Qorong'i tusha boshlabdi-yu, ular bo'lsa to'xtamay qochaveribdilar. Hammalari baravar qochibdilar, baravar yuguribdilar, birdaniga hammalari chuqurga tushib ketibdilar.

Nima qilsinlar, qandoq qilsinlar? Chuqurdan qanday chiqsinlar? Buning ustiga qornilari o'lguday och ekan.

Birdan bo'ri gap boshlabdi:

— Xo'sh, yor-u birodarlar. Endi nima qilsak ekan? Qorinlar piyoz bo'lib ketdi. Bu yerda uzoq vaqt qoladigan bo'lsak, ochlikdan o'lishimiz hech gap emas. Mening boshimga bir o'y keldi: nomlarimizni chog'ishtirib ko'raylik, kimniki yomonroq bo'lsa, o'shani yeylik.

Hamma bo'rining gapini ma'qullabdi, Bo'ri nomlarni ayta boshlabdi:

— Bo'ri-mo'ri, oh, qanday chiroyli nom! Tulki-mulki, oh muncha chiroyli! Kiyik-miyik, oh, juda chiroyli! Quyon-muyon, bu ham chiroyli! Xo'rozvoy-mo'rozvoy, juda soz, maqtasam oz! Tovuq-movuq, munchayam sovuq! Munchayam rasvo!

Ular tovuqni burda-burda qilib yeb qo'yibdilar. Lekin u, ichaklariga yuq ham bo'lmabdi. Bo'ri yana gap boshlabdi:

— Bo'ri-mo'ri, oh, qanday chiroyli! Tulki-mulki, bu ham chiroyli! Kiyik-miyik, oh, juda chiroyli! Quyon-muyon bu ham chiroyli. Xo'rozvoy-mo'rozvoy, oh qanday rasvo nom-a!

Xo'rozni ham burda-burda qilib yeb qo'yibdilar, to'yibdilar.

Ertasiga yana och qolibdilar. Bo'ri yana gap boshlabdi:

— Bo'ri-mo'ri, oh, qanday chiroyli! Tulki-mulki, oh, muncha chiroyli! Kiyik-miyik, oh, juda chiroyli! Quyon-muyon, qanday rasvo nom-a!

Quyonna ham paqqos tushiribdilar. Bu ham bir kunga yetibdi.

Ertasi kuni yana och qolibdilar. Birdan bo'ri yana so'z boshlabdi:

— Bo'ri-mo'ri, oh, qanday chiroyli! Tulki-mulki, oh, muncha chiroyli! Kiyik-miyik, oh, qanday rasvo nom-a!

Ular kiyikni ham burda-burda qilib yeb qo'yibdilar.

Ozmi-ko'pmi vaqt o'tibdi-da, bo'ri tulkiga debdi:

— Xo'sh, og'aynijon, ana endi yeydigan hech kim qolmadi. Yo sen meni yeysan, yo men seni yeyman. Shuning uchun kel, olishaylik, qani, ayyorlik yengarmikin, yo kuch zo'r chiqarmikin?

Ular olishibdilar. Gapning rosti, bo'ri yengibdi. U tulkini burdab yebdi-da, bir hafta qornini silab yuribdi.

Bir hafta ham o'tibdi. Bo'ri tag'in och qolibdi.

Nima qilsin endi?

Kuchi boricha ulibdi.

Xuddi shu payt o'sha yerdan ovchilar o'tib ketayotgan ekan, ular bo'ringning ovozi eshitib, shu yerga kelibdilar-da, uni qo'lga tushiribdilar.

KICHKINA XO'ROZ VA TURK SULTONI

Dunyoda bir kambag'al xotin bo'lgan ekan. Uning bittayu bitta xo'rozi bor ekan. Kunlardan bir kun u axlat titkilayotib, birdan... bitta olmos topib olibdi.

Shu vaqt u yerdan turk sultoni o'tib ketayotgan ekan, xo'roz topib olgan olmosni ko'rib, unga:

— Menga olmosingni ber, — debdi.

Xo'roz hurpayib:

— Berib bo'pman. Egamga ham kerak bo'lib qolar, — debdi.

Shunda turk sultoni zo'rlik bilan xo'rozdani olmosni tortib olibdi-da, saroyga eltib, xazinasiga yashirib qo'yibdi.

Xo'rozning achchig'i kelibdi-da, qo'noqqa irg'ib chiqib:

— Qu-qu-qu-quv! Mening olmosimni qaytarib ber, ey turk sultoni! — deb qichqiribdi.

Turk sultoni, xo'rozning ovozi eshitmay deb, saroyga yashirib olibdi va xizmatkorlariga hamma deraza, eshik-teshiklarni bекitishni buyuribdi.

Shunda xo'roz derazaga sakrab chiqib, oynaga urilibdi, cho'qibdi, qanotlarini qoqib:

— Qu-qu-qu-quv! Mening olmosimni qaytarib ber, ey turk sultoni! — deb qichqiraveribdi.

Turk sultonining achchig'i chiqib:

— Xizmatkor, hoy xizmatkor, xo'rozni ushla-yu, quduqqa tashla, ovozi chiqmasin, — deb buyuribdi.

Xizmatkor xo'rozni tutib, uni quduqqa tashlabdi. Lekin xo'roz quduq ichida turib:

— Suv, hoy suv, qornimga joylan! — debdi.

Quduqdagi hamma suv qurib, xo'rozning oyog'idan tojigacha to'ldiribdi.

Shundan keyin xo'roz yana turk sultonining derazasiga chiqib qanot qoqaveribdi.

— Qu-qu-qu-quv! Mening olmosimni ber, ey turk sultoni! — deb qattiq qichqiribdi u.

Turk sultoni avvalgidan besh badtar achchig'lanib, xizmatkoriga buyuribdi:

— Hoy, xizmatkor, bor, xo'rozni ushlab, yonib turgan pechga tashla!

Xizmatkor xo'rozni tutibdi-da, yonib turgan pech ichiga tashlabdi. Xo'roz bo'lsa yana o'zicha:

— Suv, hoy suv! Ichimdan chiqib, olovni o'chir! — debdi.

Suv darrov olovni bosib, o'chirib qo'yibdi.

Shundan keyin xo'roz hech nimani ko'rmaganday, yana derazaga uchib chiqib, qanot qoqa beribdi:

— Qu-qu-qu-quv! Mening olmosimni qaytarib ber, ey turk sultoni! — deb qattiq jaranglama ovoz bilan qichqiribdi.

Turk sultoni yana badtarroq achchig'lanibdi:

— Bor, hoy xizmatkor, xo'rozni ushlab, ari uyasiga tashla, ari-lar go'shtini uzib-uzib yeyishsin.

Xizmatkor xo'rozni tutib, asalarilar uyasiga tashlabdi. Xo'roz u yerda ham o'z bilganidan qolmay:

— Asalarijonlar, hoy asalarijonlar, patlarim tagiga kirib beki-ninglar, qanotlarim ostiga yashirininglar! — debdi.

Asalarilar uning qanotlari tagiga yashirinibdilar, patlari orasiga kirib berkinibdilar. Shundan keyin xo'roz yana turk sultonining derazasiga uchib chiqib, qanotini qoqa beribdi:

— Qu-qu-qu-quv! Mening olmosimni ber, ey turk sulton!

Turk sultoni endi xo'rozni nima qilishini bilmabdi.

— Hoy xizmatkor, bor, — deb qichqiribdi sulton, — xo'rozni tutib kel, uni keng cholvorimga qamab, ustiga o'ltirib, bosib o'ldiray, ovozi birato'la chiqmay qolsin!

Xizmatkor xo'rozni tutibdi. Turk sultoni uni cholvoriga qamabdi.

Shunda xo'roz yana debdi:

— Patlarim, patlarim, qanotlarim, qanotlarim, asalarilarning hammasini qo'yib yuboring, turk sultonini bir chaqib berishsin! Boplab adabini berishsin!

Asalarilar uchib chiqib, turk sultonini rosa talashibdi. Sulton irg'ib turibdi, diringlab, u yoqdan bu yoqqa zir yuguribdi.

— Voy-voy, qurib ketsin bu xo'roz! Uni xazinaga olib boringlar, olmosini topib olsin!

Xo'rozni xazinaga eltibdilar. U yerda xo'roz yana:

— Qornim, hoy qornim, sulton o'g'irlab olgan pullarni yut! — debdi.

Shunday deyishi bilan turk sultonining uch sandiqdagi liq to'la puli xo'rozning qorniga kirib ketibdi.

Xo'roz bu pullarni egasiga eltib beribdi. Egasi uni kambag'al-larga ulashibdi, o'ziga ham olibdi, agar o'lmagan bo'lsa, hozir ham shod-xurram kun kechirayotgandir.

IKKI OCHKO'Z AYIQCHA

Shisha tog'larning naryog'ida, ipak o'tloqning orqasida odam qadami tegmagan, inson ko'zi ko'rmagan qalin o'rmon bo'lar ekan. O'sha o'rmonning eng qalin joyida bir qari ona ayiq yashar ekan. Uning ikkita o'g'li bor ekan. Ayiqchalar o'sib, voyaga yetgandan keyin, dunyodan baxtimizni axtarib ko'raylik, deb ahd qilibdilar.

Dastlab onalarining oldiga boribdilar, undan rozi-rizolik olib, xayr-xo'sh qilibdilar.

Qari ayiq o'g'illarini bag'riga bosib, hech qachon bir-biringizdan ajralmang, deb nasihat qilibdi. Ayiqchalar onasining so'zidan chiqmaslikka va'da berib, yo'lga ravona bo'libdilar.

Avval o'rmonning chetiga chiqibdilar, keyin dalaga o'tibdilar. Yo'l yuribdilar, yo'l yursalar ham mo'l yuribdilar. Oxiri yegulik narsalari tamom bo'libdi. Yo'ldan yegulik hech narsa topib bo'lmas ekan.

Ayiqchalar holdan toyib, yonma-yon yurishibdi.

— Akajon, qornim juda ochib ketdi, — deb zorlanibdi kichik ayiqcha.

— Meni aytmaysanmi, ichimni it tatalab ketyapti! — debdi katta ayiq boshini chayqab.

Shu alfozda yura-yura, kattakon bir bo'lak pishloq topib olibdilar. Uni baravar qilib, qoq o'rtasidan bo'lmoqchi bo'libdilar-u, uddasidan chiqolmabdilar. Ayiqchalar ochko'zlik qilishibdi, katta

bo'lak kimga tegar ekan, deb ikkalasining ham yuragi taka-puka bo'libdi.

Janjallashib, urishishib, bo'kirishib turishgan ekan, to'satdan tulki kelib qolibdi.

— Nimaga janjallashyapsizlar, yigitchalar? — deb so'rabdi ayyor tulki.

Ayiqchalar o'z boshlariga tushgan tashvishni tulkiga hikoya qilib beribdilar.

— Shu ham tashvishmi, — debdi tulki. — Bu tashvish emas! Pishlog'ingizni men baravar bo'lib bera qolay: menga kichigingiz ham, kattangiz ham birdaysiz.

— Juda soz! — deb suyunib ketishibdi ayiqchalar. — Bo'lib ber!

Tulki pishloqni olib, ikkiga bo'libdi. Ammo ayyor tulki chog'lab turib, pishloqni shunday bo'libdiki, bir bo'lagini ikkinchisidan katta qilib qo'yibdi.

Ayiqchalar baravariga qichqirishib:

— Bunisi katta! — deyishibdi.

Tulki ularni tinchlantiribdi:

— Jim bo'linglar, yigitchalar! Bu ham hech gap emas. Birpas sabr qilinglar. Hozir to'g'rilayman, — debdi.

U katta bo'lakdan bir parchasini tishlab olib, yutib yuboribdi.

Endi kichik bo'lak kattaroq bo'lib qolibdi.

— Bu ham teng emas! — deb besaranjom bo'lishibdi ayiqchalar.

Tulki ularga ta'na bilan qarab:

— Bo'pti, bo'pti. Men o'z ishimni yaxshi bilaman, hozir do'ndiraman, — debdi.

U katta bo'lakning yarmidan ko'prog'ini tishlab olibdi. Endi katta bo'lak kichik bo'lib qolibdi.

Ayiqchalar bo'lsa:

— Bu ham baravar chiqmadi! — deb qiy-chuv ko'tarishibdi.

— Mayli, mayli, siz xohlagancha bo'la qolsin! — debdi tulki. Og'zi mazalik pishloqqa liq to'la bo'lganidan tulkining tili arang aylanar ekan. — Yana jindak sabr qilsalaring, bab-baravar qilib beraman.

Tulki pishloqni shu yo'sinda bo'laveribdi.

Ayiqchalar bo'lsa qora tumshuqlarini u yoqdan bu yoqqa: katta bo'lakdan kichik bo'lakka, kichik bo'lakdan katta bo'lakka olib boraveribdilar.

Tulki to to'yib olguncha pishloqni shu taxlitda bo'laveribdi.

Bo'laklar baravarlashguncha ayiqchalarga ikkita ushoqdan boshqa pishloq qolmabdi!

— Xo'sh, — debdi tulki, — endi kam bo'lsa ham, bab-baravar bo'ldi! Oz bo'lsa ham, ko'pday ko'ringlar, ayiqchalar! — Shunday debdi-yu, hihilab, dumini jilpanglatib jo'nab qolibdi.

Ochko'zlik qilganlarning jazosi shunaqa bo'ladi!

OQ OT

Dunyoda bir kambag'al bo'lgan ekan. Uning oq otidan bo'lak hech narsasi yo'q ekan. U non puli topish uchun otini tegirmonga olib borib qo'shar, sho'rlik ot bo'lsa itoat bilan tegirmon atrofida aylanib, tegirmon toshini aylantirar ekan. Tegirmon ertadan kechgacha un tortar, kambag'al bo'lsa kun bo'yi oti bilan ishlar ekan. Bu ish bechora otni juda ham joniga tegibdi. U egasiga shunday debdi:

— Ey, hurmatli xo'jayinim, nega boshqa tegirmonlarga ikkita ot qo'shadilar-u, sen bo'lsang yolg'iz o'zimni qo'shasan. Bu tegirmonda bir o'zim qiynalganim-qiynalgan. Kun bo'yi og'ir toshni aylantirganim-aylantirgan.

— Eh, jonvor otim, — deb javob beribdi kambag'al, — buning sababi ravshan. Sening yoningga qo'shish uchun menda ot yoki boshqa mol u yoqda tursin, hatto mushuk bolasi ham yo'q-da.

Bu so'zlarni eshitib, oq ot egasiga:

— Agar gap shunda qolgan bo'lsa, meni o'z holimga qo'yib ber, yordamchimni o'zim topib kelay, — debdi.

Kambag'al shu zahotiyoq otni yechib yuboribdi, ot boshi oqqan tomonga qarab ketibdi.

Oq ot yurib-yurib, to'satdan tulki uyasiga ko'zi tushibdi. U aql yuritib, shunday qarorga kelibdi: «Tulki uyasining oldiga yotib olib o'zimni o'likka solaman», — debdi.

Uyada bir qari tulki uchta bolasi bilan yashar ekan. Tulki bolalaridan eng kichkinasi uyadan chiqmoqchi bo'libdi. Uyaning

og'ziga yaqin borib, oq otni ko'ribdi-da, tashqarida qor bor ekan, deb o'ylabdi.

Onasining oldiga qaytib borib:

— Oyijon, hozir uyadan chiqib bo'lmaydi, tashqarida qor bor! — debdi.

— Hozir qor nima qilsin? — deb hayron bo'libdi qari tulki. — Axir tashqarida yoz-ku! Sen bor, — debdi u o'rtancha o'g'liga. — Sen kattaroqsan, borib qara-chi, nima gap o'zi?

O'rtancha o'g'li borib qarabdi. U ham uyaning oldida oq ot yotganini ko'ribdi. Onasining oldiga qaytib kelib:

— Voy, oyijon, rostdan chiqib bo'lmaydi, tashqarida qor bor, — debdi.

— Saratonda qor nima qilsin! — debdi jahl bilan onasi. — O'zing bor-chi, to'ng'ichim, sen ko'pni ko'rgansan, ukalaring ni mani bilardi. Qara-chi, nima gap ekan.

To'ng'ich o'g'li chiqib, u ham haligi gapni aytib kelibdi:

— Ha, oyijon, — debdi u. — Qanaqa qilib qarasang ham, tashqarida qor bor! Hamma yoq oppoq.

— Bo'lmagan gap, — debdi qari tulki, — saratonda qor nima qilsin!

Shunday debdi-yu, uyaning og'ziga o'zi chiqibdi. Yaqinroq borib qarasa, qor emas, oq ot yotganmish.

Tulki otni qandoq qilib nariroqqa surib qo'ysam ekan, deb o'ylab qolibdi. O'g'illarini chaqirib, to'rtovlashib surmoqchi bo'lishibdi, ammo ot joyidan jilmabdi.

Shunda qari tulki og'aynisi bo'rining oldiga bormoqchi bo'libdi. Borib unga shunday debdi:

— Jon birodarim. Men xo'p rohatijon topdim-da. Uyamgacha sudrab bordim, ammo hech sig'mayapti. O'ylab-o'ylab, endi shun-

day fikrga keldim: otni sening uyangga olib kela qolaylik, zora senikiga sig'ib qolsa. Uni birga baham ko'ramiz.

Bo'ri tulkining iltifotidan suyunib ketibdi, ichida bo'lsa: «Go'sht uyamda bo'lsa bas, tulkiga bir bo'lagi ham tegmaydi» deb o'ylabdi.

Ular oq ot yotgan joyga kelibdilar. Bo'ri bo'lsa shubhaga tushib:

— Ayt-chi, og'ayni, uni uyamga qandoq sudrab boramiz? — debdi.

— Buning yo'li oson, — deb javob beribdi tulki. — Bu yerga qanday sudrab kelgan bo'lsam, o'shanday sudrab ketamiz: dumini dumimga bog'lab, o'nqir-cho'nqir joylardan bermalol sudrab keluvdim. Biram oson bo'ldiki! Qani endi dumini sening dumingga bog'laylik, sen pisand qilmay sudrab ketasan.

Bo'ri:

— Juda soz bo'ladi, — debdi-da, darrov rozi bo'libdi. Tulki bo'lsa bo'ringa dumini oq otning dumiga chandib-chandib bog'lab qo'yibdi.

— Qani og'ayni, sudra-chi!

Bo'ri bir kuchanib ko'ribdi, qattiq kuchanganidan ichi uzilayozibdi, ot bo'lsa joyidan jilmasmish. Bo'ri yana qattiqroq kuchanib tortgan ekan, oq ot birdaniga sakrab turibdi-da, yurib ketibdi. U bo'ringa dumidan sudraganicha, o'nqir-cho'nqir joylardan o'tibdi, oxiri kambag'alning oldiga yetib kelibdi.

— Ol, xo'jayin, o'zimga yordamchi topdim.

Kambag'al shu zahotiyoy bo'rini o'ldiribdi, terisini katta pulga sotib, yana bir ot olibdi.

Shundan keyin oq ot tegirmon toshini bir o'zi aylantirmaydigan bo'libdi.

MITTI QUYONCHA

Bor ekan-da, yo'q ekan, och ekan-da, to'q ekan, uzoq dengizlarning naryog'ida bir quyoncha yashar ekan. Uning qo'ng'iroqchasi bo'lar ekan. U qo'ng'iroqchasini chalib o'tirishni yaxshi ko'rar ekan.

Kunlardan bir kuni quyoncha o'tlagani dalaga chiqibdi. Birov olib qo'ymasin, deb qo'ng'iroqchasini kichkina daraxtga ilib qo'yibdi-da, dalaga ketibdi. Qaytib kelib qarasa, daraxt o'sib, judayam baland bo'lib qolibdi. Quyoncha qo'ng'iroqchasini olaman deb qancha harakat qilsa ham, sira bo'yi yetmabdi.

Shunda quyoncha qo'ng'iroqchasini olish uchun daraxtning egilishini so'rabdi. Daraxt bo'lsa:

— Shamolda egilganim ham yetar! Sening qo'ng'iroqchangni deb egilmayman, — deb javob qilibdi.

Quyoncha jahli chiqib, boltaning oldiga boribdi.

— Boltajon, boltajon! Anavi daraxtni chopib tashla, negaki qo'ng'iroqchamni bergisi kelmayotir.

Bolta bunday javob qilibdi:

— Yo'q! Daraxtni chopib o'tirmayman. Umrin bino bo'lib chopganlarim ham yetar.

Shundan keyin quyoncha toshning oldiga boribdi.

— Toshjon, toshjon! Anavi boltani o'tmas qilib qo'y! Bolta daraxtni chopgisi kelmayotir, daraxt bo'lsa qo'ng'iroqchamni bermayotir.

Tosh shunday javob beribdi:

— Boltani nega o'tmas qilar ekanman? Menga tegib o'tmas bo'lgan boltalar ham yetar.

Quyuncha bu yerdan ham ish chiqara olmay suvning oldiga boribdi.

— Suvjon, suvjon! Anavi toshni bir oqizib ket! Tosh boltani o'tmas qilmayotir, bolta daraxtni chopmayotir, daraxt esa qo'ng'iroqchamni bermayotir.

Suv javob beribdi:

— Endi bir kamim shumidi? Ne-ne zamonlardan beri qanchadan qancha toshlarni oqizganim ham bo'lar.

Quyuncha bu yerda ham maqsadiga yeta olmagach, ho'kizning oldiga boribdi.

— Ho'kizjon, sendan iltimos, anovi suvni ichib yubor! Suv toshni oqizmayotir, tosh boltani o'tmas qilmayotir, bolta daraxtni chopmayotir, daraxt bo'lsa qo'ng'iroqchamni bermayotir!

Ho'kiz bo'kirib, shunday javob qilibdi:

— Yo'q, ichmayman! Shuncha suv ichganim ham yetar. Ichmayman dedim, ichmayman.

Quyuncha qassobning oldiga boribdi:

— Qassob, sendan iltimos, anavi ho'kizni so'yib tashla! Ho'kiz suv ichmayotir, suv toshni oqizmayotir, tosh boltani o'tmas qilmayotir, bolta daraxtni chopmayotir, daraxt bo'lsa qo'ng'iroqchamni bermayotir.

Qassob shunday javob qilibdi:

— Ho'kizni so'yib o'tirmayman, umrim bino bo'lib so'yganim ham yetar!

Shu payt quyunchaning chapaqay jahli chiqib, burganing oldiga boribdi:

— Burgajon, qassobni bir chaqib olgin! Qassob ho'kizni so'ymayotir, ho'kiz suvni ichmayotir, suv toshni oqizmayotir, tosh boltani o'tmas qilmayotir, bolta daraxtni chopmayotir, daraxt bo'lsa qo'ng'iroqchamni bermayotir.

Burga qassobni chaqib olibdi, qassob ho'kizni so'ymoqchi bo'libdi, ho'kiz qo'rqqanidan suvni ichib quritmoqchi bo'libdi, suv toshni oqizib ketibdi, tosh boltani o'tmas qilib qo'yibdi, bolta daraxtni chopibdi, daraxt bo'lsa egilib, quyonga qo'ng'iroqchasini beribdi.

Quyong qo'ng'iroqchasini olib chalibdi.

Agar charchamagan bo'lsa, uni hali ham chalayotgandir.

AQLLI CHO'CHQACHA

O'tgan zamonda bir cho'chqacha bo'lgan ekan. U qalin o'rmonda yolg'iz yasharkan.

Qahraton qish kunlarining birida uyiga bir kattakon bo'ri kelibdi. U uyning eshigini taqillatib:

— Meni uyingga kirgiz, cho'chqajon! — debdi.

— Kirgizmayman, — deb javob beribdi cho'chqacha, — meni yeb qo'ysan!

— Yemayman, — deb va'da beribdi bo'ri. — Kirgiza qol.

Cho'chqacha hech ko'nmagandan keyin, bo'ri yalinishga tushibdi:

— Jon cho'chqacha! Agar o'zimni kiritishga qo'rqsang, loaqal oldingi oyog'imdan birini kirgiz.

Bo'ri yalinaverib sira jon-holiga qo'ymagach, cho'chqacha uning oldingi oyog'idan birini uyga kiritishga rozi bo'libdi, lekin shu ondayoq bir chelak suvni o'choqqa qo'yib, bitta qop ham tayyorlab qo'yibdi.

Oradan sal o'tmay, bo'ri yana g'ingshibdi, faqat bir oyog'im uyga kirib, ikkinchi oyog'im tashqarida qolganidan achinib, xafa bo'lyapman, deb cho'chqachani avrabdi.

— Ikkinchi oyog'imni ham kirita qol! — deb iltimos qilibdi bo'ri.

Cho'chqacha bo'rining ikkinchi oyog'ini ham uyga kiritibdi. Birozdan so'ng bo'ri tirjayib gapira boshlabdi:

— Jon cho'chqacha! — debdi u. — Hech bo'lmasa keyingi oyog'imdan ham bittasini kirit.

Cho'chqacha bo'rining keyingi oyog'idan bittasini ham kiritibdi. Lekin bo'ri bu bilan qanoatlanmay, yana uvillab yalinishga tushibdi:

— Keyingi oyog'imning ikkinchisini ham kirit qol! Tashqarida sovqotib qolmasin, — debdi.

Cho'chqacha bo'rining so'ziga laqqa uchib, uning to'rtinchi oyog'ini ham uyiga kiritibdi. Lekin bo'rining oxirgi oyog'ini uyiga kiritayotgan vaqtda qopning og'zini eshik og'ziga to'g'rilab qo'ygan ekan, bo'ri cho'chqachani yemoqchi bo'lib sakraganda, to'ppa-to'g'ri qopning ichiga tushib qolibdi.

Cho'chqacha qopning og'zini shu zahotiyoq bog'labdi-da, hovlidagi qor ustiga chiqarib tashlabdi. Keyin o'choqda qaynab turgan suvni olib chiqibdi-da:

— Bo'rini qaynoq suvda kuydiraman! Boplab adabini beraman! — deb bo'rining ustidan quyvoribdi.

Nima bo'пти-yu, bo'ri qopni teshib chiqibdi. Qopdan chiqibdi-yu, hamma yog'i kuygan, yunglari osilgan, boshidagi yungi batamom to'kilib, tap-taqir kal bo'lgan bir ahvolda shataloq urib qochibdi! O'lay-o'lay deb qochib ketibdi.

Picha yerga qochib borgach, bir gala bo'rilar ni yig'ib, cho'chqachaning uyiga boshlab kelibdi. Butun boshli bo'rilar galasidan sho'rlik cho'chqacha qayoqqa qochib qutulsin!

Bo'rilar kelguncha cho'chqacha bir chelak qaynoq suvni olib, baland daraxtning tepasiga chiqib turibdi.

Ko'p o'tmay bo'rilar yetib kelishibdi. Kun kech bo'lib, qosh qoraygan mahal bo'lib qolibdi. Bo'rilar cho'chqachani rosa qidirishibdi-yu, topisha olmabdi. Shu payt bittasi daraxt tepasida o'tirgan cho'chqachani ko'rib qolibdi. Ular, cho'chqachani qanday qilib pastga tushirsak ekan, deb maslahatlasha boshlabdi.

Shunda bir bo'ri:

— Kelinglar, bir-birimizning ustimizga chiqaylik, — debdi.
— Eng tagida kim turadi? — deb so'rabdi boshqa bo'ri.
— Biz kal bo'riga yordam bergani kelganmiz, — deb javob beribdi bir bo'ri, — shuning uchun eng tagida o'zi tursin.

Xuddi shunday qilishibdi. Kal bo'ri eng pastda turibdi, qolganlari bir-birlarining ustlariga chiqa boshlashibdi. Cho'chqachani ushlab olish uchun yana bir bo'riining chiqishi qolganda, cho'chqacha ularning ustidan qaynoq suvni quyib:

— Bo'rilarini qaynoq suvda kuydiraman! — deb qichqira boshlabdi.

Kal bo'ri qo'rqqanidan titrab-qaqshab, o'rnidan tura qochib qolibdi, boshqa bo'rilar bir-birlarining ustiga yiqilib tushishibdi. Birining oldingi oyog'i, ikkinchisining keyingi oyog'i, uchinchisining bo'yni, to'rtinchisining yonboshi mayib bo'libdi.

Xullas, ular hech narsa qilolmay, qochib qolishibdi. Cho'chqacha bo'lsa daraxtdan bermalol tushib, uyiga qaytib kiribdi, agar o'lmagan bo'lsa, hali ham hayotdir.

MUNDARIJA

Qorag'atxon	3
Aldamchi Peter	13
Navqiron-Husnobod	23
Qushcha	37
Peter va Temirbosh odam	48
Mangu hayot axtaruvchi yigit	61
Qirolni yenggan cho'pon	73
Kichkina Yanko	88
Gul va Gunafsha	99
Ox-xo-xo	107
Mitti polvon	119
O'gay o'g'il	127
Selike, Yanosh va uning do'stlari	135
Katitsa Terdseli	143
Halol o'g'ri Marsi	149
Yovuz o'gay ona	156
Kichkina cho'chqaboqar	162
Osmon baravar o'sib ketgan loviya	169
Tentakvoy	174
Kampir va ajal	178
Kalta po'stin	181
Yulduz ko'zli cho'pon	186
Ozg'in pop	190
Shaytonni aldagan kambag'al	193
Eng kuchli yirtqich	197
Yalqov mushuk	202
Kambag'al, tulki va ayiq	205
Qiro'l Katsor	208
Bo'ri-mo'ri	213
Kichkina xo'roz va turk sultoni	217
Ikki ochko'z ayiqcha	220
Oq ot	223
Mitti quyoncha	226
Aqli cho'chqacha	229

typically found swimming ventral side up in fruit (Watanabe 1985-90)

fair-y-slip-per (fär'ē slip'ər), n. Calypso (d. 2).
fair-y stone, 1. a fossil or other oddly shaped stone or crystal. 2. a stone arrowhead. 3. a megalith or stone monument of ancient origin. [1785-95]

fair-y tale, 1. a story, usually for children, about elves, hobgoblins, dragons, fairies, or other magical creatures. 2. a story of a misadventure.